INSTITUTUL DE ISTORIE UNIVERSALĂ

REVISTA ISTORICĂ

PUBLICAȚIE TRIMESTRIALĂ

SUPT CONDUCEREA LUI

N. IORGA

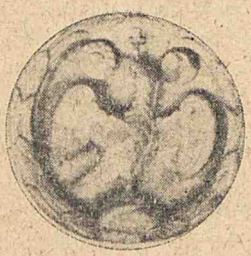

VOL. XXIV, N-le 7-9. IULIE-SEPTEMBRE 1938.

www.dacoromanica.ro

Comitetul de direcţie: *N. Bănescu*, profesor la Universitatea din Cluj. *I. Nistor*, profesor la Universitatea din Cernăuţi.

Comitetul de redacţie: *D. Berciu*, profesor secundar. *V. Brătulescu*, directorul Muzeului de Artă religioasă. *N. A. Constantinescu*, conferenţiar la Universitatea din Bucureşti. *Maria Holban*, profesoară la Şcoala superioară de Arhivistică şi Paleografie. *C. J. Karadja*, consul general. *Em'l C. Lăzărescu*, profesor secundar. *Şt. Meteş*, directorul Arhivelor Statului din Cluj. *Valeriu Papahagi*, profesor secundar, *Iulian M. Peter*, inspector general administrativ. *Aurelian Sacerdoţeanu*, profesor la Şcoala superioară de Arhivistică şi Paleografie.

Secretar de redacţie: *Virginia Sacerdoţeanu.*

Redacţia: Manuscriptele, cărţile de recensat şi orice priveşte redacţia, se trimet d-lui N. Iorga, Şoseaua Bonaparte, 6, Bucureşti III.

Administraţia: Abonamentele şi orice comandă se trimet la „Institutul pentru studiul Europei Sud-Orientale", Str. Banu Mărăcine, 1, Bucureşti.

Abonamentul anual: 200 lei; numărul 60 lei. Anul odată încheiat, preţul volumului complet se ridică la 300 lei, iar al numărului la 80 lei.

CUPRINSUL

Articole:	Pag.
N. Iorga: La Biblia lui Şerban-Vodă	193-196
Aurelian Sacerdoţeanu: În chestia Brodnicilor	196-203
D. Berciu: Despre ilirismul ceramicei în benzi	203-207
Aurelian Sacerdoţeanu: Patru acte din Mozăceni-Argeş	207-212
N. Iorga: Despre preclasicism (conferinţă la Institutul Frances)	213-222
Valeriu Papahagi: Citeva precisări în legătură cu medicul aromîn din Viena Ioan Nicolide de Pindo (1737-1828)	223-231
N. Iorga: Scrisori din vremea lui Vasile Alecsandri (Din colecţia Institutului de Istorie Universală)	231-238
N. Iorga: Războiul Crimeii într'o mărturie engleză uitată	238-241
Valeria Costăchel: Un abecedariu rus din 1831	241-242
Şt. Gr. Berechet: Originalul slavon al „Alfavitei sufleteşti" din 1755	242-243
Horia Oprişan: O mărturie asupra campaniei 1913	243-245
Şt. Gr. Berechet: Ceaslovul slavo-român al lui Antim Ivireanul din 1703.	246-247
H. Dj. Siruni: Despre Armenii în Capadocia	248-250
N. Iorga: Politica lui Beust şi Românii	250-253
Ed. I. Găvănescul: În preajma răscoalei lui Horea (Un raport inedit al episcopului Petru Petrovici)	253-258

www.dacoromanica.ro

REVISTA ISTORICĂ

– DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE –

SUPT CONDUCEREA LUI N. IORGA.

Anul al XXIV-lea, n-le 7-9. Iulie-Septembre 1938.

La Biblia lui Şerban-Vodă

În *Curentul* de la 22 Maiu, d. Dan Simonescu presintă călduros, cu ilustraţii, *Biblia* lui Şerban Cantacuzino. Autorul articolului ni revelează că manuscriptul traducerii lui Nicolae Milescu, pe care ştiam că Bianu l-a refusat, din causa preţului, acelui Grec din Trapezunt care-l presintase, a fost totuşi cumpărat, — ceia ce Bianu nu voia să spuie —, şi n-l 4389 al Bibliotecii Academiei Române, că a călătorit la Moscova şi s'a întors de acolo [1]. El citează, întâia oară, cuvintele de laudă din ediţia grecească de la 1687 a Scripturii ieşită în Veneţia, cuvinte care pomenesc traducerea românească în curs. E al doilea merit al acestei pioase amintiri, datorită unui harnic şi bine cunoscut bibliograf, alipit „şcolii nouă". Se amintesc şi toate traducerile parţiale ale Bibliei ieşite până atunci.

D. Simonescu, care, în entusiasmul său, recurge la forma „romanţată", văzînd „în jurul Mitropoliei din Bucureşti forfota mare" a călugărilor, — dintre cari cei mai mulţi nu vor fi înţeles că se face un lucru mare—, caută a desluşi, aşa în treacăt, şi originea şi meritele traducerii şi publicării.

Constată că între stilul versiunii Milescu, necercetată până acuma supt acest raport, manuscriptul fiind un secret de birou al Bibliotecii Academiei, stil care, de şi, „îndreptat", cum se spune în titlu, de un Muntean, căci lui Milescu i se subliniază calitatea de Moldovean, — de ce „mult schimbată" şi „nu ştim în ce măsură ea cuprinde textul lui Milescu" ? Unde era marele elenist rival din Muntenia ? —, şi între al Bibliei de la 1688 e mare deosebire: „comparînd unele versete din Biblia (1688) *(sic)* şi din n-l 4389, am văzut superioritatea ca stil", — spaţiul n'a

[1] Nu ni se spune de unde e luată precisiunea: „începută la Constantinopol la 1662 şi terminată la Stettin, 1668".

www.dacoromanica.ro

permis dovada —, „(claritate, concisie, armonie) a versiunii tipărite (1688) *(sic)*".

Cîndva, atingîndu-mă de secretele răposatului mieu prieten Bianu, pe care l-am rugat în zădar să ni vorbească de acest lucru misterios, Biblia... să zicem de la Trapezunt, mi-am arătat părerea că lui Milescu, om de mari cunoştinţe, trebuie să i se recunoască ideia Bibliei complete, — ori nu? —, şi „în cea mai mare parte, — şi în cea mai bună, — stilul ei". Menţin apreciarea: cum se traducea la Munteni avem dovada în tot ce au dat ei până la Constantin Stolnicul Cantacuzino. E netăgăduit că în formarea limbii literare mai nouă rolul de căpetenie l-au avut Moldovenii, Şi apoi mai e vorba şi de subtilităţi şi de înţelegere a formei teologice, lucruri care nu se găsiau pe toate drumurile.

Părerea mea se sprijinia, — de şi până la aducerea manuscriptului din Trapezunt mă îndoiam [1], — şi pe mărturia formală, care a scăpat eminentului bibliograf, a Mitropolitului Moldovei. Gheorghie, care scria doar la 1723, vre-o treizeci de ani după apariţia Bibliei lui Şerban, şi el, om bătrîn la această dată, fusese contemporan al acestor lucrări: „Nicolae Grămăticul, fratele lui Postolache Milescul..., carele au tălmăcit şi Biblia din limba elinească pre limba românească, cînd au fost la Constantinopoli capuchehaia lui Grigorie-Vodă, Domnului Ţării-Româneşti", — atunci, între 1660 şi 1664, întăia Domnie, şi nu până la 1668 —, *„pre care scriere au dat-o şi în tipar Şerban Voevod Cantacuzino, Domnul Ţării-Româneşti"* [2]. Cred că, pentru oricine, e clar. Iar „anonimul" îndreptător, între 1664, fie şi 1668, şi 1680 şi ceva, cînd a început lucrul pentru Biblia munteană, nu-l putem descoperi. Şi a vedea în Milescu un traducător mai ales din slavonă, cînd meritul şi gloria lui era cunoştinţa de greceşte, e cu totul neadmisibil [3].

Am menţionat pe vremuri o altă părere, mult mai tărzie, a d-lui Solomon de la Tecuciu. Între cele două păreri, calificate şi una şi alta de extreme, se aşează nu „judecata lui Solomon", care e parte şi nu poate judeca, ci judecata d-lui Dan Simonescu.

[1] V. *Studii şi doc.*, VII, p. CCIII, nota 4.

[2] Codrescu, *Uricariul*, I, p. 402. — Întrebuinţarea Noului Testament ardelean, operă foarte serioasă, n'o tăgăduiesc.

[3] „Traducerile de până acum, — chiar Biblia din ms. 4389 —, făcîndu-se în bună parte din limba slavă."

www.dacoromanica.ro

Răspingîndu-le de o potrivă, de şi se recunoaşte că prin Milescu vine basa mai veche, Biblia de la Frankfurt, care ar putea fi şi din alte ediţii decît aceia din 1597, autorul notiţei comemorative, admite totuşi că „traducătorii de la Bucureşti (1688) au cunoscut direct sau indirect şi traducerea lui Milescu“ (aici, dovezile). Nu văd deci ce element „extrem“ al mieu înlătură d. Simonescu cînd hotărăşte între „d. prof. N. Iorga“ şi „alt profesor“, stricînd astfel buna armonie între doi colegi profesori.

În ce priveşte iniţiativa, ea e atribuită întreagă —, nu fără un colţ de merit şi pentru iubitorul de carte, dar nu scriitorul Domn nou Constantin Brîncoveanu —, lui Şerban Cantacuzino. Nimic din ce ştim despre dînsul nu poate duce la această încheiere. *Tot ce s'a făcut supt dînsul şi pe numele lui trebuie să se recunoască lui Constantin Stolnicul, fratele Domnului.*

Nu e aşa în articolul d-lui Simonescu, cu care unul din cei doi profesori cu „conclusii cu totul opuse“ şi „extreme“ îşi permite a discuta.

Pentru activul şi precisul bibliograf, pe lîngă fraţii Greceni, pomeniţi pentru rolul lor, şi măcar unul din ei ştia bine greceşte, dacă traducerea Sfîntului Ioan Hrisostom nu e pe o basă mai veche, se adauge „un vestit teolog al timpului, arhiepiscopul Ghermano al Nişului (Serbia)“, care acesta avu căderea de a se rosti asupra sensului adevărat al unei traduceri, — pe care am verificat-o după Septantă şi după traduceri apusene şi care e foarte adese ori confusă şi, une ori, cu desăvîrşire falsă.

Nu ştim unde s'ar afla dovezile celebrităţii acestui teolog. Dar, şi pentru d. Simonescu şi pentru mine însumi, care am văzut în Nissa Nişul sîrbesc, sînt dator cu o îndreptare. Ghermano, care, de altfel, s'a stins răpede, nu era pentru *acest* Niş, ci pentru Nyssa din Capadocia, şi el, ca şi urmaşul, Mitrofan, ajutătorul, apoi duşmanul lui Antim Ivireanul, făceau parte dintre acei prelaţi *in partibus* pe cari era autorisată Mitropolia bucureşteană a-i sfinţi şi păstra, împodobindu-se cu dînşii.

Deci: basa lui Nicolae Milescu, cu toată lauda „îndreptătorului“ care nu se poate descoperi, rămîne. Grecenii nu fac decît o operă de netezire. Aşezat la Bucureşti şi fără o celebritate necontestată, Ghermano dă deslegări. Rolul acestuia trebuie *cu totul redus*. El n'a fost decît ce spune, cu laude, ca pentru un răposat,

www.dacoromanica.ro

prefața Bibliei, un erudit de elineşte: „prea-înțeleptul cel dentru dascăli ales“ [1].

În ce priveşte pe Constantin Cantacuzino, el trece la cei „pe cari nu trebuie să-i uităm“: „După moartea acestuia (Ghermano) au mai fost consultați şi alți elenişti, dintre cari să nu uităm pe Stolnicul Const. Cantacuzino, care uimia pe călătorii străini cu învățătura lui teologică“.

Atîta.

Profesorul N. Iorga, adversarul d-lui profesor Solomon, se îndărătniceşte însă a crede, *că de la acesta a venit inițiativa, că el a adus al doilea text grec de bază, că el a condus şi supraveghiat lucrarea*. Aş adăugi chiar că el, care a trăit în Moldova, care a avut soția Moldoveancă şi a întreținut continue legături cu Moldovenii, e acela care a iscodit traducerea, greu de găsit, a lui Milescu.

Format la Veneția, cu care a păstrat totdeauna raporturi, el a pus în legătură pe domnescul său frate cu editorii Bibliei veneţiene din 1687. El a pus înaintea corectorilor lui Milescu această operă. El, a cărui competență teologică, e de necontestat, a făcut mai mult decît titularul de la Nyssa opera de deslușire.

N. Iorga.

În chestia Brodnicilor

Cu privire la istoria noastră în evul mediu se pun încă multe probleme care îşi aşteaptă deslegarea. Pentru aceasta unele comportă puține cercetări, care asigură totuşi un resultat hotărîtor; altele necesită însă multă stăruință, unită cu perspicacitatea specialistului, şi e îndoielnic să ducă la conclusii sigure. Dar, chiar cînd resultatul este negativ, el rămîne folositor, întru cît fereşte pe alții de construcții şubrede basate pe elemente ipotetice.

Între astfel de probleme, interesante fără îndoială, se aşează şi aceia a Brodnicilor, pe care o atacă într'o lucrare recentă d. Popa-Lisseanu [2]. Felul în care a fost resolvată credem însă că nu poate fi acceptat, după cum vom demonstra în aceste rînduri.

[1] Bianu şi Hodoş, *Bibliografia*, I, p. 306.

[2] *Brodnicii. Text, traducere şi comentarii (Izvoarele istoriei Rominilor*, XII), București 1938. VIII + 87 pp. in-8°.

www.dacoromanica.ro

De altfel însuşi autorul mărturiseşte că e vorba de „nişte încheieri“ pe care le-a făcut pe măsură ce cerceta materialul şi se informa asupra lui, cetitorul avînd a le lua numai ca pe „nişte suggestii“ (p. VII). Le-am luat şi noi ca atare şi am fi bucuroşi dacă am contribui cu ceva la resolvirea positivă a chestiei [1].

Mai întăiu, d. Popa-Lisseanu urmăreşte izvoarele istorice şi epoca în care apare numele de Brodnic. În cronicile ruseşti [2], opt la număr, apare la trei date (1146-47, **Бродничи, Бронникъ**; 1216, **Бродници, Бродники**, şi 1223-24, **Бродници** şi **Бродници бѣша старыи**), cu grafii puţin deosebite (pp. 2-5 şi textele [3]). În greceşte apare odată la Niceta Choniate supt forma Βορδόνης, de unde Brodoni, deci Brodnici (pp. 5-6 şi textele [4]). În latineşte e amintit în patru diplome ungureşti (1222, „terminus Prodnicorum“; 1223, „terra Borothnik [5]“; 1254, „Brodnicorum“ şi „Brodnici“; 1359, „Prepostfalva alio nomine Prodnik“) şi în trei bule papale (1222, „terminus Prodnicorum“ var. lect. „Blacorum“; 1227 „Brodnic“; 1231, „Brodnicorum“), toate cu privire la Ardeal şi vecinătăţi (pp. 6-14 şi textele). Diferiţii editori nu s'au oprit totdeauna asupra aceleiaşi lecturi; ea însă nu poate suferi deosebiri simţitoare (spre ex. în documentul Cârţei din 1223, e „Borotnik“) [7]; alte obiecţii nu se pot face. Acestea sînt izvoarele pe

[1] Aceasta vine şi dintr'o mai veche preocupare şi îndoială a mea arătată în *Guillaume de Rubrouck et les Roumains au milieu du XIII-e siècle*, Paris 1930, p. 79: „entre la Cumanie danubienne et la Russie il y avait une principauté, Brodnic, sur l'origine de laquelle on n'est pas encore édifié“.

[2] Redacţia însă nu e contemporană şi nici manuscrisele nu vin din epoca arhetipului.

[3] Data luptei de la Kalka nu e 1224 (cf. pp. 3, 39, 61, cum o arată unele izvoare), ci 1223 (cum se vede la pp. 22-3, 40, 62, după alte izvoare citate); cf. A. Sacerdoţeanu, *Marea invasie tatară şi Sud-Estul european*, Bucureşti 1933, p. 16, unde se dă data exactă: 31 Maiu 1223.

[4] E vorba de un ajutor pe care îl au barbarii din Hemus de la o ramură a Tauroscilor, „acei dintre Bordoni“ (οἱ ἐκ Βορδόνης οὗτοι), cu cari împreună au fost învinşi şi au perit. Evenimentul e datat 1185-6, dar şi 1190 (cf. p. 5). Despre acesta vezi mai jos.

[5] Apropierea *Brodnik* de *Borothnik* nu e uşor de făcut. Pe la anul 811 exista un prinţ slovean al Carintiei care se numeşte *Boruth*; cf. Fr. Dvornik, *Les légendes de Constantin et de Méthode vues de Byzance*, Praga 1933, p. 261.

[7] Cf. Al. Doboşi, *Documentul dat la 1223 mănăstirii Cîrţa*, în *Dacia istorică*, II (1938), p. 13 şi reproducerea, dar unde se păstrează originalul?

www.dacoromanica.ro

care d. Popa-Lisseanu le reproduce în textul original (pp. 35-55) şi în traducere (pp. 57-78).

Cu aceiaşi grijă de informaţie d. Popa-Lisseanu urmăreşte şi ceia ce spun istoricii cu privire la această chestie. Unii îi consideră a fi *Ruşi creştini* (pp. 15-6), alţii *Romîni* (pp. 17-8 şi 23), *Romîni nomazi* (p. 16), *Romîni de la Brodi* (pp. 24-5), *Vrînceni* (p. 22), *Munteni*, adecă oameni de la munte (pp. 18-20), *pribegi* şi *vădeni* (pp. 20-2 şi 26), ori *nu sînt Romîni* (pp. 22-3), iar unii consideră problema neresolvată şi nu încearcă o explicaţie (pp. 23-4) [1].

Urmărindu-se cuvîntul în sine se vede iarăşi că în limbile slavă şi romînă are mai multe forme, ca *brod, brudină, brudariu, brodesc, brodiţi, brodeală*, şi accepţii deosebite, ca *vadum, navis traiectus, portitor, delirare, blaterare, eventus* (p. 14, nota 23).

Avînd în vedere toate acestea şi ţinînd sama că Romînii au dese ori nume locale luate după ape (pp. 29-30), d. Popa-Lisseanu consideră că *Brodnicii* sînt acelaşi lucru cu *Prutenii*, şi este deci vorba de Romînii de la Prut (pp. 30-1), chiar dacă apar une ori alături de *Vlahi* (p. 31). Pentru a demonstra aceasta, se aduce înainte numele Prutului, la Greci Πόρατα şi Πυρετός, dat de Constantin Porfirogenitul supt forma Βροῦτος şi în pecenegă Бурàт (p. 30).

Este destul să privim această înfăţişare deosebită a problemei, ca să ni dăm sama cît de grea este resolvarea ei.

*

În ceia ce priveşte izvoarele, ne vedem siliţi să înlăturăm pe Niceta Acominatul cu ai săi „acei dintre Bordoni" sau „Brodoni" cari dau ajutor „barbarilor... din Hemus" (τὸν Αἷμον... βαρβάροις), cu identificare nesigură. După felul în care sînt descrişi nu se pot alătura celorlalţi Brodnici, după cum nici locuitorii din Hemus nu pot fi... barbari [2]. Numai simpla apropiere grafică nu poate fi

[1] La autorii citaţi de d. Popa-Lisseanu şi pe cari nu-i mai amintim, adăugăm şi noi pe F. Brun, *Cernomoria. Sborniku izslédovaniĭ po istoriceskoĭ gheografiĭ ĭujnoĭ Rossiĭ*, I, Odesa 1879, pp. 114-7, care-i crede de la Don la Caucas; la p. 115 citează şi pe Arţibaşev, *Povestvovanie o Rossiĭ*, I, p. 102, care vede în ei Cazaci de la Don. Cf. şi consideraţiile noastre din *Guillaume de Rubrouck*, pp. 72-4.

[2] În aceiaşi vreme altfel vorbeşte de ei Eustaţiu din Tesalonic: 'Ἐπ' αὐτοῦ ἔσχεν ἀρχὴν ἐν Ζαγορίᾳ Βλάχων καὶ Βουλγάρων κατὰ τῶν Χριστιανῶν Ῥωμαίων ἐπανάστασις; apud V. G. Vasilievskij, *Kriticeskiĭa i bibliograficeskiĭa zameatki*, în *Jurnalŭ Ministerstva Narodnago Prosvèşeniĭa*, St. Petersburg, vol. 204, Iulie 1879, p. 177.

www.dacoromanica.ro

un argument[1]. Pentru izvoarele ruseşti avem de adăugat că menţiunile lor arată locuri prea depărtate de Prut; de aceia ni vine greu a crede să fi ajuns până acolo populaţii din partea aceasta. Este drept însă că diplomele ungare arată locuri şi locuitori din Ardeal sau din imediata apropiere, poate în Muntenia, poate în Moldova. Oricum, e de reţinut un fapt: Brodnicii aceştia sînt foarte răspîndiţi.

Cu ajutorul acestor informaţii putem vedea că există *Brodnici* în ţinutul Desnei, Belozersk, Suzdal şi la Kalka (localnici?), după izvoarele narative ruseşti, şi în Ardeal cu împrejurimile, după izvoarele diplomatice ungureşti. O apropiere între aceşti *Brodnici* şi *Pruteni* credem însă că nu se poate face, cel puţin pentru vremea de care ne ocupăm şi cînd aceştia din urmă sînt atestaţi precis. Numele Prutului, după Constantin Porfirogenitul Βροῦτος, în pecenegă Βουράτ[2], dacă nu înlătură această apropiere, fiindcă lipseşte certitudinea pronunţiei *Burat* sau *Vurat*[3], nici n'o consolidează. În orice cas nu întrevedem cum de s'a putut transmite supt forma *Brod* sau *Borod*, căci tema din „Brodnici" este, fără nicio îndoială, *brod* şi probabil de origine slavă[4]. Adăugim că *Prutenii* sînt atestaţi şi în alte izvoare demne de încredere,

---

[1] Vasilievskij, *o. c.*, vol. 205, August, p. 335, crede că e vorba de Ţara Bîrsei, lucru pe care l-ar admite şi I. Kulakovskij, *Gdé nahoditasŭ Vicinskaja eparhija Constantinopolĭskago Patriarhata?*, în *Vizantiĭskij Vremennik*, IV (1897), pp. 332-3.

[2] La Simeon Magistrul Βουράτ. Cf. discuţia la G. Kunn, *Relationum Hungarorum cum Oriente gentibusque orientalis originis historia antiquissima*, I, Cluj 1892, pp. 186-9; J. Marquart, *Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge*, Leipzig 1903, pp. 33 şi 527; R. Lüttich, *Ungarnzüge in Europa im 10. Jahrhundert (Historische Studien*, 84), Berlin 1910, p. 20; G. Fehér, *Bulgarisch-ungarische Beziehungen in den V-XI. Jahrhunderten*, Budapesta 1921, pp. 94-7 şi 114; H. Schönebaum, *Die Kenntnis der byzantinischen Geschichtsschreiber von der ältesten Geschichte der Ungarn vor der Landnahme* („Ungarische Bibliothek", I, 5), Berlin şi Leipzig 1922, pp. 39 şi 44.

[3] E drept că π grecesc a putut trece în turco-mongolă în *b*; cf. pentru *Brussa*, la Const. Porfirogenit II, *De Thematibus*, I, ed. Bonn, p. 29: Προυσίας, şi *De adm. imp.*, Bonn, p. 233: Προύσης.

[4] Amintim pentru temă şi antica *Brodentia*, — Βροδεντία, — fixată de Ptolemeu παρὰ τὸν Δανούβιον ποταμὸν şi identificată cu Bronz în Württemberg.

www.dacoromanica.ro

după care se localisează la Don în cîmpia rusească [1] și în ținuturile polono-lituane [2].

Dacă tema *brod,* care ne duce la sensul de *vad* în slavă, nu se poate înlătura, atunci ne putem apropia și de lămurirea denumirii de *Brodnic,* în care nu putem vedea alt sens decît acela de *vădeni* [3], oameni ai vadurilor [4]. Pentru aceasta atestările pe teren se înmulțesc. Toponimicul *Brod* este răspîndit în Polonia, Rusia și la noi, cum s'a arătat [5].

Lărgim această arie cu *Brod* în Iugoslavia (Slavonschi-Brod pe Sava), în Cehoslovacia (Brod-Boem la E. de Praga; Brod-Ger-

[1] Kezai, I, cap. I, 5, Hunii, cînd vin la Volga, distrug pe „Alpiuros et Pruteni", și cap. III, 3: Attila pregătește o armată pentru „Dacos, Norvagios, Frisones, Lituanos et Prutenos". *Chr. pictum Vind.,* II; „Alplozuros qui nunc Pruteni" și V: „super Dacos, Normanos, Frisones, Lytuanos et Prutenos". Aici se văd și în *Capituli Posnaniensis,* etc., MGH, SS., XXIX, p. 464: în Sandomir „intraverunt Tartari cum Pruthenis, Ruthenis, Comanis". Între Pruteni și Ruteni, este o apropiere care merge pînă la confusie, cum face continuatorul lui Cosma supt a. 1206: „Dux Lestko cum fratre Connado occiderunt Romanum regem Prutenorum", dat în alte izvoare ca „Romanus, rex Ruthenorum"; cf. R. Roepell, *Geschichte Polens,* I, Hamburg 1840, p. 408.

[2] R. Bacon, MGH. SS. XXVIII, p. 578: „nec legem Dei receperunt, ut sunt Pruteni et Letewini et alii multi qui sequuntur fines Alemannie"; este aceasta o lămurire categorică; mai adăogăm totuși ceia ce spune Casimir despre Cavalerii Teutoni la 1223: „Cum enim culmensis iam terra finale exitium esset passa ab incursibus Prutenorum et iam Masovia et supra memoratae terrae ab eorumdem Prutenorum tyrannide inciperunt demoliri", apud Roepell, *l. c.,* p. 434.

[3] „Cumanschi Brod" la Vidin pe vremea lui Mircea-cel-Mare (N. Iorga, *Istoria Românilor,* III, București 1937, p. 35), „Țutora na brodu" (A. V. Boldur, *Istoria Basarabiei,* I, Chișinău 1937, p. 127) sînt hotărîtoare. Sensul e întărit și de Бродъ Угрон „vadul Ungurilor" la S. Dragomir, *Documente nouă privitoare la relațiile Țării Românești cu Sibiiul în secolii XV și XVI,* în *Anuarul Institutului de istorie națională,* IV (1926-1927), p. 18.

[4] Între *Berendei* și *Brodnici* nu se poate face nicio apropiere. Pentru cei d'intăiu, popor turco-mongol, izvoarele sînt precise și nu este locul a se mai discuta; cf. D. Rasovskij, *Pecenéghi, Torki i Berendéi na Rusi i vă Ugrii,* în *Seminarium Kondakovianum,* VI (1933), pp. 1-64, și L. Rásonyi Nagy, *Der Volksname Berendéi; ibid.,* pp. 219-26.

[5] Boldur, *o. c.: Brodî* în Volhinia (p. 119), *Borodiceni* pe Răut (p. 127), și harta: Crasno-Brod, Cameno-Brod, Gemcei-Brod, Kamennoi Brod, Kamenoi Brod, Zabrodia, Socolov-Brod, Besoi Brod, Sininhin Brod, Kamennoi Maslov Brod, Brodjatie, Brodnița, Bronvița, etc.

www.dacoromanica.ro

man pe Sazava; Brod-Unguresc pe Morava [1]) şi în România (comună, sat, — zis şi Mustereţul, — şi deal lîngă Vasluiu; Brodul, baltă în comuna Prisăcani-Iaşi).

În Polonia există însă o Brodniţa pe Drewenz, în Kulmerland, căreia i se zice în nemţeşte Strassburg. Aceasta trebuie să dea de gîndit d-lui Popa-Lisseanu, care o cunoaşte (cf. p. 25, nota 58), de oare ce ajută la deslegarea chestiei. Avînd acelaşi sens, Brod = Strassburg, adecă arătînd locurile obligate pentru trecerea apelor, aria acestei denumiri se lărgeşte şi mai mult. În adevăr există multe Strassburguri (Pomerania, Alsacia, Carintia, un *Strass* în Bavaria; şi în Ardeal este un Strassburg la Aiud). Însă de la aceleaşi treceri obligate îşi au originea şi alte nume, ca toate cele cu *am* sau *an der*, în nemţeşte (Frankfurt-am-Main, — an der Oder), cu *sur*, în franţuzeşte (Châlons-sur-Marne), etc. Locuitorii unor astfel de aşezări trăiau în special din transit [2]. Făcîndu-se cunoscuţi, au căpătat şi ei, ca toţi locuitorii oricării aşezări omeneşti, numele aşezării respective sau al caracteristicii locale.

Observînd această apropiere, dăm peste însuşi „vadul" german: *Furt*, aşa de cunoscut supt diferite forme ca: *Furt, Vurt, Vort, Ford, Vord, Voort, Voord, Forda*, cu corespondent în englesă *ford* şi poate *fjord* în nordică. Etimologia lui e nesigură. Fraţii Grimm îl cred din slavul *brod*, greu de admis, dar s'ar putea explica şi din rădăcina *far* din *fahren*, cum crede şi Kluge. Şi acesta e foarte răspîndit în Anglia (Bradford, Bedford, Chelmsford, Hereford, Hertford, Oxford – Oxenaford –, Sleaford, Stafford, Stratford), în Olanda (Amersfoort), în Germania şi Austria (Breitenfurt – Preitenfurte –, Dietfurt, Erfurt, – Erpesfurt, Erpisford, Erpesford –, Frankfurt, – Franconofurt –, Fürth, Furtwangen, Hahnenfurth, Klagenfurt, Ochsenfurt – Ohsonofurt –, Querfurt, Rötenforde – Rodonvurdi, Rotenvorde –, Schweinfurt – Swinofurt –, Stassfurt, Steinfurt sau Steinfurth, – Steinfurte, Treffurt–), care mai toate îşi au un sens, o explicaţie.

Toate aceste nume ne duc la *vadum*, al cărui corespondent în

[1] Probabil şi altele, care nu-mi stau la îndemînă în atlasele consultate.

[2] Pentru Brodnicii din cîmpia rusească sau Rutenii, aducem o mărturie preţioasă: Rubrouck (*Recueil de voyages et de mémoires*, IV, Paris 1839, p. 249): „In illo loco fecerunt Baatu et Sartach fieri quoddam casale de Rutenis in ripa orientali, qui transferunt nuncios et mercatores cum naviculis". F. Brun, *o c.*, p. 122 fixează locul acesta la Don.

www.dacoromanica.ro

franceză este *gué*, iar în italiană *vado*, *vadoso*, *guado*, *guazzo*, *guazzatoio*. Îl apropiem şi de *vadul* românesc, care nume se întîlneşte de multe ori în Ardeal: *Vad* (Bihor, Făgăraş, Maramureş, Someş), *Vadu*, *Vădaş* (Mureş), *Vădas* (Arad), *Vadnic* (Severin), *Vadul Dobrei* (Huniedoara) şi *Vădurele* (Sălagiu). Corespondentul unguresc al acestora presintă variante ca *rév*, *vád*, în: *Rév*, *Vád*, Farkasrév, Révkolostor, Revkápolnok, Vadász, Vadasd, Vizez, Vadad. În vechiul Regat *Vadul* este iarăşi răspîndit. Deci, ca şi în ungureşte, şi în româneşte noţiunea de „vad" este dată în două forme: una latină, *Vad*, şi alta slavă, *Brod*, care dăinuiesc împreună. Amîndouă se apropie şi la noi, ca în Polonia, de Strassburg. „Rîul Vadului" de la Turnul Roşu este dat de Schwanz pe harta sa ca „Strassburg".

Aşa dar deplină echivalenţă între *vadum*, *vad*, *guado*, *gué*, *furt*, *ford*, *brod* şi chiar *Strassburg*. Însă *vadum* este πόρος pe greceşte, iarăşi foarte răspîndit în compunere. Bosforul tauric şi cel tracic sînt în de ajuns de cunoscute ca să nu mai stăruim asupra lor. Ţinem să atragem atenţia că e vorba de un topic extraordinar de răspîndit. Dar prin niciuna din aceste denumiri nu se înseamnă popoare[1]. E destul a lua cineva aceste nume spre a le traduce şi se va convinge uşor. Noi luăm unul caracteristic: *Oxford*, adecă „Vadul Boilor" la Englesi şi *Ochsenfurt* la Germani, pe care îl punem în faţă cu grecescul Βόσπορος de exact acelaşi sens. Iată de ce nu se poate admite aceasta nici pentru Brodnici, pe cari cu atît mai mult nu-i putem socoti că aparţin unei singure naţii.

*

Am spus mai sus că între *Brodnici* şi *Pruteni* nu putem face nicio apropiere în vremea de care ne ocupăm. Forma orientală Βούρατ o exclude cu totul. Dacă totuşi este nevoie să facem una, atunci se poate bănui între πόρος, πέραμα şi avesticul *përëtu*, „vad, pod"[2]. Să vie de aici Πόρατα — Πυρετὸς pentru Prutul

---

[1] Nici chiar „Vadul Franconilor", Frankfurt, nu arată poporul, ci numai trecerea „Germanilor" franconieni. Acelaşi lucru la Vadul Cumanilor, Vadul Turcilor, Vadul Ungurilor de pe la noi, unde nu este altceva decît locul pe unde au trecut aceştia.

[2] Dacă latinul — *ritum* (din Augustoritum) vine din celtică (pentru **prtom*), atunci poate fi o mai mare apropiere.

www.dacoromanica.ro

nostru? Este posibil [1]. Nouă însă nu ni se pare verificabilă prin izvoare legătura între cei numiți Pruteni și Prut pentru secolele al XII-lea și al XIII-lea. Numele acesta rămîne o simplă variantă a „Vădenilor", a „Brodnicilor", pentru locuitorii din alte părți, așa cum arată precis textele și topicele.

Dacă Brodnicii ar fi fost în adevăr un neam, și de egală valoare cu cele contemporane, e imposibil să credem că n'ar fi fost luați în samă ca atari de cronicarii greco-latini ai secolelor XII-XIII, așa de bogați în tot felul de denumiri arhaice și contemporane, clasice și barbare [2]. Conclusia care se desprinde e aceasta: Brodnicii, ca și Prutenii, nu sînt un neam, o națiе și nu au o țară a lor; nici noi, nici Rușii și nici altcineva nu și-i pot însuși exclusiv. Din această constatare iese însă și partea positivă pe care credem că o putem da: Brodnicii sînt „vădeni" [3] și pot fi Romîni, Ruși, Poloni, Cehi, Moravi, Slavoni, Germani, Englesi, Francesi, Unguri, etc., cînd sînt la trecerea apelor lor. Deci numai *Brodnicii* din ținuturile noastre sânt Români.

Aurelian Sacerdoțeanu.

Despre ilirismul ceramicei în benzi

Mai bine de treizeci de ani privirile archeologilor au fost îndreptate stăruitor asupra așezării preistorice de la Vinča, pe Dunăre, la cincisprezece chilometri mai sus de Belgrad, care a dat un foarte bogat material archeologic din epoca neolitică. Războiul a împiedecat publicarea vechilor descoperiri. De curînd

[1] Cf. și discuția lui V. Pîrvan, *Considerații asupra unor nume de rîuri daco-scitice*, în Acad. Rom., *Mem. Secț. Ist.*, seria III, t. I (1923), pp. 8 10.

[2] Care toate cer să fie verificate și identificate înainte de a păși la sintese sortite să fie șubrede. Dar cine să facă această muncă de Benedictin? Cei ce sînt datori să o facă n'au timp pentru aceasta (fiindcă nu aduce aur sunător), iar cei ce vor să o facă, — și poate că ar putea-o, — întîmpină totdeauna ferocea piedecă voită a incapabililor mediocrității ajunse. E locul să ne întrebăm: Unde mergem?

[3] Sensul de „Munteni" (cf. Popa-Liseanu, *o c*, p 19) e cu totul departe de realitate. Pasagiul pe care se sp ijină această aserțiune are alt sens. Atrag însă din nou atenția asupra lui: nu este al lui Ascelin, ci al lui Plano Carpini, greșit atribuit de Fehér, de unde a trecut neverificat în Hurmuzaki, cum am arătat de multă vreme (cf. a mea *Marea invasie tătară*, p. 22 n. 9). De ce nu se iau în seamă rectificările făcute?

www.dacoromanica.ro

însă profesorul M. Vasici de la Belgrad a reușit să adune în patru volume tot ceia ce a ieșit la lumină din această stațiune preistorică, atît de intens locuită, ale cării strate de cultură au o adîncime de unsprezece metri, mergînd din epoca neolitică pănă în aceia a fierului. Apariția lucrării lui M. Vasici a prilejuit lui C. Schuchhardt, cercetătorul de la Cernavoda, un interesant studiu, *Die Urillyrier und ihre Indogermanisierung*, în „Forschungen und Fortschritte", 14, no. 10, 1938, pp. 109-10, în care archeologul de la Berlin reia problema apartenenței etnice a purtătorilor civilisației ceramicei cu ornamente în benzi („band"-ceramica), a cării origine este la Dunăre. După C. Schuchhardt, creatorii „band-ceramicei" ar fi neamurile ilirice pre-indoeuropene. De altfel această părere o exprimase și mai înainte (a se vedea capitolul VII din a sa *Alteuropa: Der Donaukreis*, și articolul *Die frühesten Herren von Ostdeutschland*, în „Forsch.- u. Fortschr.", 1934, p. 66 și urm.), dar, de data aceasta, găsește momentul potrivit pentru a întări afirmațiile sale anterioare. Ilirismul „band-ceramicei" ar putea fi contestat pe motivul că această civilisație neolitică este pre-indoeuropeană și că Ilirii sînt Indoeuropeni (Germanii întrebuințează curent numirea de Indogermani). Aceste două afirmații, spunea C. Schuchhardt, sînt adevărate. Ceia ce are valoare permanentă este fără îndoială cultura, luată ca singura posibilitate de a înțelege temeinic etnografia vremurilor preistorice, atunci cînd limba nu se cunoaște, iar, cînd o cunoaștem, nu totdeauna poate constitui un criteriu în definirea unui popor sau seminție. Ne interesează prin urmare *sufletul* unui popor și *cultura* pe care a creat-o și o menține, cu deosebire atunci cînd ea se sprijină pe un adînc fond popular, care stă, de altfel, la basa civilisațiilor „band-ceramice", de sate străvechi-europene. C. Schuchhardt amintește că la Vinča avem a face cu o perioadă în care oamenii de aici trăiesc în *colibe rotunde*, după care urmează perioada *locuinților rectangulare*, „pe care totdeauna trebuie să le considerăm ca *import* nordic".

Aici C. Schuchhardt nu are dreptate. În cîmpia Munteniei săpăturile noastre au dat la iveală un strat de cultură (Boian), cu locuințe ovale (colibe modeste), la un loc cu case în patru colțuri. Inventariul civilisației Boian nu are nimic nordic, în sensul lui C. Schuchhardt. *Locuințile rectangulare sînt mai vechi la Dunăre decît începuturile influențelor „nordice" și par a avea*

www.dacoromanica.ro

o evoluție locală, derivînd din colibe. În ceramica din stratul III de la Vinča C. Schuchhardt vede un caracter nordic, de și nu contestă nici relațiile cu Troia, Creta și Ciclade. El insistă mai mult asupra amforelor în colțuri și vaselor cu umeri înalți și gît cilindric, care ar fi „die Fahnträger der nordischen Marschtruppen"... Dar vasele la care se referă C. Schuchhardt stau, ca formă fundamentală, pe base străvechi-dunărene, departe de a fi „port-drapelul" unor „trupe nordice în marș". E de recunoscut cel mult o influență nordică. Afirmarea de mai sus a lui C. Schuchhardt face parte din acel al său „der nordische Zug nach Balkan", care ar fi adus aici și casele rectangulare.

Pe la începutul mileniului II a. Chr. se constată la Dunăre o influență nordică, pe care C. Schuchhardt o pune în legătură cu mișcarea Indogermanilor, care a dus la *indoeuropenisarea* populațiilor pre-indoeuropene din întreg cercul „band-ceramic". Acest proces n'a însemnat o distrugere a vechilor populații. Aici C. Schuchhardt are dreptate. Vechiul fond rămîne. „Revărsarea nordică n'a exterminat poporul și nu l-a schimbat în așa fel, încît să nu se mai poată recunoaște ființa lui de la început", iar în altă parte C. Schuchhardt arată că elemente ornamentale de tradiție „band-ceramică" se mențin pînă în civilisația hallstattiană a epocii fierului, care aparține Ilirilor. Pe basa acestei *continuități* de cultură, cercetătorul de la Berlin ajunge la conclusia următoare: „Este clar că locuitorii acestui ținut (autorul se referă mai mult la Serbia Veche, dar civilisația de tip Vinča acopere o mare parte din Iugoslavia și, prin corespondență cu Turdaș de pe Mureș, ea se întinde în Transilvania, Banat și Oltenia vestică), cari au fost numiți mai tîrziu Iliri, sînt vechii purtători ai ceramicei în benzi; ei au puternice legături cu Mediterana; sînt pre-indogermani; Grecii i-au numit Pelasgi".

Am subliniat cu deosebită satisfacție ideia unei continuități etnice și culturale, cel puțin pe o porțiune din Sud-Estul european, ideie aceptată de către unul dintre cercetătorii germani, care, cînd e vorba de continuitate, o raportează în mod constant numai la lumea nordică, germanică.

Părerile lui C. Schuchhardt interesează în mod deosebit preistoria Europei sud-estice. Asupra lor vom reveni altă dată. Trebuie reținute aceste conclusii: primii locuitori de la Dunăre, cari sînt și creatorii ceramicei în benzi, au fost strămoșii Ilirilor

www.dacoromanica.ro

de mai tărziu. După o perioadă pre-indoeuropeană, ei sînt indoeuropenisaţi de către populaţiile nordice, respectiv germanice. Mişcarea de indo-europenisare a populaţiilor neolitice de la Dunăre ar fi plecat, după C. Schuchhardt, din Nordul Europei, deci din lumea germanică. Sînt însă azi păreri care susţin că însuşi cercul nordic a fost indoeuropenisat de purtătorii cercului cu ceramica ornamentală cu pieptenele *(Kammkeramik)*, care se găsia la Răsăritul cercului nordic (a se vedea R. Pittioni, *Die Uraltertumskunde zur Frage der indogermanischen Urheimat*, în *Wiener Beitr. zur Kulturgeschichte und Linguistik*, IV, 1936, p. 531 şi urm, precum şi manualul său, *Urgeschichte*, 1937, pp. 53-5). Această părere pare a avea mai mulţi sorţi de izbîndă, fiindcă ea e susţinută şi de filologie.

În ultima parte a studiului său, C. Schuchhardt se opreşte asupra identificării Pelasgilor cu Ilirii. Numirile geografice şi nume de oraşe admise ca pelasgice se întîlnesc numai în ţinuturile ilirice, iar numiri ilirice apar în Germania *numai* în ţinutul ocupat odinioară de „band-ceramică". Aceste numiri se menţin şi azi. Nouă ni se pare că şi numele rîului Argessos (Argeş) stă pe un substrat străvechiu iliric mai degrabă decît tracic. Pe de altă parte, C. Schuchhardt aminteşte legăturile culturale indiscutabile dintre Troia şi Vinča. Filologia vine să sprijine aceste constatări arheologice. Vinča se găseşte în provincia Dardania, al cării erou eponim, Dardanos, are de soţie pe Bateia, nume iliric foarte frecvent; e şi înălţimea Batia de lîngă Troia. Dardanii par a fi Iliri (v. şi N. Vulič, în *Bull. de l'Académie des Lettres*, No. 1, Belgrad 1935, p. 186), iar numele eroilor din poemele homerice: Priam, Anchise, Enea, Paris, sînt şi ele ilirice. „Este evident că neamul lui Dardanos a invadat la Troia din Iliria", zice C. Schuchhardt. Şi datele archeologice, combinate cu resultatele ultime ale filologiei par a-i da dreptate.

Conclusia ar fi cea firească: întemeietorii cetăţii de la Troia au venit din Iliria şi fac parte din neamurile ilirice, a căror limbă se înrudeşte cu aceia a Bascilor şi a Etruscilor, ceia ce vine să întărească şi mai mult existenţa unei perioade pre-indoeuropeană a Ilirilor. Dar nici lumea tracică n'ar trebui neglijată în ceia ce priveşte fundarea Troii şi civilisaţia „band-ceramică" din Dacia şi restul Sud-Estului european. În vremurile acestea îndepărtate nu se poate face o deosebire între Iliri şi Traci, dar e cert că problema

www.dacoromanica.ro

presenţei neamurilor traco-ilirice la Troia se pune încă din neolitic, precum arătam altă dată, şi nu cum crezuse V. Pîrvan. Studiile recente au dovedit că civilisaţiile de la Dunăre sînt mai vechi decîtt primele cetăţi de la Troia şi că mişcările au avut o direcţie nord-sudică. În sensul acesta studiul lui C. Schuchhardt poate servi ca punct de plecare pentru o discuţie mai amplă, în care să între întreg Sud-Estul european din epoca neolitică. Şi atunci vor căpăta şi mai multă coloare de adevăr istoric aceste cuvinte ale lui Enea, scoborîtorul din Dardanos, „care oraşul Dardania întemeia, pe cînd Troia nu se zidise pe cîmp şi nu-i era vatra aşezată“ *(Iliada,* XX, 211-2; trad. G. Murnu).

D. Berciu.

Patru acte din Mozăceni-Argeş

I.

1620 (7128) Iunie 19, Tîrgovişte. Porunca prin care Gavriil Movilă Voevod recunoaşte că satul Mozăceni, pe atunci în judeţul Vlaşca, s'a răscumpărat din vecinie de la jupăniţa Grăjdana şi de la Toma, fratele fostului ei soţ, Leca Postelnicul.

† Милостїю божїею Iw Гаврїил Могїла воєвода и господинь вѣсоѣ земле Єгїрповлахїиское снь великаго и прѣдобраго покоѝнном Iw Сїмїон Могїла воєвод. Дават господство ми сїю повѣленїе господство ми селwв Моз[а]чѣнїи ѕ сѣствѕ Клашк, wт бач наслѣдниц селов поим Нанчюл и Стан и Жосѣнѕл и Сѣсѣнѕл и сѣс сновсн єлицеж ем богъ дарwвах, шкож да мѕ ест вѣс селwв Мѣзѣчѣнїи вѣс, сѣс вѣс хотарwм и сѣс вѣс доходокwм и wт полю и wт вод и wт шѕм и wт по вѣс Хотаром, wбач да се знает бесѣѣ хотаром Жировѕл wтѣх Рѣскыац, Поиана Ялбек вѣ ѕста Шипотѕлwв вѣ пѕт Питещилwв ѕ мѣчеш, wтѣх Чокнещ ѕ ѕста велика вале ѕ грѣниц вѣ ѕста Червени колник ѕ велика вале и стѕденцѕ Рошкѣв ѕ Негришоар ѕ великw стежарю ѕ пискѕрев, ѕ кладинцѕ Шетiwв ѕ камен wт вънжѕ wтѣх Щербѣю, понеж ест неговах стара и права wчиѕ за дѣдїнѕ wт прѣдѣдин; а кьда ест вил приднит Шербан воєвод а Лека еж ест бил тогда велики пост. wн ест при-

www.dacoromanica.ro

тѣснил посїю наслѣдниц селwв, еж вишречни, тере ест продал негове wчне, бѣз волѣ им и бити и wчни вечни и вѣс...[1] wн вечни Лекѣв пост. wт тогда до дни Алеѣандрѣ воевод сн҃ь Іліаш воевод ; а кѣда ест бил тогда по сѣмрѣть Лекѣв пост. аше наследниц селwв еж вишречни wни се сѣт скѣпорал за вечнїе и сѣс wчнев им wт на жѣпаница Граждана, жѣпаница Лекѣв Пост. и wт на Шома крат Лекѣв пост. за ѧ ле за новци готовиҳ. Шаж кѣда ест бил послѣ Стан нѣст сѣт могль да платиши ѣж ест запльи еж ест ѣложили по врашил по Стоика wт негов ѣж пешаг ник и бил сѣт на ѣстроениѣ им кьда се сѣт скѣпорал за вечнїе и сѣс негове wчне, мног добри людїе и старі мегїаши wт wкрстов мостwв али поим wт Ромьнац Костандин и wт Боровѣикь поп Радул и wт Рѣѣзещ Калин и wт Рьскьиац Кладул и wт Чюкьнещ Цогое и wт Извор Шѣдору пост. шаже кьда ест бил приднит господство ми а жупаница Граждана жупаница Лекьк пост. и Шома крат Лекьк пост. wни ест пришел прѣд господство ми тере ест сред телсвует како ест сковождает тере се скѣповаҳ за вечнїе и сѣс негове wчне, шкож да ест wни пак кнеѕ како ест изнан прѣжде врѣм.

Сегорадї дадоҳ и господства ми селок Мьзчѣнїи и кьсиҳ наслѣдниц селов, шкож да ест им wчне еж вишречни вѣ wхак ним и снови и кнюкwм и прѣвночетом и не wт некогож непоколѣбивму поризмѣ господство ми. Сеж и сведшел поставихом господства ми : жупан Снаке велики бан кралевски и жупан Івашко велики двор. и жупан Папа велики лwгофет и жупан Фиера велики вист. и жупан Михо велики спат. и жупан Михалаке велики стол. и жупан Бузинка велики кwм. и жупан Кладул велики пех. и жупан....[2] велики пост.

И ис[правник] Папа велики лwгофет и исписаҳ аз Станку лwг. вь на сшwлграду рекоми Шрьговищ, вь мсца юн. дї wт Ѧдама да нѣ течиїе лѣтом ѧзрки, wт рwждество христокw дw сегдни текѣщаг лѣт ѧаҳк.

† Iw Гаврїилѣ Кwевода (L. P.) мастю бжею гспдн҃ь.

(Traducere :)

† Cu mila lui Dumnezeu Io Gavriil Moghila Voevod şi Domn

[1] Originalul rupt (un cuvînt prescurtat).
[2] Loc alb în original.

www.dacoromanica.ro

a toată țara Ungrovlahiei, feciorul marelui și prea-bunului răposatului Io Simion Moghila Voevod, dă Domnia Mea această poruncă a Domniei Mele satului Mozăcenii, în județul Vlașca, din partea locuitorilor satului, anume Nanciul și Stan și Joseanul și Suseanul și feciorii lor, cîți Dumnezeu li va da, ca să li fie lor tot satul Mozăceni întreg, cu tot hotarul și cu tot venitul și din cîmp și din apă și din pădure și din tot hotarul, astfel să se știe, din hotarul Jirovul, din Răscăiați, Poiana Albului la gura Șipotului în drumul Piteștilor la măceș, din Ciocănești în gura Văii Mari la gărniță, la gura Colnicului negru în Valea Mare și fîntîna Roșcăi în Negrișoara, la stejarul cel mare din piscuri, la fîntîna Tetului din jos de la Știrbeaiu, fiindcă este a lor bătrînă și dreaptă ocină de la moși din strămoși. Însă, cînd a fost în zilele lui Șerban Voevod, iar Leca, care a fost atunci Mare Postelnic, el a apucat pe toți locuitorii satului, cari s'au spus mai sus, cum că s'au vîndut cu ocinele lor, fără voia lor și avutul și ocina, vecini și toate [ale lor] lui, vecini Lecăi Postelnicul, atunci, în zilele lui Alexandru Voevod, fiul lui Iliaș Voevod. Apoi, cînd a fost după moartea Lecăi Postelnicul, iar locuitorii satului mai sus zișii, ei toți s'au răscumpărat de vecinie și toate ocinile lor de la jupănița Grajdana, jupănița Lecăi Postelnicul, și de la Toma, fratele Lecăi Postelnicul, pentru 35.000 de bani gata. Apoi, cînd a fost după aceia, Stan nu a putut să plătească partea lui, ci a fost ținută și plătită de fratele său Stoica, de la sine cele cinci locuri, și au fost spre așezarea lui, cînd s'a răscumpărat de vecinie și cu ale lor ocine, mulți oameni buni și bătrîni megiași din partea locului, însă anume: din Romănați Costandin și din Borobeaica popa Radul și din Răuzești Călin și din Răscăiați Vladul și din Ciocănești Țogoe și din Izvor Tudor Postelnicul. Apoi, cînd a fost în zilele Domniei Mele, iar jupănița Grajdana, jupănița Lecăi Postelnicul, și Toma, fratele Lecăi Postelnicul, ei au venit înaintea Domniei Mele cu mare plîngere că ei s'au liberat, că s'au răscumpărat de vecinie și cu ale lor ocine, de aceia să fie ei iar cnezi cum au fost și mai înainte vreme.

Așa dar am dat și Domnia Mea satului Mozăceni și tuturor locuitorilor satului, ca să li fie lor ocină după cum s'a spus mai sus, de ohabă lor și feciorilor lor și nepoților și strănepoților și de către nimeni neclintită, după porunca Domniei Mele. Iată și mărturie a pus Domnia Mea: jupan Enache Mare Ban craiovesc

www.dacoromanica.ro

şi jupan Ivaşco Mare Vornic şi jupan Papa Mare Logofăt şi jupan Fiera Mare Vistiernic şi jupan Miho Mare Spătar şi jupan Mihalache Mare Stolnic şi jupan Buzinca Mare Comis şi jupan Vladul Mare Păharnic şi jupan... Mare Postelnic.

Şi ispravnic Papa Mare Logofăt, şi am scris eu Stancu Logofăt, în oraşul de Scaun numit Tîrgovişte, în luna Iunie 19 de la Adam acum cursul anilor 7128, iar de la Naşterea lui Hristos pănă astăzi cursul anilor 1620.

† Io Gavriil Voevod (L. P.), din mila lui Dumnezeu Domn.

Observaţie. Pergament (43× 35 cm.) ros în trei locuri, altfel în bună stare. Iniţiale şi monograma în roş, Pecete mică aplicată, căzută. Supt locul peceţii, această însemnare: „Presentat la Direcţiunea generală a Archivelor Statului după care s'a liberat copia cu No. 105 924. P. Director: Iuliu Tuducescu".

II.

*1651 [-1660] (716 *), Decembre 8.* Zapisul prin care Popa Coman cumpără de la Stoica partea lui de moşie din Obideţe, cu 4 ughi şi jumătate.

[Adică] eu Popa Coman să se ştie com amu cumpăratu dila Stan ci... [f]ata lui Domitru moşiia de Obideţe, partea tă[t]äine-meu, cîtŭ se va afla de întru o jumătate de... mei a 3 părtea com să fie popii moşii şi lui, feč[io]rilor [şi] în cămpŭ şi în pădure şi în apă şi şăzutul [sat]ului şi preste totŭ hotarul, com amŭ văndut... de în robii şi a o[m]blat comnatu meu Oncea de... otŭ bani gata ughi 4 pol. şi o sărăcostă a tătäine-me[u]... lu Domitre de necumi[ni]catu ughi 1, iar ce se va... [s]cola de în ruda mea şi neamulo meu să fie aforesit [de] 300 şi 18 oteţe şi sufletul lui să zacă [cu A]riia şi cu luda. Şi mărturii anome Toma [de R]omănaţi [şi] Dobrotă de Bărlogu şi Domitru [şi] Radu Păh[arnic] ot Obideţe i Stan şi Văsiiu şi Sărban [ot t]am.

Pis msţa Dechemvre dni 8 văleat 716 * [= 1651-1660].
Eu Stan (L. P.). Eu Oncea.

Notă. Destul de rău păstrat, actul are ruptă partea din stînga, încît lipsesc mai multe litere. Tot astfel şi la dată lipseşte o parte,

www.dacoromanica.ro

unde s'ar putea totuși să nu mai fi fost nicio literă, anul probabil fiind 1651. Grafia, curioasă, nu lasă îndoieli de lectură. Pecetea aplicată cu ceară neagră, căzută.

III.

1664 (7172) Mai 16. Zapisul prin care Stoica, cu nepotul și vărul său, vînd popei Coman și Păharnicului Radu, o jumătate de moșie din funia Montеasca, pe 12 ughi și jumătate.

† Adică eu Stoica, co nepotu-s[ău] Nicola și co văro-s[ău] Marin, scris-am zapisul nostru ca să fie de mare credință la mîna popi lo[i] Coman și Păh[arniculuj] Radul, să s[e] știe că le-am vândut moșiia dă fonea Montească, jumătată de fone, fără de neč o silă și fără de neč o nevoe, pe bani gata ughi 12 și jumătate, ca să fi[e] lor moșie stătătoare și fečorilor loro *(sic)* și nepoților și strenepoților dăn Vălceu[a] *Micii* păn Dăbromnicu. Iar cine se va afla, să aibă a să pără co Stoica și co Marin. Și ačástă moșii [a]u co[m]părat popa Coman fără de frați loi și Păh. Radol iar fără de frați loi, nomai să împartă amăndoi în două.

Și mărtorii: Voicilă di Romănați, și Marin iarăși de colo, și Mirce de Mișăigol, și Vasilie fičo[ru] iuzbaș[ei] Vlaicoloi, și Post. Ghinea di Mișăi, și Badea co frate-s[ău] Manea d[in] Romanați, și meșterol [M]ihalco de Tărăgoviște [și] Cîrstea Croitorul și meșterol Ion zlătarol de Cămpolo[n]g și Vasilie Părcălabol și Ion dascal.

Și pentru credința ne-am pos și degitele. Pis mștea Mai dni 16, văleat 7172 [= 1664].

Și am scris eu, Tato[mi]r grămăticol.

† Eu Stoica, † și Necula, † și Marin.

Notă. Oscilație în grafie. Se observă mai ales înlocuirea lui „u“ prin „o“. „Vălceaua Micii“ e lectură nesigură. Completările din parentese arată lipsurile scrisului, nu deteriorările documentului, afară de inițiala de la Mihalco.

IV.

Începutul sec. XIX. Zapisul prin care Ioana, soția lui Barbu, și neamul lor vînd lui Matei Coiea și nepotului său Ioan, o bucată de moșie în Măldăeni.

www.dacoromanica.ro

Adică noi care mai jos ne vom iscăli dăm bun şi încredinţat zapisul nostru la mîna lui Matei Coiea i la mîna nepotu-său Ioan ot satul Măldăeni precum să să ştie că, avînd şi noi noao stănjini, [palm]e 2 în moşie, parte pe care de atîta vreme făcînd[-o] vînzătoare, am tot întrebat neamurile noastre ca să o cumpere şi nu s'au găsit nici unul. Acum, găsindu-[se] numiţii, de a noastră bună voe, nesiliţi de nimini, le-am vîndut lor cu tocmeală păn la o pără, în lei... [s]ute întocmai şi doao chiile grîu ca să stăpînească în bună pace el şi copii din lor, [să nu] mai aibă să mai scoale niminea că apoi cîţi dinŭ înpotribă *(sic)* sculîndu-se vre unul din neamul nostru asupră-le că să-i scoaţă, unul ca acela să fie suptŭ blestemul celor trei sute sfinţi părinţi şi la ori[ce] judecată dreptate să nu aibă, fiindcă noi am întrebat cîndŭ le-a i-amŭ *(sic)* vîndut moşiia şi fiindcă eu acuma la vremea tocmi mă aflu bolnavu, pentru care, întîmplîndu-se de a muri, las cu sufletul mieu ca banii moşii să fie în păstrare soţii mele, ca să-mi săvîrşască sufletul cu el, iară, sculîndu-mă, să rămîi eu.

† Eu Ioana, soţia lui Barbu vînzătoarea.
† Eu Matei, vînzător, zet Barbu.
† Eu Neaga sinu Barbu, vînzătoarea.
† Eu Marcu zetu Barbu, vînzătoriu.
† Eu Călina sinŭ Barbu, vînzătoara.
† Eu Rucsanda sinŭ Barbu vînzătoarea.
Eu Dumitraşco martor.
Eu Tudor martor.
Eu Iancu martor.
Eu Ilie martor.
Şi am scris şi eu Popa Niţu duhomnicu şi sînt şi martor.

Notă. Rău păstrat, actul e rupt în bucăţi. Se datează cu începutul secolului al XIX-lea. Lipsa dintre martori tocmai a vînzătorului principal, Barbu, cum şi amintirea numai a 300 sfinţi părinţi, de către un scriitor preot, fac actul suspect. Lipsa datei întăreşte bănuiala.

*

Toate actele mi-au fost puse la îndemînă de elevul mieu, diplomat al Şcolii Normale din Bucureşti, Anton T. Popescu din comuna Mozăceni, jud. Argeş, în păstrarea căruia şi rămîn.

Aurelian Sacerdoţeanu.

www.dacoromanica.ro

Despre preclasicism

– conferință la Institutul Frances –

Domnule ministru, doamnelor și domnilor,

Cred că de la început trebuie să ne lămurim de ce este vorba. Cu atît mai mult, cu cît această conferință a fost anunțată în două feluri, întâiu în legătură cu preclasicismul și așa am înțeles, eu, care, fiindcă sînt istoric, sînt dispensat să fac istoria, pe care o fac de obiceiu aceia cari n'o știu pentru alții și cari n'o știu nici ei și nici nu vor învăța-o; pe urmă însă am văzut că s'a anunțat și altfel, ca: despre Henric al IV-lea.

Eu nu sînt fabricant de biografii. Prin urmare nu pot da biografia lui Henric al IV-lea, cu tot felul de amănunte în ce privește persoana aceasta, atît de simpatică, cu descrierea fisionomiei așa de cunoscute, — celebrele mustăți pieptănate în sus și barbișonul care era ca o afirmație de voință și care putea lua deosebite forme după ideile și sentimentele care îl agitau–, și nu pot vorbi în ce privește felul cum Henric al IV-lea a ajuns pe tron. Este o lume întreagă de profesori secundari cari au această datorie, eminamente secundară, de a povesti aceste lucruri, pe care eu nu le voiu povesti cu niciun preț, chiar pentru a face plăcere auditoriului. Eu nu voiu face nici istoria războaielor, nici descrierea planului celui mare al lui Henric al IV-lea, nici chiar, ceia ce ar fi mai atrăgător, legătura între planul lui Henric al IV-lea —, pe care-l poate cineva primi ca autentic sau mai puțin autentic, sau chiar aproape de loc autentic —, și noi, cari întrăm, mai mult sau mai puțin, într'o socoteală ce privește mai mult pe alții decît pe noi. Acestea nu le voiu face.

Mă voiu ține de scopul, cum l-am înțeles, al acestei conferințe, care este înfățișarea societății francese, așa cum era la începutul secolului al XVII-lea, supt diferite raporturi care formează, aș zice, psihologia națională franceză de atunci, foarte interesantă, cu atît mai mult, cu cît este în genere rău înțeleasă. Este o legendă a lui Henric al IV-lea, cum este, iar, o legendă a lui Malherbe, și este o legendă a întregii societăți francese la această epocă; numai cît scopul mieu nu este să apăr legendele, ci să le distrug, și o fac cu o plăcere deosebită.

Dacă se poate să scot puțin adevăr de supt acoperișul atră-

www.dacoromanica.ro

gător al legendei, o fac cu cea mai mare plăcere, dar, pentru a o face, trebuie să aibă cineva și oarecare competență. Eu n'am obiceiul să-mi atribuiu competență în niciun domeniu, în același timp cînd o acord acelora cari sînt nemulțămiți de felul mieu de a scrie, de a gîndi, de a mă comporta. S'a întîmplat însă că această epocă am avut prilejul de mai multe ori s'o cercetez, scriind o carte care nu interesează și care se chiamă: „Încercare de sintesă a Istoriei Umanității".

Este acolo o întreagă parte consacrată acestei epoci și care este scrisă și pe basa acelui izvor, bogat în nesfîrșite amănunte, care se chiamă: „Le Journal de l'Estoile", de sigur una din sorginții cele mai importante pentru cunoașterea întregii epoce a lui Henric al IV-lea.

Alături, cartea lui Hardouin de Péréfixe presintă, într'o formă imitată după formele clasice ale antichității, domnia lui Henric al IV-lea. E vorba însă, în acest cas de a presinta un model lui Ludovic al XIII-ea, noul rege. Dar trebuie recunoscut că domnia aceasta, așa de interesantă supt o mulțime de raporturi, n'a fost presintată cum trebuie nici de contemporani, nici de urmași. Se întîmplă că oameni foarte antipatici, chiar criminali de Stat și personalități perverse, să se învrednicească de cărți bune cu privire la dînșii, dar Henric al IV-lea n'are nici pănă în momentul de față o operă remarcabilă pentru ceia ce a represintat el ca om de Stat, ca rege și ca personalitate privată, atît de atrăgătoare.

Dar am avut plăcerea să mă ocup de aceiași personalitate și de aceiași epocă, mai mult de epocă decît de personalitate, într'o lucrare tipărită îndată după războiu, și, în această „Istorie a literaturilor romanice, în desvoltarea și legăturile lor", este un întreg capitol în care mă silesc să reabilitez, împotriva lui Boileau, care l-a lăudat, pe poetul acelei vremi, Malherbe. De obiceiu trebuie să se apere memoria cuiva, nu contra acelora cari l-au atacat, ci contra acelora cari l-au acoperit de laude.

Din toate acestea voiu căuta să iau ceia ce trebuie pentru a încerca să explic fenomenul acesta, dacă voiți de preclasicism, dar mai curînd postromantism, din secolul al XVI-lea și începutul celui al XVII-lea. Pentru că Malherbe este mult mai aproape de Ronsard decît ceia ce a fost apoi, pe vremea lui Ludovic al XIII-lea și a lui Ludovic al XIV-lea, așa încît cineva care știa mult, de și ascundea știința sa și se exprima cam profesoral,

www.dacoromanica.ro

Faguet, avea foarte mare dreptate cînd scria, în legătură cu Ronsard, că între Malherbe și Ronsard este o legătură mult mai strînsă decît își închipuie cineva. Supt raportul să zicem: preclasic, întru cît el se poate desemna, dar mai mult în raport cu societatea, foarte vie, foarte variată, foarte umană, de la sfârșitul secolului al XVI-lea trebuie presintată psihologia regelui caracteristic, regelui simbolic. Pentru că Henric al IV-lea este, în rîndul întăiu, un rege simbolic. El simbolisează o întreagă societate și e atrăgător tocmai prin sinceritatea cu care simbolisează societatea timpului său.

Aceasta este cea mai mare laudă care se poate face unui om. Dacă, simbolisînd-o poate s'o ducă puțintel mai departe, cu atît mai bine: meritul este mai mare, dar cea d'întăiu datorie este să fie omul timpului său, să cuprindă acest timp supt cît se poate mai multe raporturi.

În felul acesta îl înțeleg pe Henric al IV-lea, dar în felul acesta s'a înțeles el însuși pe sine: un om lipsit de orice fel de pretenții, un om extrem de spiritual, un provincial frances voios și satiric, ceia ce nu se întîmplă totdeauna, unul mult mai spiritual decît toți Parisienii din vremea lui, cari făcuseră prostiile pe care el le-a corectat. Așa voiu căuta să-l înfățișez, ceia ce nu va fi greu, pentru că el este de o perfectă transparență umană. Prin el se va înfățișa și epoca lui: în rîndul întăiu în umanitatea ei. Pentru că aceia ce este mai interesant în orice epocă nu sînt formele, care pot trece de la o societate la altă societate, ci umanitatea care se ascunde supt aceste forme.

Toată lumea aceasta, ori dacă se chiamă Henric al IV-lea, ori dacă se chiamă Maximilien de Béthune, duce de Sully, ori dacă se chiamă Malherbe sau Régnier, trăiește pe la 1600, numai cît ea nu s'a născut la 1600, ci vine de mai departe. Henric al IV-lea avea toată dorința de a părea veșnic tînăr, cum era casul mai puțin față de întăia lui nevastă, cu care legăturile n'au fost din cele afară de strînse și care se presinta ca o personalitate cu totul ridicolă: pierduse părul și avea în buzunar o cantitate de păr fals, de care se servia pentru a-l adăugi, și, pe lîngă aceasta, o mulțime de apucături, care întreceau, într'un anumit domeniu, cu mult apucăturile în același domeniu ale soțului. Ar fi vrut să apară tînăr în legăturile cu cea de-a doua soție a lui, acelea, cunoscute, cu *la grosse banquière*, pe care a adus o de la

www.dacoromanica.ro

Florența, femeie lipsită de orice farmec și înțelegere, care desminția minunatul sînge italian al familiei de' Medici, din care venia, neavînd nimic din vitalitatea aceia superioară care a deosebit pe un Lorenzo de'Medici, ca și pe toți Medicisii din secolul al XVI-lea. Era o ființă incapabilă de a fi onorată vre-odată de o biografie, de și a avut cinstea de a fi presintată, în pînzele care sînt acum la Louvru, supt formă mitologică, de cineva care se chema Petru Paul Rubens, și care, de și nu Frances de origine, și-a consacrat o mare parte din activitatea sa de artist Franciei și se poate zice că a fost adoptat de Franța, fiindcă aici a fost cîmpul unde a arătat însușirile sale de mare evocator de curioase ființe, imense, amestecate cu dobitoace sălbatece, în procesiuni, în lupte, în înfățișări solemne.

Revenind la ce voiam să spun, Henric al IV-lea este un om care, de și doria să i se prelungească tinerețea oricît de mult, cu toate acestea nu era, în vremea stăpînirii lui, un om tînăr. Malherbe însuși este născut la 1555: deci e vorba de oameni aparținînd prin naștere cam la jumătatea secolului al XVI-lea.

Ce înseamnă însă un om de la 1550 înainte, un om care se formează în vremea aceia? Aici este cheia puterii sufletești a oamenilor de cari mă ocup și, în mare parte, și a elementului care nu se observă în de ajuns în acest așa-numit preclasicism. Oamenii de la 1550 înainte vin după marile războaie dintre Francisc I-iu și Carol Quintul, care și ele sînt continuarea războaielor italiene. Ei sînt fiii acelora cari au combătut și cari nu mai pot să se lupte. Este acum o regalitate care nu vrea să se mai bată cu vecinii, după ce s'a trudit necontenit cu dînșii, și nu totdeauna cu folos. Anumite regiuni din Franța fură devastate, și au fost momente de o rușine mai mare decît înfrîngerea de la Pavia cu: „tout est perdu fors l'honneur", și momentul cel mai umilitor nu este acela, ci cînd Francisc I-iu a semnat tratatul de la Madrid și nu l-a executat, ci s'a întors înapoi acasă, lăsînd pe Carol Quintul, un perfect cavaler, puțintel desabusat, pentru că el aștepta, firește, un resultat care n'a ieșit la iveală.

Dar, după ce oamenii de atunci nu se mai puteau bate cu vecinii, pornirea pe care părinții o transmiseseră fiilor se cerea satisfăcută, și atunci aceștia din urmă încep să se bată înăuntru.

Este exact același lucru care s'a întîmplat după Marele Războiu,

www.dacoromanica.ro

cînd toată agitația tineretului, une ori cu intenții bune, alte ori cu intenții mai puțin bune, și une ori chiar cu resultate discutabile, vine din faptul că ei sînt fiii oamenilor cari s'au luptat contra străinilor din afară. Prin urmare ei cred că trebuie să facă în interior ceva care să samene cu ceia ce a fost atunci: ei urmează deci în luptele acestea interioare o politică de războiu. Este adevărat că Ecaterina de Medicis i-a poftit la Curtea ei, o Curte care era imitația Curții florentine, dar cu foarte marea deosebire că Parisul de la 1560-90 nu era Florența, cu o educație de două generații, care lipsește Parisului de pe vremea Ecaterinei. Cu „batalionul de dame" și poeți, Ronsard și membrii Pleiadei, cari se întrec în cîntecele lor, era o societate liberă, plină de spontaneitate, de inițiativă și pe lîngă aceasta și de intrigi.

În aceste împrejurări apare admirabila poesie a lui Ronsard, care poate fi de aici, de la noi, și poate fi și de aiurea, — el este disputat între Poloni, cari sînt bucuroși să ia cît mai mult din istoria universală și nu este un păcat, între Unguri, cărora nu li ajunge poate nici toată istoria universală, și între Romîni, cari n'au nicio pretenție —, și de fapt el avea de sigur strămoși cari veniseră din astfel de regiuni, de și „Banul Mărăcine" este o prostie de tinereță a lui Alecsandri și numele de Ronsard n'are nimic a face cu *ronce* ci cu *roussin*, cu „calul murg". Dar Ronsard nu este un pedant. Că în scrisul lui se găsesc o mulțime de cuvinte latine care n'au fost reținute, că limba francesă n'a rămas limba pe care ar fi vrut-o el, că este îmbătat și ametit de latinitatea clasică, aceasta este fără îndoială un lucru foarte adevărat. Dar cît de puternică este viața reală, sentimentul adevărat, înțelegerea pentru natură, puterea de a deosebi și de a represinta nuanțele la Ronsard!

Însă, pe de altă parte, sînt și acei cari se bat, catolici sau calvini, fără multă convingere religioasă. Unii cred că printre seniorii cari au combătut pentru o causă sau alta: Coligny, Bourbon și alții, era patima oarbă a confesiunii. Dar nu era atît legătura de dogmă în fiecare tabără, ci plăcerea, de sigur deosebită, de a se lupta avînd chiar în vîrful săbiei o credință, purtînd panașul confesiunii, acel panaș, care, ca în bătălia de la Ivry, trebuia urmat de toți acei cari țineau la conducător. Era, de fapt, foarte mult panaș în aceste lupte religioase și nu o aprofundare a adevărurilor credinții, ceia ce întrecea cu mult și pregătirea și chiar inteligența

www.dacoromanica.ro

lor, pentru că nu toți erau oameni de o pricepere deosebită. Dar ei se frămîntau necontenit, și, cum se frămîntau în lupta cu dușmanii lor, pe cîmpiile de luptă, seniorii, tot așa se frămîntau, în lupta cu deosebitele tendințe literare și culturale, ceialalți.

La unii și la alții este o tendință către aventură. Este foarte multă aventură la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Și aventura aceasta a dat o mulțime de resultate, în atîtea întreprinderi, una mai curioasă decît alta. Alegerea lui Henric al III-lea în Polonia nu este o aventură? Dar ideia aceluiași, ca rege polon, de a-și anexa Muntenia și Moldova, sau de a face nu știu ce cruciată în Orient? Ori planurile Ecaterinei de Medicis de a reclama tronul Portugaliei, care ajunsese a fi liber după dispariția lui dom Antonio, priorul de Crato, nu represintă cea mai desăvîrșită aventură? Ca și războiul contra Turcilor, la care a participat Mihai Viteazul, — și Alexandru-cel-Mare însuși este întrupat în Domnul romîn.

Și atunci să nu mire că, răsfoind opera lui Malherbe, — pe care mulți o cuprind în formula aceia pe care a dat-o Boileau și nu trec mai departe decît atîta —, să nu mire că în această operă, alături de strigăte contra tiraniei monarhilor și de adulări pentru Henric al IV-lea, de accente de imn pentru un moștenitor care din nenorocire n'a fost decît Ludovic al XIII-lea, se întîlnesc versuri de cruciată. Și versurile acestea de cruciată sînt foarte frumoase, dintre cele mai frumoase pe care le-a scris Malherbe. Avea un frate cavaler de Malta și cavalerii aceștia, odinioară de Rodos, erau printre luptătorii cei mai statornici contra Turcilor:

— „Déjà tout le peuple more
A ce miracle entendu
Et déjà, pâle d'effroi
Memphis se pense captive,
Voyant si près de sa rive
Un neveu de Godefroi.

Deci Henric al IV-lea, care voia să facă o anumită politică în Europa Centrală și să pacifice lumea întreagă, este presintat de principalul poet al vremii sale ca un nepot al lui Godefroi de Bouillon, vechiul cruciat. Cine ar aștepta de la Malherbe atîta entusiasm pentru un astfel de subiect?

— „O! combien lors aura de veuves
La gent qui porte le turban!
Que de sang rougira les fleuves

www.dacoromanica.ro

Qui lavent les pieds du Liban,
Que le Bosphore en ses deux rives
Aura de Sultanes captives!".

S'ar zice că această citaţie este luată din „Orientalele" lui Victor Hugo, şi ca avînt, şi ca entusiasm şi ca puterea însăşi a formei. Prin urmare, pedantul cu ochelari, închis în odaia lui, gramaticul dînd legi pentru poeţii cari vor veni, *nu* este aşa.

Şi, iată, tot din această carte, al treilea pasagiu:

— „Quelle moins hautaine espérance
Pouvons-nous concevoir alors
Que de conquêter à la France
La Propontide en ses deux bords
Et, vengeant de succès prospères
Les infortunes de nos pères,
Que tient l'Égypte ensevelis", etc.

Fără îndoială, va recunoaşte cineva un „romantism" care nu se deosebeşte întru nimic, supt niciunul din elementele compunătoare, de romantismul cel mai curat, mai simpatic, cel mai modern şi actual.

Dar să ne despărţim de Malherbe, în care trăieşte deci un spirit care este spiritul secolului al XVI-lea. Veţi întreba atunci: dar secolul al XVII-lea cu ce figurează în această sintesă?

El figurează cu ceia ce dă Colegiul iesuit, învăţătura de şcoală, care va avea un mare rol în viaţa ulterioară a culturii şi literaturii francese.

Oamenii aceştia cari s'au bătut, au creat o poesie cum este a lui Ronsard, — şi între poesia d-nei de Noailles şi a lui Ronsardi între ceia ce este mai nou şi ce este mai vechiu în acest domeniu este un strîns raport, fiind aceiaşi stare de spirit care revine supt influenţa unui nou aflux puternic de civilisaţie amestecată. Dar alături de această poesie, pe care unii o fac, alţii o ascultă, pe care toată lumea este în măsură s'o guste şi care a creat gloria neperitoare a lui Ronsard, sînt memoriile timpului. Nu este, — fără a ofensa pe atîţia vestiţi istorici, — o istorie literară mai rău scrisă decît istoria literaturii francese, şi există şi acolo despărţirea aceia nenorocită care se face, pănă în timpurile noastre, între literatura cu subiect literar şi între literatura fără subiect literar, care aceasta poate fi infinit superioară celeilalte, care dese or

www.dacoromanica.ro

nu este decît *subiectul* literar. Şi, iată, decît mulţi poeţi, decît scriitori dramatici cum este acel vestit scriitor care a făcut versurile următoare:

„Le voilà ce poignard, qui du sang de son maître
S'est souillé largement: il en rougit le traître,

este literatura fără pretenţii literare a povestirilor şi atacurilor contemporane. Este mult mai vie o parte din: „La satire ménippée" ori opera de filosofie politică a lui Ramus, mult mai vie toată colecţia de pamflete din timpul Ligii catolice decît literatura propriu-zisă. Dar este mult mai vie, înainte de toate, literatura de memorii, admirabilele memorii ale unui d'Aubigné, ale unui Cheverny. Pentru că literatura ce este alta decît expresia puternică a unei visiuni adevărate sau a unui sentiment profund? Sînt doar pănă şi unele mărturisiri de oameni din popor la Curtea cu juraţi care cuprind mai multă literatură decît romanele la modă. Memoriile acestea sînt pline de viaţă, ca şi Jurnalul lui L'Estoile.

Dar este măcar un paragraf din literatura francesă a timpului care-i aparţine lui Henric al IV-lea însuşi. Sînt scrisorile lui, care represintă şi cea mai bună formă literară, adevărat francesă, de la sfîrşitul secolului al XVI-lea sau de la începutul celui al XVII-lea. Niciodată nu s'a gîndit el că aceste scrisori vor figura în crestomatii sau vor fi cetite într'o istorie a literaturii. Omul însă avea atîtea resurse sufleteşti, încît din singura lor presintare sinceră şi fără pretenţie a ieşit cea mai adevărată literatură. Şi, în general, scrisorile ar trebui urmărite: sînt atîtea care se pierd, pe lîngă atîtea care nu s'au publicat, — şi scrisorile d-nei de Sevigné, cu tot felul de schime înaintea oglinzii şi cu tot felul de reveniri înaintea publicului, nu represintă, fără îndoială, cea mai bună producţie epistolară pe care ni-a păstrat-o literatura francesă.

Şi, acum, iată conclusiile: În literatura francesă, de la acest preclasicism, — dacă este să-i spunem pe nume —, pe care l-am văzut frămîntat cu atîta romantism şi însufleţit de atîta sinceritate şi familiaritate şi, înainte de toate, de această mare însuşire recomandabilă oricării societăţi, pentru că de acolo vine tot restul umanităţii, pleacă în literatura francesă două curente. Şi poate că desfacerea acestor două curente este mai interesantă decît însăşi epoca aceasta preclasică.

www.dacoromanica.ro

Am vorbit de Colegiul iesuit, care își are, de alminteri, ca vecin, Colegiul din Germania și Colegiul de pretutindeni, și, aiurea, în Anglia, el se păstrează și azi, în mare parte, pe basa vechilor Colegii de odinioară. Colegiile acestea ce sînt? Școli de latinește, de grecește, — la „Collège de France" era și a treia limbă, limba ebraică, în vederea discuțiilor asupra textelor biblice. Se studiază aceste două limbi, istoria nu, căci, cu relativitatea ei, ea nu întră, ci întră numai biografia regilor și, natural, ca basă, istoria sacră. Întră foarte multă matematică, foartă multă știință abstractă, care pentru epoca aceasta este matematica, fisica abia formîndu-se și transformîndu-se, iar chimia nici nu se născuse încă. Colegiul de latinește și grecește, de matematici este și Colegiul de bună presintare socială. Toți aceștia cari trec prin astfel de școli sînt meniți să fie consilieri ai regelui sau să figureze în rîndul întăiu al unei Curți care, să nu uităm, nu este încă formată. Căci Henric al IV-lea nu are Curte, și a trebuit să se deprindă cu această lipsă și Maria de Medicis, care nu era capabilă să-și creeze una în Franța, și aceasta a fost una din marile ei dureri, fiind deprinsă la Florența cu o Curte, cu un „anturaj".

Dacă avem a face cu o epocă în care nu exista influența Curții, căci Curtea Ecaterinei de Medicis s'a împrăștiat, Colegiul care domnia nu avea în față o Universitate, Universitatea fiind doar vechea Facultate de Teologie, în completă decadență.

Nu este nici o literatură cetită de toată lumea, o literatură liberă; nu este nici o viață socială legată de dînsa, cum vor fi saloanele în secolul al XVIII-lea. Nu este, în acest timp, nici ziarul, pamfletul din timpurile noastre, care să poată contrabalanța influența Colegiului. Atunci, rigiditatea acestuia apasă asupra spiritului general; este un fel de disciplină de școală paniesuită care exercită o influență asupra societății, și mai tîrziu vom avea, ca o încoronare a acestei opere, dominația asupra spiritelor pe care o exercită cardinalul de Richelieu, și în aceasta e același spirit de Colegiu. Apoi, cum Ludovic al XIV-lea a fost crescut în acest spirit, el va trece asupra Curții, și îl vom vedea și la Bossuet și Fénelon, cari vin să aducă aceiași influență, prin ceia ce clerul catolic avea mai ridicat în intelectualitatea francesă de atunci.

În literatura francesă, va fi deci o luptă, un duel continuu între ceia ce se leagă de tot trecutul, pănă în fundul evului mediu, și între ceia ce înseamnă un contact permanent cu viața populară,

www.dacoromanica.ro

ceia ce este în cel mai larg înțeles al cuvîntului și național și educativ, fiindcă, pe cînd se înțeleg literaturile celelalte, literatura de Colegiu n'o înțelege oricine. Salomon Reinach, poate din causa caracterului său religios deosebit de al nostru, a îndrăznit să spună acest lucru: că se crede în frumusețea lui Racine pe cuvînt, dar cea mai mare parte din lume nu-l gustă și nu-l înțelege de loc. Dar, de vreme ce școala a spus că este un foarte mare poet, toți îl consideră astfel; această disciplină școlară îl menține în admirația adoratoare a generațiilor.

Sînt deci două literaturi. Este literatura pentru clasele superioare, supt influența Colegiului iesuit, supt aceia a Academiei și a saloanelor din secolul al XVIII-lea și, pe de altă parte, este literatura cealaltă, mult mai vie. Și în felul acesta povestirile evului mediu pleacă de la forme asămănătoare cu acelea ale unui Boccaccio în „Decameron", ele merg la un La Fontaine, de la acesta trec prin anume povestiri ale lui Voltaire și de la povestirile acestuia înaintează în secolul al XIX-lea, poate prin Mérimée, ca să ajungă la Maupassant. Cealaltă literatură este mult mai sus, dar artificială, fără contact cu trecutul și viața populară.

Și tot așa teatrul medieval face sărituri, peste Rotrou, peste Corneille și peste Racine, ca să ajungă — unde? La scriitorii de comedie din secolul al XVIII-lea și mai ales la cel mai frances, mai medieval, mai popular și mai agresiv dintre toți autorii de teatru de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, Beaumarchais, care n'a găsit urmași în secolul al XIX-lea, din care causă teatrul de azi este, dacă nu în afară de problemele societății, căci Alexandre Dumas fils le-a adus în discuție, dar în afară de viața generală a ei. Tot așa, de la vechea literatură a evului mediu, exprimată prin Villon, se ajunge, peste retorica lui Victor Hugo și peste tînguirile byroniene ale unui Lamartine, la Alfred de Musset. Și, apoi, în literatura contemporană, contactul cu trecutul medieval, — o epocă admirabilă în istoria civilisației francese —, și contactul cu viața populară, care și acolo, ca oriunde, este capabilă să fie marea inspiratoare. De aici, din nou o literatură vie.

Și, în felul acesta, coborîndu-ne în trecut ca să putem găsi termini de comparație, am putut proiecta o lumină asupra viitorului, prin care mi se pare că se lămuresc lucrurile pe care învățătura „livrescă" nu este în stare să le explice.

N. Iorga.

www.dacoromanica.ro

Câteva precisări în legătură cu medicul aromân din Viena Ion Nicolide de Pindo (1737-1828)

D. dr. Valeriu L. Bologa, profesor de istoria medicinei la Universitatea din Cluj, are meritul de a fi scos cel d'intîiu în evidenţă figura medicului aromîn din Viena Ion Nicolide de Pindo. În lucrările domniei sale, *Ştiri despre Aromânii din Austria la începutul veacului trecut, I, Medicul vienes Ion Nicolide din Pind*[1] şi *Medici aromîni în monarhia habsburgică*[2], în *Începuturile medicinei ştiinţifice romîneşti*[3], d. dr. Bologa consacră un capitol întreg medicilor aromîni, care par a fi cei d'intăiu în trecutul medical al neamului nostru.

În prima lucrare menţionată, autorul ni reproduce, în traducere românească din limba germană, un necrolog al lui Nicolide de Pindo, în care ni se relatează viaţa şi activitatea medicului aromîn din Viena. Aflăm că s'a născut la 14 Martie 1737 în Gramostea Macedoniei, că a studiat în comuna sa natală şi la Siacişte şi că, fără voia părinţilor săi, a plecat la Viena, unde după multe greutăţi şi-a luat doctoratul. A fost numit medic al coloniei greceşti din Viena şi nobilitat cu numele de „de Pindo". Ştim că a fost filantrop, că ducea o viaţă de muncă dîrză în vasta sa bibliotecă, din care a donat multe cărţi coloniei greco-romîne din Viena şi că s'a stins, senin ca un înţelept, în ziua de 12 Octombre 1828.

Numai singur faptul că Nicolide era Gramostean ni dovedeşte originea lui românească. Mărturiile în plus pe care le-am aduce pentru a dovedi originea medicului vienes nu pot fi totuşi inutile.

Un contemporan al lui Nicolide, anume G. I. Zavîra Siacişteanul (mort în 1804)[4], care, în opera sa «Νέα Ἑλλὰς»[5], înşiră pe cei mai de samă învăţaţi ai Grecilor de la căderea Constantinopolului,

---

[1] În *Anuarul Institutului de Istorie Naţională* (Cluj), V, pp. 503-10.

[2] În *Inchinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vrîstei de şaizeci de ani* (Cluj, 1931), pp. 49-57. Cu privire la Ion Nicolide de Pindo a scris şi dr. Simion Ţovaru, *Un ilustru medic vienes de origine gramostean*, în *Revista Macedo-romînă*, III, n-le 1-2, pp. 36-53.

[3] Cluj 1930.

[4] V. lucrarea recentă a lui Horváth Endre, Ἡ ζωὴ καὶ τὰ ἔργα τοῦ Γεωργίου Ζαβίρα, *Zavirasz György élete és munkái*, Budapesta 1937.

[5] Editată de G. P. Kremos, în 1872, la Atena.

www.dacoromanica.ro

vorbeşte şi de medicul aromîn de care ne ocupăm, afirmînd că era „din Gramostea Macedoniei“ şi „Vlah de neam“:

„Ion Nicolide, din Gramostea Macedoniei, Vlah de neam, medic-filosof, profesor la Facultatea de Medicină şi membru al Asociaţiei medicilor din Viena Austriei. În anul 1781 a obţinut o diplomă din partea Împăratului Romanilor Iosif al II-lea, prin care devine membru al Asociaţiei medicilor. De la 6 April 1785 el este membru şi al Academiei din Viena (de sigur cel d'intăiu dintre fiii Bisericii răsăritene, cum scrie el însuşi în anunţ[1]). Acesta era bărbatul“ [2].

Relevăm chiar că Ion Nicolide e singurul Aromîn din cartea lui Zavira căruia i se recunoaşte originea „vlahă“.

Şi Papadopulos-Vretos ni vorbeşte de Gramosteanul Ion Nicolide:

„Nicolaide (Ion), Macedonean din comuna Gramoste. A studiat medicina la Academia cesaro-crăiască din Viena, care l-a cinstit cu diploma de doctor în medicină şi filosofie. A trăit pe la sfîrşitul secolului al XVIII-lea [3]“.

Ion Nicolide şi-a trecut doctoratul în Novembre 1780. Titlul tesei nu a fost pănă acum dat în întregime. Îl redăm după *Bibliographie hellénique* a lui Émile Legrand, însoţindu-l de traducerea românească:

Dissertatio inauguralis physiologico-medica sistens pyogoniam quam annuente inclyta Fucultate medica in antiquissima et celeberrima Universitate vindobonensi pro doctoris gradu publicae disquisitionis submittit Johannes Nikolides Macedo Gramostensis. Dis-

---

[1] E vorba probabil de anunţul prin care Ion Nicolide făcea cunoscut publicului viitoarea apariţie în greceşte a instrucţiunilor medicale, operă a fostului său profesor, baronul de Störck.

[2] «Ἰωάννης Νικολίδης, ὁ ἐκ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Γραμμόστεως, τὸ γένος Βλάχος, ἰατροφιλόσοφος καὶ διδάσκαλος τῆς Ἰατρικῆς καὶ τοῦ ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας τῶν ἰατρῶν Συλλόγου μέλος. Τῷ ἔτει 1781 ἔλαβε ψήφισμα παρὰ τοῦ τῶν Ῥωμάνων Καίσαρος Ἰωσὴφ τοῦ Β' ἵνα γένῃ μέλος τοῦ Συλλόγου τῶν ἰατρῶν, καὶ ἑπομένως καὶ τῆς ἐκεῖ Ἀκαδημίας (μάλιστα πρῶτος, ὡς αὐτὸς γράφει εἰς τὴν εἴδησιν, ἀπὸ τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τέκνων οὗτος ὁ ἀνὴρ) τῷ ἔτει 1785, Ἀπριλίου 6»; G. I. Zavira, Νέα Ἑλλάς, p. 365.

[3] «Νικολαΐδης (Ἰωάννης), Μακεδὼν ἐκ τῆς κωμοπόλεως Γραμμόστεως. Ἐδιδάχθη τὴν ἰατρικὴν ἐν τῇ Καισαροβασιλικῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Βιέννης, ἥτις τὸν ἐτίμησε μὲ τὸ δίπλωμα τοῦ δόκτωρος τῆς ἰατρικῆς τε καὶ φιλοσοφίας. Ἔζη περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος»; Papadopulos-Vretos, Νεοελληνικὴ φιλολογία, II, p. 312.

www.dacoromanica.ro

putabitur in Universitatis Palatio die mensis Novembris MDCCLXXX. Viennae, typis Matthiae Andreae Schmidt, Universitatis Typogr.

(„Disertație inaugurală fisiologico-medicală cu privire la pyogonie, pe care Ion Nicolide Macedoneanul Gramostean o supune discuției publice, pentru titlul de doctor, vestitei Facultăți de Medicină examinatoare a prea-vechii și prea-celebrei Universități din Viena. Se va discuta în Palatul Universității, în luna Novembre 1780. Viena, tipografia lui Matthias Andreas Schmidt, tipograful Universității".)

E interesant în acest titlu precisarea originei autorului: „Macedo-Gramostensis".

In *Bibliographie hellénique* a lui Émile Legrand găsim și descrierea acestei cărți a lui Ion Nicolide:

„In 8° de 8 file necifrate, 32 de pagini și 3 file nenumerotate. Filele de la început conțin: 1, titlul iar pe verso sînt citate, însoțite de traducerea latină, două texte din Ipocrate; 2, dedicația către baronul Anton de Störck, rectorul Facultății de Medicină din Viena (filele 2-5 verso); 3, avisul către cetitor intitulat: Praefamen ad B. L. (filele 6-7). Filele nenumerotate de la sfîrșit cuprind titlurile a cincizeci de tese de susținut pentru candidat; apoi vine errata (verso din ultima filă). Biblioteca Parlamentului elenic" [1].

În bibliografia grecească, apărută în 1856-7, a lui Papadopulos-Vretos sînt pomenite două lucrări ale lui Nicolide de Pindo.

Prima poartă următorul titlu:

Διδασκαλίαι ἰατρο-πρακτικαὶ πρὸς χρῆσιν τῶν στρατοπεδικῶν καὶ χωρικῶν χειρούργων ὅλων τῶν ἀουστριακῶν ἐπικρατειῶν· συντεθεῖσαι μὲν εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν παρὰ τοῦ ἐκλαμπροτάτου Ἀντωνίου Ἐλευθέρου βαρῶνος ἀπὸ Στέρκ. Μεταφρασθεῖσαι δὲ καὶ ἐκδοθεῖσαι παρὰ Ἰωάννου Νικολίδου τοῦ ἀπὸ Γραμμόστεως τῆς ἐν Μακεδονίᾳ, ἰατρο-

[1] In 8° de 8 ff. non chiffrés, 32 pages et 3 ff. non numérotés. Les feuillets liminaires contiennent: 1° le titre, au verso duquel sont cités, accompagnés d'une traduction latine, deux textes d'Hippocrate; 2° la dédicace au baron Antoine de Störck, recteur de la Faculté de médicine de Vienne (ff. 2-5 verso); 3° l'avis au lecteur intitulé: Praefamen ad B. L (ff. 6-7), Les feuillets non numérotés de la fin sont occupés par le titre des cinq ante thèses à soutenir par le candidat; puis vient l'errata (verso du dernier feuillet). Bibliothèque du Parlement helléniqu"; É. Legrand, *Bibliographie hellénique du dix-huitième siècle*, II, p. 3?6.

www.dacoromanica.ro

φιλοσόφου τε καὶ διδασκάλου τῆς ἰατρικῆς κτλ. Τόμος Α'. ,αψπε'. Ἐν Βιέννῃ 1785. Παρὰ Ἰωσήπῳ τῷ Βαουμεϊστέρῳ, εἰς 8-ον.

(„Instrucţiunii medicale practice pentru folosul chirurgilor militari şi săteşti din toate Statele austriace, compuse în limba germană de prea-strălucitul baron Anton Elefterie de Störck şi traduse şi pub'icate de Ion Nicolide din Gramostea Macedoniei, medic-filosof şi profesor la Facultatea de Medicină, etc. Tomul I, Viena, 1785, la Iosif Baumeister, in 8°".)

Aceasta e traducerea lucrării baronului de Stőrck, *Die praktisch-medicinische Lehre zum Gebrauche der Militär- und Landchirurgen*, de care vorbeşte d. dr. Bologa, în *Medici aromâni în monarhia habsburgică*.

Papadopulos-Vretos ni spune următoarele despre această traducere a lui Nicolide: „Posed frontispiciul şi prefaţa traducătorului, nu însă şi lucrarea. De aceia nu ştiu dacă s'a tipărit [1]".

Lucrarea într'adevăr nu a apărut. De ce? Zavira ne lămureşte. Iată ce scrie el în această privinţă:

„[Nicolide] a anunţat publicul că a tradus din germană în limba noastră vulgară instrucţiunile medicale practice ale baronului Anton de Störck, prim-medic al Maiestăţii Sale Imperiale Iosif al II-lea. Această carte e împărţită în trei tomuri. Primul cuprinde toate bolile acute. Al doilea, toate cele cronice, precum şi cele excepţionale şi bolile de femei şi de copii, iar al treilea catalogul, farmacia şi farmacopeia. Acest bărbat iubitor al neamului voise să publice această carte excelentă. Entusiasmul mediocru al neamului nostru însă, care nu a corespuns zelului autorului, ne-a lipsit de această admirabilă şi folositoare carte [2]".

---

[1] «ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ. Ἔχω ἀνὰ χεῖρας τὸ προμετώπιον καὶ τὸν πρόλογον τοῦ μεταφραστοῦ· ὄχι ὅμως καὶ τὸ σύγγραμμα. Ἕνεκα δὲ τούτου ἀγνοῶ ἂν ἐτυπώθη»; Papadopulos-Vretos, *o. c.*, II, p. 78.

[2] «Α'. Ἐξέδοτο εἰς τὸ κοινὸν εἴδησιν ὅτι μετέφρασέν ἐκ τῆς γερμανικῆς εἰς τὴν ἁπλῆν ἡμῶν διάλεκτον τὰς ἰατρικοπρακτικὰς διδασκαλίας Ἀντωνίου βαρῶνος τοῦ ἀπὸ Στάρκ, ἀρχιατροῦ τῆς Καισαρικῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος Ἰωσὴφ τοῦ Β'. Τοῦτο τὸ βιβλίον εἶναι εἰς τρεῖς τόμους διῃρημένον, ὁ α' περιέχει ὅλας τὰς ὀξέας ἀῤῥωστίας. Ὁ β', ὅλας τὰς χρονικάς, ὁμοίως καὶ ὅλας τὰς ξεχωριστὰς ἀῤῥωστίας καὶ πάθη τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδίων· καὶ ὁ γ', τὸν κατάλογον, τὴν φαρμακίαν, ἤγουν ἀποθήκην, καὶ τὴν φαρμακοποιΐαν. Τοῦτο τὸ ἄριστον βιβλίον ἠθέλησεν οὗτος ὁ φιλογενὴς ἀνὴρ νὰ ἐκδώσῃ εἰς φῶς, ἀλλ' ἡ χλιαρὰ περὶ τὰ τοιαῦτα προθυμία τοῦ γένους ἡμῶν, μὴ ἀνταποκριθεῖσα εἰς τὴν προθυμίαν αὐτοῦ, μᾶς ὑστέρησεν ἀπὸ ἕνα τοσοῦτον ἀξιόλογον καὶ χρήσιμον βιβλίον»; Zavira, *o. c.*, pp. 365-6.

www.dacoromanica.ro

Sîntem deci lămuriți asupra causei pentru care nu a apărut traducerea grecească a lucrării baronului de Störck. E foarte probabil că publicul nu s'a grăbit să subscrie, și atunci Nicolide, care tipărise frontispiciul și prefața, s'a văzut silit să întrerupă publicarea cărții.

A doua lucrare pomenită de Papadopulos-Vretos e următoarea: Ἑρμηνεία περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ θεραπεύεται τὸ γαλλικὸν πάθος, ἤγουν ἡ Μαλαφράντζα, συνθεμένον ἁπλᾶ ῥωμαϊκὰ πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν καὶ διῃρημένον εἰς δύο μέρη. Πόνημα Ἰωάννου Νικολαΐδου τοῦ Πίνδου. Ἐν Βιέννῃ, 1794. Ἐν τῇ τυπογραφίᾳ Ἰωσὴφ τοῦ Βαουμαϊστέρου[1].

(Comentariu asupra felului cum trebuieşte vindecată boala francesă sau malafranţa, redactat în greaca vulgară pentru folosul public şi împărţit în două părţi. Operă a lui Ion Nicolide din Pind. La Viena, 1794, în tipografia lui Iosif Baumeister.)

Observăm că în această lucrare Ion Nicolide adaugă la numele său şi pe acela de „de Pindo".

Iată ce scrie Zavira cu privire la această carte a învăţatului aromîn:

„[Nicolide] a scris şi a publicat un comentariu asupra felului cum trebuie să fie îngrijită boala francesă sau malafranţa, carte redactată în greaca vulgară şi împărţită în două părţi, operă a lui Ion Nicolide din Pind, din clasa...[2] Sacrului Imperiu al Romanilor medic-filosof şi profesor la Facultatea de Medicină, ba chiar şi membru al Asociaţiei.....[2] din Viena Austriei şi al Academiei din Viena Austriei, 1794.....[2]. Învăţătura practică asupra boalei francese, în limba germană, a prea-strălucitului baron de Störck, primul medic cesaro-crăiesc, tradusă în greceşte şi adăugată cu multe note. În partea a doua sînt cuprinse îngrijirile practice ale bolnavilor cari au suferit de afrodisiaca gonoree a bărbaţilor şi afrodisiaca blenoree a femeilor, operă a lui Ion Nicolide din Pind[3]".

---

[1] Papadopulos-Vretos, *o. c.*, II, p. 98.

[2] Textul întrerupt.

[3] «Β'. Ἔγραψε καὶ ἐξέδοτο ἑρμηνείαν τοῦ πῶς πρέπει νὰ θεραπεύεται τὸ γαλλικὸν πάθος ἡ μαλαφράντζα· βιβλίον συνθεμένον ἁπλᾶ ῥωμαΐϊκα καὶ διῃρημένον εἰς 6' μέρη· πόνημα Ἰωάννου Νικολίδου τοῦ Πίνδου ἐκ τῆς τάξεως τῶν ... τοῦ ἱεροῦ Ἰμπερίου τῶν Ῥωμάνων, ἰατροφιλοσόφου καὶ διδασκάλου τῆς Ἰατρικῆς· ἔτι δὲ καὶ ... ἰατροῦ καὶ τοῦ ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας τῶν ... Συλλόγου καὶ τῆς Ἀκαδημίας μέλους ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρ: 1794 ...Ἡ ἰατρικοπρακτικὴ διδασκαλία περὶ τοῦ γαλλ: πάθους ἀπὸ τὸ γερμανικὸν τοῦ ἐκλαμπροτάτου Ἀντωνίου βαρώνου ντὲ Στάρκ τοῦ α-ου καισαρικοῦ βασιλικοῦ ἀρχιατροῦ μεταφρασμένη εἰς τὸ ῥωμαΐϊκον καὶ ηὐξημένη

www.dacoromanica.ro

Pe Nicolide de Pindo îl înțelegem bine dacă luăm în considerație epoca în care a trăit. Secolul al XVIII-lea a avut cultul științii. Românii din Peninsula Balcanică, mulțămită comerțului lor, au putut veni în contact cu lumea occidentală. Elementele civilisației și ale culturii apusene au putut pătrunde în regiunile locuite de Aromîni.

Nicolide e un om al secolului său, e setos de învățătură. Studiază mai întâiu în Macedonia, apoi trece la Viena. „Valahii cari întemeiaseră stabilimente la Viena[1]“ erau numeroși. Capitala Habsburgilor devenise însă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea un centru unde se întîlnia lumea orientală cu cea occidentală. Viena era capitala culturală a Europei sud-estice[2].

Nicolide, care ieșise din mijlocul unui neam de păstori ajunși mari negustori și iubitori de cultură, înțelege să-și însușească știința medicală a Apusului. Mulțămită capacității sale, el a ajuns să fie apreciat de Împărat și bine văzut în cercurile științifice din Viena.

S'ar părea din titlurile cărților citate mai sus că Nicolide nu a fost conștient de originea lui românească. Se pune întrebarea dacă noi, Românii, putem revendica pe medicul vienes.

Lucrurile par a se lămuri dacă urmărim cele întîmplate în epoca aceia în mijlocul coloniilor greco-romîne din Statele Habsburgilor.

În epoca în care Nicolide a scris tesa de doctorat, traducerea învățăturilor medicale practice ale baronului de Störck și *Erminia*, era bună înțelegere între Grecii și Aromînii din Austria și Ungaria. Nu se făcea pe atunci deosebire între Greci și „Valahi“.

Sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea aduc însă desbinarea în coloniile greco-romîne din Statele Habsburgilor. Supt influența școlii istorico-filologice care înfloria la Românii din Ardeal pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, cu Samoil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior, Aromînii din Viena, Budapesta, Miskolcz, etc., încep să se cultive în graiul lor românesc.

μὲ πολλὰ σημειώματα· εἰς τὸ δ' περιέχονται θεραπεῖαι πρακτικαὶ ἀῤῥώστων ὁποῦ ἔπασχαν ἀπὸ τὴν ἀφροδισιακὴν γονόῤῥοιαν τῶν ἀνδρῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἀφροδισιακὴν βλεννόῤῥοιαν τῶν γυναικῶν, πόνημα τοῦ Ἰωάννου Νικολίδου τοῦ Πίνδου»; Zavira, *o. c.*, p. 366.

[1] E. M. Cousinéry, *Voyage dans la Macédoine*, I, p. 149.

[2] N. Iorga, *Idées et formes littéraires françaises dans le Sud-Est de l'Europe*, în *Études Roumaines*, III, p. 11.

www.dacoromanica.ro

Scriitorii ardeleni se ocupă de originea şi trecutul Aromînilor. Gheorghe Şincai scrie, în ziua de 25 Februar 1804, istoricului Engel următoarele: „Mi-am propus să scriu analele întregului neam românesc, prin urmare şi ale Cuţo-Vlahilor sau Ţinţarilor, cum sînt numiţi" („Meum quidem est annales universae nationis valachicae, proinde Cuzzo-Valachorum, quos Czenczaros vocant, conscribere" [1].

Aromînul Constantin Ucuta Moscopoleanul, protopop la Poznan (Posen), în „Prusia meridională" de atunci, tipărise la Viena, la 1797, în aromînă, însă cu litere greceşti, *Noua Pedagogie sau Abecedar uşor spre a învăţa pe copii carte românească* (titlul e în greceşte), care „s'a dat la tipar pentru gloria neamului" [2].

Colonia aromănească din Miskolcz, din mijlocul căreia va ieşi Andrei Şaguna, ţine să preciseze în 1806 că biserica ortodoxă din această localitate a fost clădită cu „cheltuiala confraţilor valahi din Macedonia [3]". Aromînii din Budapesta cer în 1807 ca în biserică să se slujească în limba lor: „Indubitatum etenim est primitivam nostram linguam valachicam in qua Lyturgiae et sacrae functiones ubique celebrantur, communem nobis esse cum caeteris nationis hujus caesareo-regiis subditis" [4].

La Budapesta, medicul Gheorghe Roja, care adaugă pe tesa lui de doctorat, la numele lui, naţionalitatea şi localitatea de origine, „Georgius Const. Rosa, Vallachus Voscopolitanus et Macedo" [5], publică lucrări cu privire la limba şi trecutul Aromînilor: *Untersuchungen über die Romanier oder sogenannten Wlachen welche jenseits der Donau wohnen* [6] (1808) şi *Măestria ghiovăsirii* (cetirii) *romîneşti cu litere latine* [7] (1809). La Viena profesorul Mihail Boiagi publică o gramatică a dialectului aromănesc: *Romanische oder Macedono-wlachische Sprachlehre* [8] (1813).

---

[1] *Hronica Românilor şi a mai multor neamuri*, de Gh. Şincai din Şinca, ed. 1853 (Iaşi), p. XII, nota 2.

[2] Per. Papahagi, *Scriitorii aromîni în secolul al XVIII-lea (Cavalioti, Ucuta, Daniil)*, p. 59.

[3] *Ibid.*, p. 46, nota.

[4] *Ibid.*, p. 22, nota.

[5] I. Bianu şi N. Hodoş, *Bibliografia românească veche*, III, p. 61.

[6] *Ibid.*, II, p. 537.

[7] *Ibid.*, III, p. 13.

[8] *Ibid.*, p. 93; Per. Papahagi, *Mihail Boiagi; Gramatică romînă sau macedo-romînă*.

www.dacoromanica.ro

Ardeleanul Petru Maior vorbeşte, la rîndul lui, în *Istoria pentru începutul Romînilor în Dacia,* de Aromîni: „Numele acela de Cuţovlahi nicicum nu întunecă viţa Romînilor acelora. Că, măcar că limba lor a pătimit acea schimbare, totuşi sîngele lor e curat românesc şi sînt adevăraţi Romani“ [1].

Vedem cît de convinşi erau scriitorii aromîni şi cei ardeleni de la începutul secolului al XIX-lea de comunitatea de origine a celor două ramuri ale neamului nostru. E demn de admirat acest naţionalism înflăcărat printre Aromîni într'o epocă în care Romănia nu exista şi în care situaţia Romînilor din Ardeal nu era tocmai de invidiat. Aromînii, ca oameni practici, ar fi avut tot interesul să treacă drept Greci în Statele Habsburgilor. E surprinzătoare deci înfrăţirea lor cu „Valahii“ oprimaţi din Transilvania.

De sigur că, în faţa disensiunii dintre Greci şi Aromîni, Nicolide va fi trebuit să ia o atitudine. El se va fi simţit Romîn. Şi dovada e următoarea:

D. I. Muşlea, — citat şi de d. dr. Bologa [2], — care s'a ocupat de viaţa şi opera doctorului Vasile Popp, ni spune că Nicolide a sprijinit pe tînărul Transilvănean, care îşi pregătia, în 1817, la Viena, tesa de doctorat, intitulată *Dissertatio inauguralis de funeribus plebeijs Daco-Romanorum sive hodiernorum Valachorum.* Învăţatul Gramostean a dat lui Vasile Popp informaţii cu privire la Romînii sud-dunăreni. Iată ce scrie în această privinţă doctorul ardelean, în tesa pomenită: „Nec pauca de Valachis Transdanubianis (respectu veteris Daciae) familiare sermone mihi retulit Vir Clarissimus I. Nicolides Nobil. a Pindo“ [3].

Relaţiile lui Ion Nicolide cu Vasile Popp ni dovedesc, — şi aceasta este şi părerea d-lui dr. Bologa, — că medicul aromîn din Viena simţia româneşte ca şi compatrioţii săi Mihail Boiagi şi Gheorghe Roja. Vrîsta înaintată şi boala l-au împiedecat probabil pe învăţatul Gramostean să ia şi el parte la activitatea culturală cu caracter naţional a Aromînilor din Statele Habsburgilor. Se prea poate însă ca, apoi, cercetările viitoare, descoperirile nouă în

---

[1] Petru Maior, *Istoria pentru începutul Romînilor în Dacia* (ed. 1887, Gherla), p. 209.

[2] In *Medici aromîni în Monarhia habsburgică.*

[3] I. Muşlea, *Viaţa şi opera doctorului Vasilie Popp,* în *Anuariul Institutului de Istorie Naţională* (Cluj), pp. 86-143.

www.dacoromanica.ro

archive, să-l aşeze pe Nicolide în rîndul conducătorilor mişcării culturale româneşti din Monarhia habsburgică.

Din frîntura neamului nostru care a dat Bisericii româneşti pe Andrei Şaguna, a ieşit cel d'intăiu mare medic din trecutul nostru. Ion Nicolide de Pindo a fost Romîn şi a simţit românește. El ni aparţine.

Valeriu Papahagi.

Scrisori din vremea lui Vasile Alecsandri

(Din colecţia Institutului de Istorie Universală),

publicate de N. Iorga.

I.

Le 23 août 1874.

Mon cher Basile,

Je suis heureux d'apprendre que cette pauvre petite Marie va mieux et que tu es un peu plus rassuré et un peu tranquille.

J'étais aussi inquiet de la savoir étreinte de cette diable de maladie qui, malheureusement, ne fait que trop de victimes, surtout parmi les enfants en bas-âge. Mais enfin tout danger a disparu d'après ce que dit Russ [1], et il ne lui faut que des soins pour se remettre complètement, chose qui certes ne lui manquerait pas.

Je voulais venir te voir malgré mes infirmités qui me tiennent cloué, mais tu connais les superstitions du monde, ayant surtout un enfant dans la maison.

Je me borne donc, en te serrant affectueusement la main, à t'envoyer mes voeux de loin.

Embrasse Marie de ma part, en lui souhaitant une bonne santé et présente mes compliments à Pauline, qui doit avoir eu aussi bien de l'inquiétude et du fracas tous ces jours-ci.

Au revoir, mon cher, et tout à toi de coeur.

C. Rolla.

II.

Ruginoasa, 9 septembre 1880.

A Mr. V. Alexandri, membre du Conseil de Famille de la Maison de Couza.

---

[1] Marele doctor Russ senior.

www.dacoromanica.ro

Mon cher Basile,

J'ai reçu bien la lettre collective que vous avez voulu m'adresser en même temps que, réunis sur l'invitation de la Princesse Hélène, vous veniez de formuler dans un procès-verbal les conseils que Son Altesse réclamait de votre expérience au sujet des mesures à prendre pour achever l'éducation de ses enfants, Alexandre et Démètre.

Je ne veux pas tarder à vous remercier bien sincèrement de ce témoignage d'estime spontané. Venant de vous, les vieux et loyaux amis, les serviteurs dévoués du Prince et de la Princesse, cet hommage rendu à mon passé m'est doublement précieux. J'ai l'orgueil de croire que j'en suis digne, et j'ai le droit d'ajouter qu'il n'a pas tenu à moi que je ne continuasse jusqu'au bout la tâche que la Princesse Hélène avait imposée à mon dévouement au lendemain du décès du Prince.

J'ai été particulièrement touché du soin que vous avez pris de rappeler en même temps, dans des termes si flatteurs, et les services que j'ai pu rendre à la Roumanie et ceux que j'ai pu rendre à notre cher et regretté Prince. C'est une noble satisfaction et une grande récompense pour moi de constater ces sentiments de gratitude chez des hommes tels que vous.

J'aurais voulu n'avoir rien à ajouter aux lignes que vous venez de lire, si ce n'est la promesse de continuer auprès de la Princesse Hélène, comme vous m'en priez, le rôle de conseiller respectueux et dévoué.

J'ai le profond regret de vous dire que ce rôle m'est absolument interdit désormais. Des circonstances pénibles, sur lesquelles mon respect pour Son Altesse ne me permet pas d'insister, m'imposent un éloignement complet. C'est assez, c'est trop déjà, d'avoir été contraint de subir dans ce voyage, que je n'ai pas recherché, des humiliations qui ne peuvent m'atteindre, mais qu'on aurait dû épargner à un homme de mon âge et de mon passé.

Je ne pourrai donc pas répondre aux espérances que vous émettez à ce sujet et que mon abnégation éprouvée vous autorisait à concevoir. C'est aux parents de la Princesse Hélène à prendre toutes les mesures nécessaires pour défendre Son Altesse contre les difficultés qui vont l'assaillir et éviter, s'il est pos-

www.dacoromanica.ro

sible le retour d'une situation qui peut avoir les plus douloureuses conséquences.

Je m'en suis expliqué avec Mr. Démètre et avec Mr. Théodore Rosetti.

Reçois, mon cher Basile, l'expression de mes sentiments de gratitude et de sincère amitié.

Baligot de Beyne[1].

III.

Bucarest, le 16 janvier 1884.

Mon cher ami,

Veuillez m'excuser de n'avoir pas répondu à vos lettres jusqu'à présent. Il paraît décidément que le climat a une grande influence sur les hommes. Comme le nôtre va souvent d'un extrême à l'autre, aussi les hommes se livrent ou à un excès de travail ou à la paresse.

Ne m'en voulez pas que je suis le courant général et que parfois je suis saisi d'une horreur pour la plume, comme j'en abuse autrefois. Il me tient d'autant plus à coeur de vous écrire, que je reçois régulièrement des missives charmantes de votre frère, pleines d'intérêt et où les faits sont exposés avec une lucidité et une clarté parfaites. Votre idée a été excellente et nous n'avons qu'à nous féliciter. En attendant, ces pauvres Français marchent une méchante route, ou bout de laquelle pourra se trouver une nouvelle catastrophe.

C'est déchirant de voir une pauvre nation arriver à un pareil degré d'impuissance. Puissions-nous ne pas les suivre sur cette voie!

Vos amis, et j'en suis du nombre, se réjouissent à la pensée que vous viendrez bientôt dans la capitale.

Du reste votre présence et celle de Ion Ghika à l'Académie seront des plus nécessaires, car les affaires ne peuvent être laissées telles qu'elles sont aujourd'hui. Notre institution risquerait de devenir une succursale de Mr. de Rosny.

Je suis chargé à cet effet d'une commission de la part du Roi. Ci-joint une lettre de Mr. de Rosny à la Reine. On est très

[1] Fostul secretar al lui Cuza-Vodă.

www.dacoromanica.ro

embarrassé de ce qu'il a à faire. Vous savez que Mr. de Rosny est un farceur, qui, dans une séance de l'Académie Roumaine, a déclaré avoir cru trouver dans notre pays des troglodytes et qu'il est émerveillé de voir des êtres à face humaine. Ce même Monsieur a publié un album roumain, dans lequel se trouve une planche avec une nudiste impudique, sous laquelle on lit comme inscription: „jeune fille d'Argesch".

C'est un collègue de notre secrétaire général, qui a coûté beaucoup d'argent à l'État pour immortaliser le génie du pseudo-Ureche et la jeune fille d'Argesch.

Il est évident que Mr. de Rosny veut se donner pour mission d'être le porteur du diplôme pour la Reine.

Pourriez-vous empêcher cette mauvaise plaisanterie? Voici le plan que je vous soumets et que j'ai exposé au Roi. De la Cour on répondrait à Mr. de Rosny que c'est vous qui êtes chargé de régler cette question, et vous écririez à celui des félibres qui vous paraîtrait le plus apte, pour lui dire tout bonnement que c'est lui qui doit venir remettre le diplôme. Une députation serait considérée comme quelque chose de trop et on ne désire pas faire une démonstration politique. C'est tout simplement un hommage rendu à la Reine, et je crois que les félibres pourraient envoyer à cet effet quelqu'un qui puisse les représenter dignement et nous faire plaisir à tous. Mr. de Rosny ne rendrait toute l'affaire que ridicule.

Veuillez me répondre, cher ami, ce que vous croyez aussi, afin que L. L. M. M. puissent prendre une décision.

Je présente mes respects à M-me Alexandri. Ma femme vous envoie à tous les deux ses meilleurs compliments.

En attendant le plaisir de vous revoir, peut-être plus tôt que vous ne le croyez, je vous serre la main bien affectueusement et bien chaleureusement.

Votre tout dévoué ami,
D. Sturza.

IV.

Marți, 15 Maiu.

Iubite Cucoane Vasilică,

Cetește, te rog, aci-alăturata notiță biografică a lui Horațiu și, dacă-ți convine, — făcîndu-i corecțiunile pe care le vei găsi de

www.dacoromanica.ro

cuviință —, întoarce-mi-o spre a o da lui Socec întru tipărire.

De la Socec încă nu am primit niciun rînd din corecturile „Fîntînei Blandusiei". Nu înțeleg ce ar putea să fie această întîrziere.

Pe George Focșa, din causa nu prea-bunelor referințe ce avea, i s'a redus un an din pedeapsa de care sufere. Dacă dar a făcut deja trei ani de închisoare trecuți, în curînd va scăpa. Nu am întîlnit încă pe Voinov spre a-i cere o lămurire asupra casului acestuia.

Ieri cetiam în jurnale că d-nii Capșa și Marcovici ar fi fost la Mircești pentru d-ta. Adevărat să fie aceasta? Lucrul m'a îngrijat foarte, mai ales că, după cum scriai dăunăzi, așteptam din zi în zi a ne întîlni cu norocire în Capitală.

Pe aici de vre-o două zile suflă vîntul și cam trage o ploaie, de și căldura tot e puternică pe la mijlocul zilei.

Notița asupra lui Horațiu este cu totul alta decît aceia publicată în „România Liberă". Nu am vroit —, fiindcă ai avut extrema bunăvoință, de a-mi permite să-mi însemnez numele în josul ei—, ca un lucru deja publicat să slujească de două ori. Am avut chiar un moment ideia de a-i da o formă epistolară acestei notițe, însemnînd într'însa mai multe incidente din viața poetului, dar m'am temut să nu fac o lucrare prea voluminoasă, care nu ar fi fost potrivită cu cadrul strălucitei comedii a d-voastră. Socotesc că, astfel cum este, va fi îndestulătoare și, dacă am adăugat pomelnicul de cocoane și de amici de la sfîrșit, este pentru a atîrna de poalele peplumului lui Horațiu, pentru nemurire, pe acelea ce l-au iubit și pe cei ce l-au îmbărbătat și l-au mîngîiat în viață. Cu chipul acesta și eu pe lîngă dînșii voiu fi admirator și părtaș credincios al triumfului cărții, împreună cu cea mai mare glorie literară a lor și a noastră.

Dorind grabnică și desăvîrșită îndreptare a sănătății, te rog a primi omagiile mele cele mai respectuoase, din tot sufletul.

Olănescu.

De la prințul Ghica știi ceva?

V.

Madame,

Je suis bien sensible au témoignage de sympathie de Mr. Basile Alessandri et heureux qu'il m'ait fait parvenir son offrande

www.dacoromanica.ro

par votre entremise. Soyez, je vous prie, assez bonne pour lui en transmettre mes sincères remerciments, si vous en trouvez l'occasion.

Veuillez agréer, Madame, les respectueux hommages de votre dévoué serviteur,

A. Mellinet[1].

VI.

Lom-Palanka, 10 X-vrie 1877.

Cucoane Vasilică,

Scrisoarea d-voastră de la 16 Novembre, datată din Mircești, am primit-o ieri aici: mi-a causat o vie și plăcută mulțămire, pentru care vă mulțămesc din toată inima; este o adevărată consolație în mijlocul turmentelor și desagrementelor de tot felul, într'o țară aproape sălbatecă și la o așa depărtare, să vezi că nu ești cu totul uitat de amicii ce ai lăsat în țară; această impresie crește în proporție cu distincția celui ce binevoiește a-ți aminti că nu te-a uitat: a mea dar a fost mare. Cu această ocasie vă rog să mă iertați dacă nu v'am răspuns la prima scrisoare ce mi-ați adresat în Turcia: sînt vinovat și încă odată vă cer iertare; eu însă v'am îndeplinit dorința: am dat trompetului Andreieș Mihai douăzeci de franci și am însărcinat pe nevastă-mea să vă arăte respectuoase amiciții și felicitările mele sincere pentru maritagiul prea-iubitei d-voastră fiice.

Aici sîntem un mic corp din șapte batalioane Dorobanți, două regimente Călărași și douăzeci și două de tunuri. Cred că sîntem destinați a face asediul Vidinului, cu ajutorul altor trupe romîne ce probabil se vor trimite din cele ce au fost la Plevna, sau poate împreună cu Sîrbii, cari au intrat în fine în acțiune, cam la spartul tîrgului. Pentru moment însă orice acțiune este paralisată din causa timpului și a noroiului ce au făcut așa-zise drumurile din Bulgaria impracticabile. Lomul este un oraș destul de important, într'o posiție prea frumoasă pe malul Dunării, însă, ca toate orașele turcești, murdar și rău ținut. Trupele trăiesc cu greu pe aici; oamenii sînt goi și desculți, nu au de loc cămeși, mîncare nu ni dă Guvernul: trăim din averile turcești ce

[1] E vorba de o subscripție pentru Franța, la 1870-1 (?).

www.dacoromanica.ro

s'au dat pradă, dar până cînd, nu se ştie. O să lăsăm o tristă şi urîtă suvenire prin aceste locuri. Locuitorii nu ne pot suferi. Sîntem în suferinţă mare de bani, şi plăţile sînt cu totul înapoiate. În fine aproape miserie. Cu toate acestea soldatul nu murmură şi-şi face datoria. Armata romînă se poate defini astfel: incapacitate, imoralitate, prudenţă exagerată în şefi; bravură, abnegaţie în soldaţi. Pe lîngă aceasta se petrec lucruri revoltătoare. Recompensele se dau în ordine inversă cu adevăratul merit. În războiu ca şi în timp de pace tot ăi buni de gură şi răi de treabă sînt recompensaţi: nu se dau recompensele pentru ceai ce faci, ci pentru ceia ce te lauzi că ai făcut; în fine, tot pehlivanii tari şi mari. Cînd cetesc prin jurnalele noastre cum se descriu faptele ce se petrec pe aici, pufnesc de rîs.

Termin, rugîndu-vă să primiţi felicitările mele cele mai sincere pentru fericirea în căsătorie a iubitei d-voastre fiice şi a presenta omagiile mele respectuoase doamnei Alecsandri.

Al d-voastră amic, care vă respectă şi iubeşte.

Locotenent-colonel Pereţ.

VII.

Paris, 17 mai 1884.

74, Bd. St. Germain.

Cher vieux ami, j'ai reçu dans le temps le journal roumain qui me disait votre succès. Je n'en avais pu douter. Pourquoi ne traduiriez-vous pas vous-même votre oeuvre? Elle est d'un intérêt général: tout le monde aime et connaît Horace, tout le monde devrait vous connaître et vous aimer aussi.

Moi, qui ai ce bonheur-là, je vous envoie tous mes voeux. Je sais que vous avez eu bien de chagrin et des ennuis dans ces derniers temps. Moi je n'ai eu que des chagrins: un grand qui renouvelait tous les autres et mettait le comble et le sceau suprême: la solitude complète. Car je reste le dernier de ma famille, et me voilà seul au monde depuis la mort de mon frère.

Vous n'en êtes pas là, mon cher ami, et vous n'y serez jamais. Car vous avez su vous faire une famille et, quelque prix que l'on paie ce bonheur, c'est toujours un bonheur. On vit au moins, ne serait-ce que par les peines qu'il vous cause. On ne tombe pas dans le vide où s'engloutit le reste de ma vie. Mais

www.dacoromanica.ro

ne me croyez pas découragé. J'irai vaillamment jusqu'au bout. Il me reste deux bâtons de vieillesse: la poésie et l'amitié.

Un moment, j'ai faibli. J'ai cru que je ne pourrai vivre ainsi, dans cet affreux isolement. L'idée me vint de me donner des devoirs, une occupation forcée: je songeai à rentrer dans la carrière diplomatique. Le ministre des Affaires Étrangères se trouvait un de mes amis, du temps où nous combattions l'Empire. Je fus sur le point d'accepter un poste à l'étranger. L'idée de représenter la France, dans la modestie fière qui sied à des vaincus comme nous, ne me déplaisait pas et convenait à ma tristesse. Je rêvais même un instant d'aller soit à Athènes, soit en Roumanie, près de vous. Ce bon rêve me soutint quelque temps et me ranima. Puis vint l'heure de la raison. Je me dis qu'on ne recommence pas une carrière à l'âge de la retraite, à soixante ans passés. Je déclinai toute offre. Je me remis au travail, et je finirai un jour dans la paix et la solitude.

Cher ami, j'ai voulu aller voir votre frère[1], dont j'ignorais jusqu'ici la maladie. Il n'était pas visible. Dites-moi quand vous voudrez le voir, vous. Soit à Aix, soit à Paris. Je veux vous embrasser encore. Écrivez-moi vos projets. Moi, je retourne à Baume, demain. C'est là qu'il faut m'écrire. J'ai achevé un dernier poème, que je publierai l'hiver prochain.

Adieu, mille tendres et fidèles amitiés.

E. Grenier.

Războiul Crimeii într'o mărturie englesă uitată

În memoriile lui lord Malmesbury, vechiu prieten de zile grele al lui Napoleon al III-lea *(Mémoires d'un ancien ministre (1807-1869), par lord Malmesbury,* Paris 1885), se arată, la începutul războiului Crimeii, că Împăratul trata de „dobitoci" pe Turci („des alliés si bêtes que cela!"; p. 193). Asupra incapacităţii lor pe Mare, pp. 193-4. Şi ofiţerii îşi rîd de Turci, recunoscînd abia succesele de la Cetate şi Oltenita; p. 194. Asupra distrugerii flotei turceşti, pp. 194-5. Într'o scrisoare a lui lord Lonsdale: „Les Russes ont, à l'entrée du Danube, un fort assez gênant; j'espère que notre flotte le détruira" (p. 196). Omer-Paşa ar fi rău bolnav; p.

[1] Ioan Alecsandri, bolnav de cancer.

www.dacoromanica.ro

198. Malmesbury se teme ca Rușii să nu ocupe Varna și acusă încetineala englesă; p. 201. În April se spune că arhiducele Albert ar fi să între cu 200.000 de oameni în Serbia, „cu învoirea Porții"; *ibid.* În Franța, războiul e impopular: ar prefera unul cu Prusia; p. 202. Persigny declară amicului engles că e opera personală a Împăratului („sans plans, d'après sa seule inspiration, et les ministres ont été fort surpris d'apprendre qu'une armée partait pour Gallipoli"). El, Persigny, era „pour un coup de main", dar Împăratul „a voulu qu'on allât a Varna et à Andrinople" (!); pp. 216-7. „*On aurait dû discuter en dernier lieu la question du Danube, afin de se concilier l'Autriche.* Persigny est pour la paix et dit que la France entière y aspire. Il suppose que nous revenions à la question primitive: la sécurité des provinces danubiennes et de la Turquie, et la défense de Constantinople". Să se împiedece Napoleon de a merge acolo; la spatele lui ar fi o revoluție. Ar trebui, crede Persigny, o răscoală în Polonia și Ungaria; numai o „cruciată", și cu Austria și Prusia, ar putea birui pe Ruși; pp. 216-7.

La 21 Octombre 1855, Malmesbury scrie: „On ne sera assuré de l'avenir que lorsqu'on aura enlevé à la Russie la Crimée et la Bessarabie et fait de la Mer Noire un lac pacifique"; p. 226. El crede că s'ar putea face din Crimeia o nouă Belgie supt protecția Puterilor, însă dăruită „Piemontesilor", cari „ar face mai mult decît orice altă nație pentru a o civilisa și a o transforma în țară de comerț" (pp. 226-7) (!!). Doar Genovesii au fost cândva pe acolo... Dar, pentru că Turcii ar putea închide pe Piemontesi prin Strîmtori, mai bine să se dea Crimeia Sultanului, „supt garanția neutralității Puterilor", și, apoi, *proclamer l'indépendance des Principautés danubiennes;* p. 227. De altfel, recunoaște că e „ridicul" să se discute asupra Crimeii, care nu e cucerită. Napoleon n'ar voi el, dacă dă Turcilor Crimeia, Creta sau Ciprul? *(ibid.).* De altfel, spirit practic, Malmesbury crede că era mai bine să se fi lăsat Francesilor toată lupta pe uscat; Englesii și-ar fi trimes numai flota, „și marina franceză nu s'ar fi perfecționat, cum a făcut-o" (!) (pp. 227-8). Astfel „am fi stabilit pentru viitor supremația noastră maritimă peste toată lumea; p. 228.

În Iulie 1856 și Malmesbury, vorbind de lipsa de bună credință a Rușilor, cari au reocupat Insula Șerpilor, și de alte călcări de drept, pomenește de discuția asupra celor două Bolgraduri, pe care au stîrnit-o ei; pp. 233-4. Și Derby arăta în Anglia că Napoleon

www.dacoromanica.ro

pregăteşte o apropiere de Ruşi, sprijinit pe silinţile lui Morny, trimes la Petersburg, care e fermecat de d-ra Trubeţcoi, fiică naturală a lui Nicolae I-iu. „Peste puţin Guvernul nostru va avea de ce să se înroşească pentru pacea pe care a bostăngit-o" *(bâclée)*; pp. 233-4. În chestia Bolgradului, Malmesbury crede că Franţa e pentru Ruşi, şi Palmerston, vorbind de congresul care se va ocupa de această chestie şi de a Insulei Şerpilor, spune că ar prefera ca el să se adune la Petersburg, „mai puţin rus decît Otelul Walewski", pp. 235-6. De altfel, autorul Memoriilor e contra mojiciei politice a lui Palmerston; *ibid.*

La 10 August 1857, Malmesbury ştie că Napoleon vine la Osborne. „Le motif de leur visite demeura secret, mais je suis persuadé qu'il s'agit de discuter la question des principautés danubiennes, sur laquelle les Gouvernements français et anglais sont en désaccord. L'empereur est depuis longtemps mécontent de lord Palmerston et, Persigny n'ayant pu obtenir de concessions, son souverain sera venu lui-même pour régler l'affaire directement avec la reine. Il a amené son ministre des Affaires Étrangères, et la présence des lords Palmerston et Clarendon donne à la réunion tout l'air d'une conférence"; p. 247. Pază grozavă în jurul Împăratului. Ca resultat final, e interesantă opinia lui Malmesbury: „Palmerston a cédé sur la question des Principautés, et c'est l'opinion de l'empereur qui a prévalu... Au lieu de perdre du temps à des correspondances oiseuses, Napoléon est venu en personne et la question a été réglée immédiatement. Je ne prétends pas décider si Palmerston avait tort ou raison, mais son échec a dû lui être très cruel". Din nou acusaţia că „miniştrii lui Napoleon, mai ales Walewski, sînt absolut cîştigaţi de Rusia"; pp. 247-8.

Tot acolo, în 1859, visita la Londra a lui Mihail Obrenovici cu soţia unguroaică, „réputée pour sa beauté": veniseră ca să consulte medici englesi în vederea unei posterităţi; p. 288.

La 25 Novembre 1862 Derby desaprobă ideia de a se aşeza în Grecia ducele de Edinburg; s'ar jigni Rusia şi Franţa.

Acelaşi (23 Decembre), despre cedarea către Grecia a Insulelor Ionice, încredinţate Angliei contra pirateriei. Trebuiau păstrate: „această sarcină ni crea o situaţie importantă în Adriatica". Pledează pentru „cheltuielile şi greutatea de a observa constituţia". Dar nu se poate face cedarea faţă de „o naţie în plină revoluţie", care

www.dacoromanica.ro

nu-şi ştie nici Suveranul, e în stare de faliment, n'are o adevărată flotă şi nu se gîndeşte decît la despoiarea unui vecin; pp. 328-9. În 1867, visita Sultanului la Londra; pp. 358-9. La balul Ministeriului Indiei, soţia ambasadorului turc, Musurùs, cade trăsnită.

N. Iorga.

Un abecedariu rus din 1831

În legătură cu concursul pentru redactarea abecedariului oficial organisat de Ministeriul Educaţiei Naţionale, d. N. Iorga s'a gîndit la cărţile vechi de şcoală, care, fără îndoială, au avut şi ele părţi bune şi care astăzi ni-ar putea da unele suggestii. Cu acest scop mi-a fost comunicat un abecedariu în limba rusă, apărut la 1831, în a patra ediţie, la Moscova. O carte frumos cartonată, îngrijit tipărită, cu numeroase şi foarte fin colorate desemne în text.

Autorul, M. Gutt, al cărui nume trădează originea germană, o intitulează astfel: „Abecedariul complet de limbă rusă, alcătuit după cele mai nouă metode, cu înlesniri pînă acum necunoscute în predarea cetitului".

Abecedariul de faţă, prin felul cum este alcătuit, a avut în vedere pe copiii de orăşeni sau copiii de nobili aşezaţi la ţară; nici într'un cas el n'a fost destinat maselor mari.

Ceia ce constituie o notă originală este prefaţa adresată către părinţi şi perceptori: „...Abecedariul ca şi celelalte ştiinţe trebuie să aibă teoria şi metoda sa; din nefericire însă ele sînt considerate fără însemnătate şi în felul acesta se învaţă greşit" (p. IV). Autorul caută să arăte că metoda obişnuită pe vremea aceia în predarea cetitului, simpla denumire a literelor şi memorisarea lor, nu-şi atinge scopul O literă odată arătată elevilor trebuie să fie urmată de silabe corespunzătoare, iar silabele să formeze cuvinte simple cuprinzînd litera indicată. El crede că urmînd această metodă se poate face predarea cetitului „în mod uşor, scurt şi plăcut"; *ibid.*

Apoi el stăruie pentru predarea treptată a literelor, fiecare literă fiind însoţită cu o serie de cuvinte. După ce o literă a fost memorisată, urmează numai decît şi scrisul ei pe nisip, mai întăiu a părţilor ei principale şi apoi litera întreagă. Literele sînt predate în ordinea asămănării între ele, stăruind în mod special şi asupra deosebirilor între ele.

www.dacoromanica.ro

Acestea sînt pe scurt cîteva indicaţii care ilustrează metoda propusă de Gutt.

În ceia ce priveşte materialul, Abecedariul cuprinde tot ce face parte din abecedarele noastre actuale, partea întăia şi a doua, şi cartea de cetire pentru clasa a doua. Materialul este împărţit în bucăţi de religie şi rugăciuni, fabule şi istorioare morale, noţiuni de geografie, noţiuni de ştiinţe naturale, noţiuni sociale, raporturi între oameni, arte şi meserii, istoricul şi valoarea banului, reguli de bună purtare şi cuviinţă. Apoi urmează istoria naţională pe scurt, gramatica şi cele patru operaţii ale aritmeticii.

Fiecare istorioară, fiecare povestire din Vechiul sau Noul Testament este însoţită de unul sau mai multe tablouri frumos şi plăcut colorate.

Ultima pagină a abecedariului e adresată către elevi:

„Către cetitorii tineri,

„Vă felicit, dragi copiii! Voi aţi învăţat să cetiţi. Iată calea care vă duce spre lumină. Voi aţi păşit în marea arenă a cunoştinţilor. Îndreptaţi-vă în totdeauna către acest scop nobil! Să ţineţi la învăţătură: ea luminează mintea voastră; ea va umplea viaţa voastră cu cele mai curate plăceri şi vă va aduce, dacă nu fericire, cel puţin mulţămirea; oare putem dori mai mult?“

Am ţinut să aduc în întregime acest cuvînt de încheiere, de oare ce el este caracteristic pentru spiritul general al abecedariului, care creiază un fel de intimitate între şcolar şi autor. Autorul nu se ascunde în dosul paginilor; el parcă stă de vorbă, iubitor şi binevoitor, cu micuţul lui cetitor.

Dacă vre unul dintre domnii profesori, cari lucrează la alcătuirea abecedariului, oficial ar dori să cerceteze acest abecedariu, sînt rugaţi a se adresa la Biblioteca Institutului pentru studiul Istoriei Universale din Şoseaua Bonaparte 6, Bucureşti.

Valeria Costăchel.

Originalul slavon al „Alfavitei sufleteşti“ din 1755

D. N. A. Gheorghiu a dovedit suficient că *Alfavita sufletească* a fost tipărită la 1755, pe vremea lui Matei-Vodă Ghica şi a Mitropolitului Iacob Putneanul: era ajutat de unul din cele patru exemplare aflătoare la Academia Romînă, de la care s'a păstrat numai partea de sus a foii de titlu, în care se poate ceti numele Domnului

www.dacoromanica.ro

și ierarhului de mai sus. Dovada tehnică adausă la argumentare mărește și mai mult credința în dreptatea părerii sale [1]. Deci, d. Dan Simionescu, la alcătuirea nouă a bibliografiei românești vechi, va face rectificarea datei greșite, mutînd-o de la 1785 la 1755.

Credem că nu-i de prisos dacă vom adăuga cîteva informații despre originalul slavon din care biblioteca Institutului de istoria dreptului vechiu românesc posedă un exemplar. Este complect, dar fără foaia de titlu. Exemplarul nostru începe cu Tabla de materie, împărțită în trei părți: prima are douăsprezece capitole, a doua zece și a treia iar douăsprezece. Ele corespund exact celor publicate de d. N. A. Gheorghiu [2]. Are o sută optzeci și șapte de foi, deci două sute șaptezeci și patru de pagini (paginarea s'a făcut pe foi), avînd cîte nouăsprezece rînduri pe pagină. Pe margeni sînt indicații de izvoare. În partea de sus a fiecării pagini din stînga scrie „Ѧлфавитъ д[ѹ]ховнїи“ „Alfavit duhovnîi“; iar în cea din drepta se complectează cu arătarea părții și capitolului corespunzător. Unele din capitole sînt împărțite în fragmente, fiind indicate prin litere mari, cu însemnare de numerale. Fiecare capitol începe cu frumoase inițiale ornamentate săpate în lemn. Tăietura literei este frumoasă și tipăritura foarte limpede. Formatul e de buzunar. Nu are nicio însemnare. Neavînd foaia de titlu, nu putem stabili unde și cînd a fost tipărit. Părerea noastră se îndreaptă spre tipografia din Lavra Pecerscăi din Chiev.

O altă tipăritură românească s'a mai făcut în 1803, la Sibiiu, pentru trebuința clerului românesc neunit din Ardeal [3].

Ștefan Gr. Berechet.

O mărturie asupra campaniei din 1913 [4]

Autorul cărții de care ne ocupăm, martor ocular și chiar participant direct la acțiunea militară, în calitate de inginer consultant la Comandamentul batalionului tehnic, om de cincizeci de ani (p. 24), se afla la Paris cînd i-a parvenit vestea izbucnirii conflictului balcanic. Doritor

[1] În *Biserica ortodoxă română*, LV (1937), n-rele 1-2, Ianuar-Februar pp. 30-5.

[2] *Ibid.*, pp. 32-4.

[3] I. Bianu și N. Hodoș, *Bibliografia românească veche*, II, 1910, p. 443.

[4] Józef Lipkowski, *Wojna na Bałkanach* (Războiul în Balcani), Varșovia 1913, VII + 172 + 3 hărți.

www.dacoromanica.ro

de a participa la această acţiune şi mai ales animat de o adîncă simpatie pentru popoarele slave, porneşte spre Sofia, unde se angajează voluntar. Resultatul acestei participări efective este cartea citată, care, dacă nu atinge decît foarte puţin acţiunea noastră, pentru că autorul se ocupă numai de prima parte a războiului, are un conţinut foarte bogat informativ cu caracter pur militar, aşa că poate folosi celor ce s'ar ocupa de istoria integrală a războiului din Balcani, tocmai pentru că izvorăşte de la un participant imparţial, căruia i s'au pus la dispoziţie toate datele şi amănuntele de organisare ale armatei bulgare. Autorul ţine să se presinte într'o lumină interesantă şi oarecum demnă de invidiat: spune că bunicul lui, generalul Kałyszko, a fost tovarăş de arme şi mîna dreaptă a lui Koszciusko (p. 25).

Cartea se împarte în trei părţi. Prima parte (pp. 15-72), intitulată „Odiseia mea balcanică", se subdivide în şase capitole, partea a doua (pp. 75-111), „Causele războiului şi caracterisarea luptătorilor", în două capitole, şi, în fine, partea a treia (pp. 115-172) e intitulată: „Războiul". La fine dă trei hărţi foarte detaliate şi pline de interes pentru cel ce s'ar ocupa de acest război.

În prima hartă-tablou se dau în mod foarte amănunţit efectivele armatei bulgăreşti după mobilisarea din 1912.

Autorul, lucrînd la Marele Stat Major, a avut posibilitatea să obţină repartisarea pe regiuni şi efective a brigăzilor şi divisiilor ce au cooperat la acţiuni; de asemeni nu omite să ni dea cifra recruţilor din 1912, 1913, reserva, numărul bateriilor, pionierii, intendenţa, căile ferate etc. Credem că acest tablou este foarte folositor şi astăzi. Harta a doua ni dă campania în Tracia în 1912, planul strategic al luptelor desfăşurate. În fine harta a treia are planul cuceririi Adrianopolului la 26 Mart 1913, şi a forturilor, cît şi, în anexă, un tablou de efectivele armatei bulgăreşti şi turceşti în luptele de la Chirchilise, 22 şi 23 Octombre, Liulè-Burgas, 28 Octombre şi 1-iu Novembre, şi Merhamlì-Techiè, 27 şi 28 Novembre.

Autorul nu omite să dea şi două planşe fotografice: în prima e Ţarul, generalul Savov, comandantul suprem, şi generalul Ficev, şeful Statului Major, în cea de-a doua comandamentul batalionului tehnic din care face parte şi autorul.

Să presintăm pe scurt conţinutul fiecărui capitol.

www.dacoromanica.ro

După o introducere, scurtă (pp. 5-11), în care analisează situaţia popoarelor din Peninsula Balcanică şi în cursul căreia ni se desvăluie ca un înţelegător şi apărător al Slavilor asupriţi, conchizînd cu vechea devisă: „Balcanul al popoarelor balcanice", Lipowski atacă partea întăia.

Ni presintă atmosfera înfierbîntată şi oarecum neliniştită de la Paris la auzul izbucnirii acestui conflict, hotărîrea lui de a participa, drumul pînă la Sofia, via Belgrad, presărat cu interesante descripţii şi observaţii, oprirea la Sofia, presintarea la oficialităţi, greutăţile ce le întîmpină şi în fine primirea în calitate de voluntar, ca inginer consultant la direcţia construcţiei. Nu omite să accentueze că a participat din simpatie faţă de un popor slav oprimat, căci se gîndia la fraţii lui, Polonii. Tot acum ni dă numele cîtorva din corespondenţii observatori ai cotidianelor: Ludovic Naudeau, „Le Journal", Alain de Pennenrun, „L'Illustration", René Puaux, „Le Temps", Stanhope, „New-York-Herald", Ashmed Bartlett, „Daily Telegraph". Cartea întăia se încheie cu descripţia luptelor de la Merhamlî-Techiè, capitularea lui Iever-Paşa şi cucerirea forturilor Cartal-Tepè şi Papaz-Tepè, de lîngă Adrianopol.

În cartea a doua, autorul încearcă să înfăţişeze, după judecata şi observaţiile sale, causele războiului şi caracterisarea luptătorilor. După ce face un succinct istoric al Bulgarilor, din clipa aşezării lor în Europa, se ocupă de cucerirea otomană, de desfiinţarea ultimului Stat bulgăresc, de opresiunea suferită de acest popor pentru ca să ajungă la deslănţuirea războiului din 1877-78, moment în care nu uită să presinte şi acţiunea romînă, luptele de la Plevna şi repercusiunile favorabile pentru recunoaşterea Bulgariei. Încheie amintind şi subliniind rolul, de foarte multe ori nefericit pentru soarta popoarelor sud-dunărene, al Austriei în acest conflict şi în celelalte. Încheie cu maxima: „La grandeur d'un peuple dépend de la sagesse de son roi".

În ultima carte descrie capacitatea de luptă a fiecărui beligerant. Se ocupă atît de situaţia geografică, de bogăţii, de numărul locuitorilor, cît şi de potenţialul şi aportul ce-l aduce fiecare. Apoi descrie cu lux de amănunte luptele şi operaţiile la care a luat parte. Printre acestea e plin de interes un capitol (pp. 129-37), consacrat lipsurilor de organisare din armata bulgară şi mai ales greşelilor tactice săvîrşite. Mântuie cu presintarea operaţiilor fiecărui participant şi redarea tratatului de la Londra din 20 Maiu 1913.

Horia Oprişan.

www.dacoromanica.ro

Ceaslovul slavo-român al lui Antim Ivireanul din 1703

Ni se pare că, la alcătuirea volumului I din „Bibliografia românească veche", autorii ei nu au avut la îndemână un exemplar din Ceaslovul slavo-romîn, tipărit de Mitropolitul Antim Ivireanul la 1703 [1]. Credem aceasta, fiindcă, dacă ar fi avut un asemenea exemplar, nu s'ar fi mărgenit numai la săracele indicaţii pe care ni le dă Carataev [2], neuitînd să ni amintească vre un exemplar din Biblioteca Academiei Romîne. Este cu putinţă ca de la 1903 Biblioteca Academiei să fi dobîndit un asemenea exemplar.

Noi, avînd un exemplar în biblioteca Institutului de Istoria vechiului drept românesc din Iaşi, vom da mai multe lămuriri asupra acestei cărţi.

Lămuririle ce vom da ne vor sili să numim de acum înainte această carte „Ceaslov slavo-romîn". Nici exemplarul nostru nu are foaia de titlu. El se începe cu *Scara Ceaslovului*, din care trei pagini româneşti nepaginate cuprind tabla de materie, urmînd o foaie ruptă. De la pagina 3 la 32 se cuprinde textul Polunoşniţei în slavoneşte, avînd pe frontispiciul fiecării pagini, din stînga, cuvîntul românesc *Polunoşniţa*, iar toate explicaţiile d'inaintea fiecării rugăciuni şi troparului fiind redate în româneşte. Toate aceste explicaţii sînt scrise cu cerneală roşie. Textul propriu zis al Ceaslovului ţine pînă la p. 252.

Între pp. 262-229 se cuprinde *Minologhion adecă Sinaxariu*, cu arătarea numelor sfinţilor din fiecare zi în româneşte, iar troparele şi condacele lor în slavoneşte. De la 449 la 512 avem troparele şi condacele Triodului şi Penticostariului, ale Voscresnelor şi de peste tot anul. Pe pagina 512 avem icoana Bunei Vestiri, săpată în lemn destul de iscusit, şi după care urmează *Slujba cântării acathistului* (pp. 513-54), toată în româneşte. La p. 554 găsim chipul Mîntuitorului, avînd la stînga pe Maica Domnului, iar la dreapta pe Ioan Botezătorul, foarte bine reuşiţi. Între 555 şi 569 este textul *Canonului de umilinţă către Domnul Nostru Isus*

[1] I. Bianu şi N. Hodoş: *Bibliografia românească veche*, I, Bucureşti, 1903, p. 454. Autorii ni-au dat o prea sumară descriere, după *Hronologhiceskoe kaja rospisj* a lui Carataev, no. 1208.

[2] Cf. Picot, *Anthime*, p. 545, no. 24. Descrierea este făcută după un exemplar al Bibliotecii Imperiale Publice din Petersburg.

www.dacoromanica.ro

Hristos, tot în românește. De la 570 la 586 avem *Canon de rugăciune către prea sf[î]nta Născătoare de Dumnezeu, ce să cîntă la toată scârba sufletului și la vreame de nevoie*, tot românește. Între 587 și 603 cetim: *Canon de rugăciune către îngerul păzitoriul vieții omului*, în aceiași limbă românească. Tot în românește sînt tipărite și: *Slujba Sfintei Precestanii* (pp. 606-57), care-i precedată de chipul unui potir în care este așezat Mîntuitorul pînă în brîu, cu următoarele cuvinte: *„Hs., pîinea cea de viață purtătoare, cu darul credinții credincioșii pururea hrănește"*; *Canonul de rugăciune ce să cîntă către Puterile cerești și catre toți sfinții* (pp. 658-68); *Rânduiala exepsalmului* pp. 669-88, terminîndu-se cu *Pashalii, cu ajutorul lui Dumnezeu, de patruzeci și patru de ani, începîndu-se de la 1703 pînă la 1746*, ceia ce dovedește precis apariția cărții în anul 1703, ținînd pînă la pagina 720. Cele două foi de la sfîrșit sînt din altă carte românească cu învățătură asupra zilelor cînd se mănîncă de dulce sau se postește. Probabil că sînt foi de prisos, care au slujit la legarea acestui Ceaslov. După arătarea cuprinsului nu mai putem să-l numim, cum l-au numit autorii Bibliografiei românești vechi, „Ceaslov slavon", ci Ceaslov slavo-romîn, avînd aproape jumătate de text românesc.

Pe prima pagină a „Scării" de la început cetim următoarea însemnare, scrisă în 1729: *„Să să știe de cându au fostu armașului Andrei rău, de au fostu să moară. Și s'au dus la mănăstirea la Sfeti Necolai Stolbov. Și mi-au venit în vis un omu bătrân și mi-au zis: de voiu lăsa tot fruptul, mă voiu scula. Iar, de nu-l voiu lăsa, voiu muri. Și îndată m'amu deșteptat. Și am dat moleabenu și am lăsat carnea și untul și oao și tot fru[p]tul a-l mânca dă la lt. [1]729.* Pe foaia lipită pe ultima scoarță de lemn avem trei însemnări din trei ani diferiți, precedate de aceiași frasă stereotipă: *Mâna știu că va putrezi, iar numele văzînd să va pomeni; 1736, April 9.* A doua este: *1795, Ghenar 16. Vartholomeiu;* iar a treia: *1797, Fev[ruarie] 17.*

Cartea este bine păstrată, fiind legată în scoarțe de lemn, peste care s'a lipit piele, încheindu-se și cu două chiotori. Ea are formatul de buzunar. Caracterele tipografice sînt foarte clare [1].

[1] Atragem atenția teologilor noștri asupra unui obiceiu vechiu bisericesc cu privire la *„Înălțarea Panaghiei, cum, și când era, și pentru ce"*, expusă în acest Ceaslov, tot în limba românească, între paginile 167 și 170.

Ștefan Gr. Berechet.

www.dacoromanica.ro

Despre Armenii în Capadocia

Cesareia din Capadocia, de şi afară de hotarele Armeniei propriu-zise, a fost totuşi unul din centrele armeneşti cele mai însemnate, fie pentru că era un popas în timpul aşezării elementului armenesc în patria sa definitivă, fie pentru legăturile permanente pe care le-a avut cu Statul armenesc, fie pentru rolul ce l-a jucat în viaţa armeană în timpurile mai recente.

Şi iată că un cercetător neobosit, d. Arşag Alboiagian, într'o lucrare monumentală, ni dă în limba armeană o istorie monografică, unde este studiat în mod conştiincios trecutul Armenilor în această provincie: *Istoria Armenilor din Cesareia*, Cairo 1937, două volume, pp. 34 + 2479.

Prima parte a lucrării d-lui Alboiagian (pp. 1-44) conţine date geografice despre Capadocia, şi în special despre districtul Cesareii.

Urmează partea cea mai însemnată a lucrării (pp. 49-644), despre trecutul Cesareii şi împrejurimi şi despre viaţa Armenilor în această provincie în decursul secolelor. Autorul relatează în şaptesprezece capitole, scrise cu o erudiţie vădită şi cu o mare putere de sintesă, toate etapele acestui lung şir al secolelor.

1. Capadocia din timpurile depărtate până la dominaţia lui Alexandru, în anul 322 (timpurile cele mai antice, perioada hittită, perioada năvălirilor până la Cir, şi stăpînirea persană în Capadocia).

2. Armenii şi Cimerienii în această perioadă antică. (Autorul examinează toate versiunile, vechi şi noi, despre originea poporului armean şi contactul rasei armeneşti cu diferite popoare cu care ea s'a întîlnit în Capadocia.)

3. Capadocia supt dominaţia macedoneană şi Capadocia independentă (între anii 322 şi 317).

4. Viaţa Armenilor din Capadocia în această perioadă.

5. Capadocia ca provincie romană (anii 17-395).

6. Armenii în Capadocia în decursul acestor patru secole.

7. Capadocia ca parte a Imperiului Bizantin (anii 395-1067).

8. Rolul Armenilor din Cesareia în viaţa economică, militară, intelectuală şi morală în această lungă perioadă de dominaţie bizantină.

9. Principii armeni vasali în Capadocia şi rolul lor în întemeierea regatului armeno-cilician.

www.dacoromanica.ro

10. Capadocia supt dominaţia danişmendă (anii 1080-1169).

11. Starea Armenilor din Capadocia în această scurtă perioadă de nouăzeci de ani.

12. Districtul Argeas din Capadocia supt Sultanii seleucizi (anii 1169-1300).

13. Viaţa Armenilor din Capadocia supt Seleucizi, mărirea numărului lor şi rolul lor: comercianţi, artişti, intelectuali, etc.

14. Cesareia şi împrejurimile ei supt diferite stăpîniri succesive (anii 1301-1471), dominaţia tatară (1308-1326), domnia beiului Alaeddin Artina (1326-1381), domnia cadiului Ahmed Burhaneddin (1381-1392), stăpînirea otomană (1392-1393), dominaţia Caramanilor (1393), a doua dominaţie turcă (1393-1402), dominaţia Zulcadiroglilor (1403-1405), a doua stăpînire a Caramanilor (1405-1431), aceia a Zulcadiroglilor (1431-1437), a treia dominaţie a Caramanilor (1437-1471).

15. Viaţa Armenilor în Capadocia supt aceste regimuri succesive.

16. Provincia din Argeas supt stăpînirea turcească (din anul 1471 până în zilele noastre).

17. Armenii supt Turci.

Partea a treia a lucrării d-lui Alboiagian este consacrată (pp 669-884) descrierii localităţilor care compun eparhia bisericească armeană din Capadocia.

Partea a patra (pp. 891-1595) descrie amănunţit viaţa socială a Armenilor în decursul secolelor (bisericile, organisaţia eparhială, mănăstirile, şcolile, viaţa intelectuală, socială, politică şi economică).

Partea a cincea (pp. 1595-1810) studiază demografia şi folklorul Armenilor din Cesareia (urmele armeneşti în dialectele din Capadocia, dialectul armenesc din Cesareia, familia armeană, moravurile armeneşti, medicina populară, credinţile, superstiţiile, creaţiile populare, basme, legende, proverbe, fabule, metafore, cimilituri, blesteme, binecuvîntări, etc.).

În partea a şasea (pp. 1838-1911) sînt studiate manuscrisele armeneşti care sînt scrise în Capadocia, sau ale căror memoriale conţin date şi note despre Armenii din Capadocia. Aceste manuscrise sînt împărţite în trei perioade: Perioada influenţei ciliciene (secolele XII-XIII), Perioada renaşterii (secolele XV-XVII), Perioada decadenţei (secolele XVIII-XX).

www.dacoromanica.ro

Partea a şaptea (pp. 1911-2257) înglobează pe Armenii Cesareii din afara patriei lor, pribegi, coloni, figuri marcante în diferite ţări (unii cu renume mondial, savanţi şi artişti, duhovnici, intelectuali, liber-profesionişti, oameni de Stat, militari, comercianţi, revoluţionari, industriaşi, editori, ziarişti, etc.).

Urmează un apendice (pp. 2257-2318) şi un index alfabetic (2321-2479).

Împodobită cu 687 ilustraţii şi 17 hărţi în colori, scrisă într'un stil simplu şi curgător, lucrarea d-lui Arşag Alboiagian aduce o contribuţie de mare valoare ştiinţii despre Armeni, iar „Uniunea patriotică a Armenilor din Cesareia şi împrejurimi", care a suportat cheltuielile, merită recunoştinţa cercetătorilor.

H. Dj. Siruni.

Politica lui Beust şi Românii

În rara carte *L'Empire astro-hongrois et la politique du comte de Beust, esquisse politique des hommes et des choses de 1866 à 1870 par un Anglais, traduite de l'anglais*, Paris 1870 (cu o hartă, în care 'n Ardeal se arată Romîni pe aproape întreaga suprafaţă) un ordin vienes din 10 Novembre 1866 cu privire la chestia fortăreţelor sârbeşti (pp. 147-9), un raport din Londra asupra aceleiaşi chestiuni (p. 150), unul din Constantinopol, al lui Prokesch-Osten (pp. 151), care dovedeşte că *Rusia doria în Iunie 1868 să aşeze în Serbia, printr'un vot al adunării sârbeşti, pe prinţul Muntenegrului* (refus turcesc), un raport următor al aceluiaşi (20 Iulie), care anunţă că Poarta a acordat beratul lui Milan Obrenovici (pp. 152-3): ambasadorul austriac face să se înlăture diu acest act expresia de „ales", care ar infirma dreptul de succesiune dinastică (se pune în loc că Adunarea „s'a enunţat în favoarea lui Milan"). Beust apare ca mediator în afacerea Cretei (1867; pp. 154-72).

Pentru istoria Românilor, scrisoarea, din 17 Mart 1867, a lui Beust către Gheorghe Ştirbei, care, trimes de Carol I-iu la Viena, arătase, la 12 ale lunii, care sânt dorinţile noului Domn: „cartel de extradiţie a răufăcătorilor", „aranjamentul tinzând să asigure celor două ţări, în materie de comerţ, uşurinţile reciproce cele mai întinse", legătura cu calea ferată a Ardealului (se întrebuinţează aici terminul de „Romănia", dar, mai jos, „prinţul Moldo-

www.dacoromanica.ro

Valahiei), schimbarea regimului consular, stabilirea unui agent la Viena, asemenea cu cei de la Constantinopol şi Paris (pp. 173-4).

La 5 April 1868, acelaşi arată agentului austriac de la Bucureşti, baronul Eder, că a întâlnit pe I. Cantacuzino, întors din Petersburg (şi se observă că nu ceruse a fi primit atunci când se ducea acolo). Ambasadorul austro-ungar în Rusia arătase „lipsa de importanţă politică a transacţiilor trimeşilor moldovalahi" în acea ţară. Se adauge visita lui D. A. Sturdza, ginerele lui Cantacuzino. Ambii arată dorinţa Guvernului român de a întreţinea bune relaţii cu Monarhia. Ei adaugă că presenţa radicalilor în fruntea ţării e datorită politicii interne şi nu e „uu semn de reavoinţă" faţă de aceşti vecini. Li se răspunde că politica austro-ungară nu se îndreaptă după astfel de schimbări ale partidelor. „Dacă e, deci, din nenorocire, adevărat că starea raporturilor noastre cu Moldo-Valahia nu e aşa de satisfăcătoare cum era pe vremea când prinţul Ştirbei era pus în fruntea Ministeriului, nu trebuie să se atribuie opiniilor înaintate ale d-lui Brătianu şi ale colegilor lui. Adevărata piedecă opusă unei înţelegeri france şi loaiale între noi şi Guvernul moldovalah trebuie să fie căutată în felul cum priveşte el situaţia generală a Imperiului nostru şi eventualităţile viitorului lui. Cum să ne înţelegem, în adevăr, cu cineva care-ţi contestă orice vitalitate şi se prinde în speculaţii care au drept basă slăbirea dumitale, dacă nu chiar nimicirea? Voim să credem şi socotim chiar ca foarte probabil că aceste apreciaţii nu sânt născute în ţara însăşi şi că ele nu sânt decât importate din afară. Nu e mai puţin sigur că raporturi de încredere nu se vor putea stabili întru cele două Guverne atâta timp cât la Bucureşti, în loc de a studia faptele fără pretenţie, se va urma primirea cu o regretabilă uşurinţă a tuturor suggestiilor răuvoitoare, a tuturor judecăţilor false şi superficiale pe care cutare Cabinet străin binevoieşte a le debita pe sama noastră.

Rostindu-mă în acest sens către dd. Cantacuzino şi Sturdza, am căutat şi să-i încredinţez că orice proiect dăunător ţării lor era foarte departe de gândul nostru şi că, din potrivă, dorim să vă fie asigurată independenţa, dar o independenţă egală în toate direcţiile[1]".

Se admit de autor toate zvonurile cu privire la prigonirea

[1] Pp. 175-7.

www.dacoromanica.ro

Evreilor. Se reproduce circulara lui Beust către agenții săi, cu prilejul scenelor din Bârlad și Călărași. În acest act se trimete și ordinul engles către consulul general din București (21 April). Se amenință România cu o hotărâre a Puterilor garante, *care „s'ar putea crede deslegate de îndatoririle pe care se sprijină existența politică a Principatelor Unite“*, și se cere „reprimarea actelor de barbarie care sînt rușinea epocii noastre“ [1]. Se dă și nota, amănunțită, a lui Eder către ministrul-președinte, Ștefan Golescu (24 April) [2].

La 21 Maiu, Beust se declară jignit de desmințirea opusă de acesta Agentului austriac din Iași, Wohlfarth [3], și el nu soccate înlocuirea lui Ștefan Golescu cu generalul Nicolae Golescu ca o satisfacție. Ea trebuie dată întreagă, cu presintarea de scuse. Cabinetele din Paris și Londra s'au solidarisat cu aceste cereri.

Atunci se așează noul Guvern, în care Dimitrie Ghica era unit cu Kogălniceanu. La Viena și Paris se numesc alți agenți. La 5 Februar 1869, Beust recomandă noului Agent, von Zulauf, să nu arăte noului regim „o atitudine de receală și neîncredere“, continuând însă supravegherea. „Nu ignorăm că, în ciuda aparențelor favorabile ce se arată acum la București față de noi, se importă acolo arme și se pregătesc necontenit la războiu fără a se pune piedecă; știu iarăși că mișcările revoluționare n'au încetat între populațiile românești în Ardeal și Ungaria. Veți declara prințului Carol ca și consilierilor lui, de câte ori va fi prilejul, și în terminii cei mai precișI, că nimic nu e mai departe de gândul Monarhiei austriece decât să facă anexiuni sau cuceriri pe socoteala Principatelor Unite și că dorim sincer să trăim pe un picior amical cu Guvernul moldovalah. Se înțelege de la sine că toate acestea nu ne împiedecă de a privi relațiile dintre Poartă și Prinț ca neapărat basate pe menținerea îndatoririlor stipulate în tratate. N'am putea fi spectatori indiferenți, și încă mai puțin simpatici, dacă afacerile Principatelor dunărene ar tinde să degenereze în procedări dușmănești sau amenințătoare față de Puterea suverană.

„În ce privește lucrurile din Ardeal, nu sântem câtuși de puțin dispuși, cum am fost învinuiți, să acordăm credit unor zgomote alarmante cu privire la mașinații românești pe teritoriul nostru,

[1] Pp. 178 80.
[2] Pp. 180-3.
[3] Pp. 184-5.

www.dacoromanica.ro

dar ni e imposibil să înlăturăm impresii defavorabile faţă de fapte ce nu se pot tăgădui."

Se vor întreţinea relaţii bune mai ales cu consulul frances Mollinet, apoi cu al Angliei, Green, şi cu al Prusiei, Keyserling[1].

După alegerile care întăriră regimul din Bucureşti, şeful Guvernului austriac scria, la 26 April, lui Zulauf, să felicite pe Ghica şi pe Kogălniceanu. Acest resultat cuprinde şi „dovada puţinei simpatii ce inspiră ţării tendinţile extreme ale inaintaşilor lor". „Politica de ordine şi de pace" e acum „consacrată". Se vede acum la Bucureşti acel spirit de loaialitate, de înţelepciune, de respect pentru drepturile altora, care, departe de a exclude adevăratul patriotism, e complementul lui necesar". Nu se uită „rătăcirile Ministeriului precedent"[2].

„Englesul" pare a fi însărcinat de Beust însuşi cu apărarea politicii sale.

N. Iorga.

În preajma răscoalei lui Horea

– Un raport inedit al episcopului Petru Petrovici –

Am înfăţişat în această revistă[3] răpirea de către ţărani a vice-comitelui arădan Andrei Forray de la conacul lui din Săvîrşin, după interesanta versiune a lui Ioan Monorai. În eliberarea vice-comitelui, dar mai ales în potolirea, pentru cîtva timp, a spiritelor agitate, un rol determinant l-a avut Petru Petrovici, episcopul abia venit în fruntea eparhiei arădane.

Lipsa unei monografii asupra trecutului acestei diecese nu ni îngăduie să cunoaştem mai de aproape personalitatea şi activitatea acestui episcop, care a contribuit la apărarea intereselor noastre, atunci cînd acestea se confundau cu ale ierarhiei sîrbeşti, sau a stat în calea noastră, atunci cînd, în Banat, Mihail Roşu, alias Martinovici, trăgea primele jaloane ale învăţămîntului nostru, laic şi teologic, în sens românesc. De aceia cîteva amănunte, scoase în cea mai mare parte din archiva Consistoriului arădan, sînt necesare.

În urma morţii, credem subite[4], a lui Pahomie Cnezevici,

[1] Pp. 185-9.
[2] Pp. 189-90.
[3] XXIV, (1933), n-le 4-6, pp. 133-8.
[4] „Inaudita... morte." Concept din 5 Iunie 1783; Fasc. sub „*Conceptus*

www.dacoromanica.ro

venită la 19 Maiu 1783 [1], episcopia Aradului fu administrată de la 1-iu Iunie, acelaşi an, de către Pavel Avacumovici, arhimandritul mănăstirii Bezdin [2]. La 16 Novembre, el anunţă lui Ioan Beöthy, vice-comitele Bihorului, alegerea sa ca episcop de Pacratz [3]. Poate că această numire s'a hotărît în acelaşi sinod, ţinut în Carlovăţ, la 29 Octombre 1783, cînd se dispunea mutarea şi a lui Petru Petrovici, episcopul de Carlstadt, la Arad.

Această schimbare e aprobată de Împăratul Iosif al II-lea la 26 Ianuar 1784. Mitropolitul Moise Putnic anunţă confirmarea împărătească la 8 Februar [4]. Sosirea şi instalarea lui Petru Petrovici la Arad au întîrziat însă cîtva timp. Astfel şedinţile Consistoriului arădan, ce se ţin la 4, 26 Ianuar şi 26 Februar 1784, sînt presidate tot de Pavel Avacumovici [5].

Petru Petrovici abia la 3 Mart îşi lua în primire eparhia [6]. Instalarea lui, fixată pentru 21 ale lunii, s'a amînat. Vice-comitele Bihorului, Ioan Beöthy, trebuia să represinte Consiliul de la Buda la această solemnitate, alături de represintantul Mitropolitului din Carlovăţ. Dar Beöthy era bolnav în pat de trei luni, la băile termale de lîngă Oradea, de unde îşi redactează scrisoarea [7]. El cere episcopului o amînare, pe care ar obţinea-o de la Buda [8]. Instalarea s'a făcut abia la 1-iu Maiu, cu un mare ceremonial. Ins-

---

latini in officiosis expediti de annis 783, 784, 785 et 786", No. 37; Archiva Consistoriului, partea necatalogată.

[1] Pavel Avacumovici către Consiliul locotenenţial de la Buda, Concept din 12 Iunie 1783; *ibid.*

[2] P. Avacumovici către comitele suprem al Bihorului, Iosif Ürményi, Concept din 1 Iunie 1783; *ibid.*

[3] *Ibid.* Tot aici e vorba şi de plîngerile lui Moise Dragoşi, episcopul unit al Orăzii, contra exceselor clerului neunit.

[4] Datele de mai sus în adresa Mitropolitului, redactată în sîrbeşte, însoţită de copia intimatului din 26 Ianuar 1784; Archiva Consistoriului arădan.

[5] Protocoalele sesiunii Consistoriului, sub aceste date; *ibid.*

[6] Şi o pretenţie de 1500 fl. pentru timpul cît a girat episcopia de Carlstadt, adecă de la 1-iu Novembre 1783 la 3 Mart 1784, Concept din 13 Maiu 1784, sub *Conceptus Latini..., No. 37*[9]; *ibid.*

[7] Scrisoarea e redactată: „*In termis pone Varadinum, 9-a Martii 1784*"; Supt „*Litterae Splis V.-Comitis Bihariensis Beöthy de a 1784*", No. 16; Arch. Consistoriului arădan.

[8] Cf. *Rev. Ist., l. c.*, p. 134.

www.dacoromanica.ro

trucțiile cu privire la desfășurarea ceremoniei, din fericire, ni s'au păstrat [1].

Situația în care episcopul Petru Petrovici își găsia eparhia nu era dintre cele mai bune, dacă ne gîndim la lupta ce se desfășura pentru menținerea acestui Bihor în care răsărise o nouă concurență, episcopia unită a Orăzii [2]. Dar noul episcop nu-și cunoștea încă nici păstoriții, cînd izbucni crisa de la sfîrșitul lui Iulie, grav simptom al răscoalei ce se apropia [3].

Cu toate acestea, Petru Petrovici avu un rol de samă în eliberarea lui Andrei Forray și în domolirea țăranilor răsculați din regiunea muntoasă a comitatului Arad. Ni s'au păstrat conceptele a două rapoarte, ambele din 5 Augut 1784, cu privire la această întîmplare. Unul e adresat de episcop Camerei aulice, pe care o roagă să-l susțină pe lîngă Împărat [4]. Se amintește aici și de un raport al lui Sigismund Lovász, administratorul domeniului cameral al Aradului [5], dar acest act nu l-am aflat. În schimb, publicăm mai jos amănunțita dare de samă pe care o făcea Petru Petrovici lui Iosif al II-lea despre misiunea sa la Dumbrăvița, satul în care se afla ostatec vice-comitele Aradului. Bogăția de informații pe care le conține acest raport vine să limpezească unele confusii ce s'au strecurat în presintarea acestui cas de la Săvărșin.

*

„Augustissime Imperator et Rex Apostolice! Infrascriptus (siquid in tristi, insperato et fatali, vix unquam in I. Regno hocce Hungariae, usque hodiedum sat pacifico, audito casu, Majestatis Vestrae Sacrmae veri et fidelis subditi devotissimae preces valent), pro clementia et vitae gratia praedonibus et latronibus in

---

[1] Adresa în sârbește a Mitropolitului de la Carlovăț din 8 Februar 1784 și anexele: *ibid.*

[2] Pentru acțiunea lui Pahomie Cnezevici, cf. și articolul nostru, *De la episcopul Pahomie Cnezevici la episcopul Petru Petrovici*, în *Biserica și Școala*, LXI (1937), n le 2 și 3.

[3] Cf. mai departe raportul lui P. Petrovici.

[4] Supt „*Conceptus latini in officiosis expediti de annis 783, 784, 785* et 786", *no. 37*[0]; Archiva Consist, Arădan.

[5] Sigismund Lovász de Utriniș arendase acest domeniu pe timp de treisprezece ani cu 190.000 de florini, în basa contractului din 8 August 1774. Cf. *Urbar. et Cons., Fasc. 141, no. 2*[9], în Archiva Tribunalului Arad.

www.dacoromanica.ro

districtu buthyiniensi adjacenti grassantibus, benigne ac paterne, e clementia ea caesareo-regia, qua erga ipsos latrones et criminum reos semper ferri dignatur, velut, quamvis sera, seria tamen poenitentia ductis et a praedociniis hucadusque exercitis desistere cupientibus, clementer impertienda et sociorum eorum, in publicis I. Comitatus aradiensis carceribus constitutorum, velut per Mattem V. Sacrmam, in expiationem criminum suorum ad determinatos annos damnatorum, eliberatione et dimmissione, coram Augustissimo Mattis Vestrae Throno et Solio Regio, de genu supplici instat, motivis rationibusque in conservationem pacis, tranquillitatisque publicae solum et unice directis, subsequentibus:

1°. Quia, die 27-a praeteriti mensis Iulii, horam circa 4-am postmerid., e propria domo sua residentionali soborsiensi per praefatos malevolos praedones, gratiam quidem et facultatem ad patrios lares libere redeundi exorantes, ex defectu tamen activitatis, soli summo Terrae Principi competentis, consequi nequeuntes, Majestatis Vestrae Sacratissimae Consiliario, Ordinis S. Stephani Regis Apostolici parvae crucis equite et ordinario I. Comitatus aradiensis hujus vice-comite, Andrea Forray, citra omnem tumultum, laesionem omnem corporis et humanitate reverentiaque, de praedonibus vix praesuponibili, inter juga montium, ad possessionem Dumbravitza dictam, a dicta sede forrayana soborsiniensi multum dissitam, consocii reliquorum praedonum domum, quo facilius et citius exoratam ab I. Comitatu gratiam intermediatione sua consequi valeant, in obsidem abducto existente, I. Universitas Comitatus aradiensis, in particulari congregatione, die 29-a, aeque praeteriti mensis Iulii celebrata, insimul constituta, resoluto, usque Mattis Vestrae Sacratissimae subsecuturam vitae gratiam, salvo-conductu, ne interea etiam miser seniculus et aetate fractus, multorum annorum fidelibus servitiis publico praestitis bene meritus, dictus v.-comes per supradictos praedones adfligatur, curis et cogitationibus variis imminentissimique vitae periculi, velut in faucibus constitutus, horrore perculsus, in desperationem conjectus, vitam suam abreviet, supplicantem, in eo quo supplicans, nulla spe eliberationis ex I. Cottus parte praehabita, operam suam adhibere velit, debite requisivit, idemque coram Matte Vestra Sacratissima flexis genibus instans, velut recenter per Mattem Vram Sacrmam dioecesi huic aradiensi praepositus, nunquam seu iisdem praedonibus, seu partium harum

www.dacoromanica.ro

incolis adhuc visus, seposito omni, quod facile sane praemetui potuit, vitae periculo, ad eliberandum toties dictum d-num v.-comitem et praeservandam miseram contribuentem plebem a rapinis, semet itineri ad oppidum Buthynum commisit; quia, 2°, eo adveniens et vix adhuc ad sibi assignatam domum quarterialem conscendens, duobus armatis, ut deputatis ad supplicantem ex missis praedonibus, iterum gratiam nomine totius turmae exrantibus, diu multumque a patratis et commissis praedociniis suavibus exhortationibus monitis, nullam tamen fidem adhibere volentibus, jurejurando caesareo-regiam gratiam et ad possessionem Dumbravitza suum crastina die adventum promittere necessitabatur; ac, 3°, quia instans, sequenti die, 31-a nimirum ejusdem Augusti[1] mensis die, concomitatus numerosioribus d-nis comitatentibus officialibus ad fatam possessionem Dumbravitza, ut speluncam praesidiumque latronum et domum ubi praenominatus v.-comes sub secura custodia adservabatur, adveniens, declinatis armis, mox tamen ingrediente cubili, denuo elevatis et reis sumptis, non obstante praevia die, coram delegatis deputatis, deposito juramento, denuo coram praesente turma (reliquis consociis, in praeda constitutis, domo absentibus), e cubili amandato saepefato d-no v.-comite et reliquis comitatensibus officialibus, nihil pollicitationibus et obsecrationibus opitulantibus, nulla alia ratione dimissum et e faucibus eorum ereptum, quam solemni, armis ad inferendam necem attractis et dirrectis, novo juramento super eo quod tam diu Augustam Mattem Vestram exorare non sit praetermissurus, donec vitae non sit secutura gratia deposita, atque salvo-conductu eis consignato potuit habere. Quia, 4-to, nisi Mattas Vestra Sacratissima eorum et supplicantis sorti clementer misereri et veniam delictorum dare dignata fuerit, sane, velut nulla erga comitatenses d-nos officiales fide et confidentia habita, sola adhuc spe et fiducia in supplicantem locata existente, si ea adhuc jure iterato jurando appromissa frustratos et elusos semet haberi comperierint et experti fuerint, a nefanda hac cohorte praedonum, seu supplicans, seu ejus dioecesani, multo minus vero cottenses d-ni officiales securi haud sunt futuri, totiusque districtus buthyiniensis incolae, qui alioquin, ex concomitantibus circumstantiis, praedonum clan-

[1] De fapt: *Iulii.*

www.dacoromanica.ro

destini fautores et protectores esse observantur, si non alio ex fundamento pertaesi, tamen rapinarum et sui expillationum ipsorum nefariam societatem et castra sequi necessitabuntur, quibus allectis patriae partium illarum vel ex eo deploranda erit sors, quod jam modo etiam tenellae aetatis pueri, nullius criminis aut sceleris rei, detestandam hanc vitam amplecti et sceleratam societatem sequi visi et observati sint. Quas praemissas praedonum preces, eo etiam quod, aeque juramento mediante, emendationem vitae iidem praedones appromiserint, Matti Vestrae Sacratissimae, ex incumbenti sibi munere fidelitatisque depositi juramenti obligamine, detegendo et iterum iterumque vitae gratiam exorando, idem supplicans Mattis Vestrae clementiae devotus emovetur.

Sig.: Aradini, 5 Augusti 1784.

Devotissimus clyens
et Subditus fidelis
Petrus Petrovits, eppus aradiensis [1]".

Peste cîteva zile sosia de la Viena hotărîrea Împăratului Iosif al II-lea, prin care se acorda ţăranilor răzvrătiţi mult dorita graţiere [2].

Ed. I. Găvănescu.

DĂRI DE SAMĂ

Gh. Ungureanu, *Istoria avocaturii în Moldova, volumul I, pînă la anul 1880, Istoricul instituţiei, avocaţi, documente*, Iaşi 1938. E o lucrare de cea mai mare importanţă, plină de lămuriri culese cu o admirabilă răbdare în Archivele moldovene pe care le conduce şi le cunoaşte aşa de bine d. Gh. Ungureanu. Meritul acestui recurs la inedit e cu atît mai mare, cu cît în Introducere ni se spune că autorul însuşi a scăpat de la distrugere întreg materialul de informaţie pe care ea se sprijină: „l-am adunat", spune el, cu o emoţie pe care o resimţim şi noi, „bucăţică cu bucăţică, foaie cu foaie, din mormanele de hîrtii aruncate". Altă dată, aminteşte el, a salvat atîtea cărţi domneşti „din grămezi

[1] Supt *Conceptus latini in officiosis expediti de annis 783, 784, 785 et 786, no. 37*; Archiva Consist. araden.

[2] Cf. Nic, Densusianu, *Revoluţia lui Horea în Transilvania şi Ungaria 1784-1785, scrisă pe basa documentelor oficiale*, Bucureşti 1884, p. 224.

www.dacoromanica.ro

de hîrtii cărate cu sacul într'un colţ de pod sau şură, peste care se arunca gunoiul scos de prin camere". Se înseamnă şi înţelegătorul patronagiu al d-lui decan P. Pogonat. Şi subscriem la concluşia inimosului cercetător: „orice lucrări istorice muncite pe basă de documente sînt pietre de granit la temeliile instituţiilor noastre şubrezite de străinism".

Într'un studiu despre avocatura pînă la 1837 se relevează anaforaua din 1827, redactată de însuşi Andronachi Donici, în care se reclamă exerciţiile acestei funcţiuni de ştiinţă şi cunoştinţă pentru singuri „pămîntenii"; p. 5. „Vechilii" avocaţi apar încă de la jumătatea veacului al XVIII-lea, în locul simplilor delegaţi *fără cunoştinţă de drept*, ca şi fără procură, de cari trebuie osebiţi cu luare aminte (cf. p. 7, nota 1). Se ieau măsuri ca să nu se poată strecura în această calitate străini; pp. 11-3. Ca avocat în pricini penale se admite la 1832 încă un Constantin Hrisochefal; p. 14. Urmează reglementările din această vreme a profesiunii. Statul îşi numeşte jurisconsulţi: Flechtenmacher, Bojincă, N. Docan; p. 25 [1]. Pentru cei particulari situaţia lor se exemplifică (p. 43 şi urm.) prin casul bunicului mieu Costachi Iorga, care trece examenul în 1842.

Şi la 1868, cînd se supun din nou la examen avocaţii, se răsping Evreii Ilie Rotenberg şi Iosif Fain; p. 94. Numai la 1876 trebui să se primească Samuil Goldenthal; p. 151.

Biografiile ce se adaugă, şi cu portrete une ori, sînt o contribuţie deosebit de importantă la istoria culturii în Moldova.

Aflăm că istoricul dreptului Dimitrie Alexandresco (n. 1850) învăţase liceul şi Facultatea (— 1875) la Paris, urmînd şi lecţii de medicină şi declamaţie. Ioan Anghelichi (p. 153) ţinea pe o soră a bunicului mieu, Gheorghe Arghiropol. Gheorghe Apostoleanu (1840-79), din Focşani, fusese, după studii şi la Braşov, la Berlin, elevul lui Gneist, dar adăugise un doctorat de Paris; pp. 153-6. Emanuil Arghiropol, avocat de la 1872, e fratele mamei mele p. 156; Nicolae Aslan (n. 1832) e *Ceaur*, nu „Ciaru": el a făcut o mare carieră politică (v. pp. 157-8, cu un portret din tinereţă; avea şi moşia Negreşti, din judeţul Vasluiu). Gheorghe Balş venia de la o Academ.e din Hesa („de Pressenae?"; p. 158. Teodor Boian a fost primarul reformator al Bo-

[1] La p. 26, d'Aguesseau, nu „D. Auguessau".

www.dacoromanica.ro

toşanilor (p. 159), Sandu Bonciu, un tip curios, mare maestru la şahului (p. 160). Se dau datele privitoare la Teodor T. Burada, scriitorul (n. la Iaşi, 3 Octombre 1839; licenţiat de la Paris; nu profesa încă la 1852, ci e vorba de tată; p. 161); o întreagă serie de Buiclii; unul Ioan, e doctor de la Bruxelles; pp. 161-2. Mihai Buznea a fost şi profesor de istorie la liceul din Iaşi; p. 162. Se vede că istoricul Alexandru Papadopol Calimah profesa încă din 1859 p. 163; Iancu N. Cantacuzino venia de la Lausanne p. 163), Alecu Catargiu, de la Paris (p. 164). Cimara, cu procesul jidovesc de la Darabani, era din Cefalonia şi învăţase la Siena; pp. 166-7.

Multe lucruri nouă despre M. Kogălniceanu însuşi (trecut în ordine la *C)*; p. 168 şi urm. Îl vedem gata de plecare spre Apus în 1834; „îndemnat de părintele său, precum şi singur avînd toată plecarea şi rîvna spre ştiinţă, şi după bunăvoinţa prea-înălţatului Domn". Avea şaptesprezece ani şi i se dase titlul de Căminar, fiind şi cadet. E tolerat a pleda pînă la 1847. La 1844, Maiu, e în Viena, şi Mihai-Vodă Sturdza îi anulează paşaportul pentru ca, la întors, de şi maior, să fie exilat, „periorisit", la Rîşca, unde tatăl recomandă egumenului Teodorit pe „acest tînăr nevinovat, ce pătimeşte numai din înmulţirea păcatelor mele" (Octombre); pp. 169-70; Fusese vorba, scrie bătrînul Vornic, a-l „surghiuni... în Turchia". El continuă a cere arhimandritului să-l sprijine pe „Mihalachi" la „disperaţie ce are", îngăduindu-i şi mîncare de carne în post. Dar să nu-i lase corespondenţa. Şi în Novembre Mihail era tot la mănăstire. „I se umflă picioarele." Numai „în privirea apropierii praznicului Sf. Nicolae" i se dă voie a trece, supt cură de medici şi numai cu visita tatălui, la moşia Hiliţa (Fălciiu). Acolo „îi curge sînge pe d'inainte" şi are „spasmos la piept", iar „în toată seara ca un fel de desperare". În sfîrşit se permite trecerea la Iaşi, dar i se iea dreptul de a pleda. Era dator şi sărac. Abia în Maiu 1845, Ilie Kogălniceanu îi capătă voia de a pleda, dar „întru cît va păzi buna cuviinţă" p. 177; Diploma o are numai din 1847. Dar nouă interzicere la 1848, pentru că „s'au abătut din buna cuviinţă, amestecîndu-să pînă şi în lucrări răsvrătitoare asupra cîrmuirii, care îl supun la o învinovăţire criminală". Din Cernăuţi, el protesta. La 1851 e în comisia de revisuire a codurilor. Face şi un birou de avocatură *pentru ambele ţări* (dar numai cu Moldoveni: Cozadini, Strat, Mîr-

www.dacoromanica.ro

zescu; sucursale numai moldoveneşti). Menţiune a pledoariilor lui, dar se uită aceia pentru Maria Cananău, publicată de mine, întreagă, în *Studii şi documente*. Odată el declară, elocvent, că nu va opri o contestaţie „în cîtă vreme în ţara Moldovei vor fi legi şi Domni şi pe cît Dumnezeu îmi va da cuget şi glas".

Se rectifică greşeala că Vasile Conta, de altfel fiu de preot nemţean, ar fi fost Armean (învaţă la Bruxelles după studii terminate la Iaşi în 1879; pp. 188-9; şi o scrisoare franceză). Bogate ştiri despre Dimitrie Cornea (p. 189 şi urm.) şi fiul lui, Mihai (p. 192). Cozoni, vărul lui V. Alecsandri; p. 193.

Se vede că Degrea († 1900), de fapt Degré, era fiul unui farmacist ungur de origine franceză, şi făcuse studii la Cernăuţi, Sibiiu, Budapesta şi Iena; soţia lui era fiica vestitului dr. Russ; p. 195; cf. şi p. 90. Necunoscut „pravilistul" Ştefan de Dunca, fost la „forumul nobilimii" din Bucovina, mutat în Moldova la 1835; pp. 197-8. N. Gane e înscris la 1868 p. 199; Ştefan Gane aduce diploma din Gand; p. 200. O scrisoare a lui C. Hurmuzachi; pp. 202-5 (e contra Camerei de „ciocoi" în 1860; p. 204. În 1862 e bolnav de urechi la Viena. „Mitică" exilatul pare a fi D. A. Sturdza). Scrisori ale lui N. Ionescu (doria o catedră de „istorie critică", de „istorie a patriei în particular", de „filosofie istorică", de „istoria şi literatura naţională"; pp. 208-9).

Multe ştiri despre bunicul mieu, Costachi Iorga, pomenit şi mai sus, Născut în 1799, fiu al „eforului negustorilor pămînteni" de la Botoşani. Tradiţia familiară a studiilor la Viena, păstrată de mama mea, se întăreşte prin aceia că el spune cum că „s'a înlesnit a se hrăni prin străini cu condeiul"; p. 210, nota 5. Aşa vorbeşte într'o cerere din 1833. La 1831 e funcţionar la „Divanul împlinitor" şi strînge imposite în Putna. La 1833, în Botoşani, pune la cale averea rămasă de la tată (mama, Zoiţa, era din familia Costea; fraţi: Alecu, magistrat în 1843, p. 211, nota 2, şi Iancu, apoi director de prefectură şi trecut printr'o catastrofă de condamnare, de pe urma jocului de cărţi). Practică avocatura în Botoşani (am avut scrisoarea lui către un Goilav). La 1836, Iulie, după un atestat trimes de autor, el apare în calitate de „cinovnic Agiei orăşeneşti", avînd, de la Mart 1834 pînă acum, cînd, „nu l-ar mai erta interesurile sale acele de sine închipuite", „însărcinarea slobozirei ade-

www.dacoromanica.ro

verinților de drum, a milduirei pasaporturilor străine și a păzirei regulii acestor doi predmeturi după întocma povățuire a estrucțiilor ce sînt statornicite întru aciasta"; se certifică „bunele sale purtări", „pentru nepripunire cinstei sale în punctul privitori către credința slujbii și neabaterei la niciun feliu de catahrisuri în toată curgire arătatii mai sus vremi, spre a-i sluji de patriotizmul drit la prilejul ce nacialstva l-ar luoa la o a ei bună cunoștință, pentru mulțămire ce arată Agiia jertvirilor sale și spre a li cunoscut de vrednic cinovnic". Demisia o dăduse pentru a-și căuta de pagubele făcute averii părintești la 1821: cu gîndul la bunicul său, „galeongiul", marinarul în serviciul Sultanului, poate și prin Insulele Ionice, devenind apoi băcan botușănean, ca soț al unei localnice, Ecaterina, el se face „natif de Céphalonie", de și, adauge singur, „născut și crescut în Botoșani", numai să poată întra ca supus britanic și să-și capete despăgubiri. Consulatul din Iași, prin Samuel Gardner, face din acest Moldovean de treizeci și șase de ani un „natif de Cephalonie" (!), supt numele de „Constantin Georgiu, negotiant-*(sic)*, marié" (cu Maria Bucur) „et avec trois enfants, demeurant à Bottoschan" (cel mai mare, Manole, născut în 1833). Dar la 1839, în Mart, el „jălește driturile patrioticești, de care, această vremi, a fost isterisit", și-i pare rău și de înaintarea în funcții, „protorisirea" ce ar fi putut avea, așa că-și cere înapoi naționalitatea:

Iată, să mi se îngăduie a le publica, aceste curioase acte:

„Copie de pe jaloba lui Costachi Iorga din tîrg Botoșanii.

În privire că supușii streini să despăgubesc de păgubirile ce au avut în vremea răzmiriței, ca unul ce o sămțitoare pagubă au suferit averea noastră, am alergat și eu către străină protecsăe, socotind că cu aceasta voi putè folosi a despăgubi; undi acum văzîndu-mi greșala și jălind driturile patrioticești de care această vremi am fost isterisit; că, după docomenturile ce păstrez de cele mai vajnice și prejmeduisă (?) slujbe săvîrșite patriei, putèm prohorisi mai departe decît mă găsăsc, întru tot plecat mă rog cinstitei isprăvnicii ca să binevoiască, pe de o parte, a priimi patenta sudeției și, pe de alta, a înștiința cuviinciosului loc ca să amovațarisască (?) greșala și să mă priimască iarăș într'a patriei

www.dacoromanica.ro

ocrotire după driturile ce cu trudnica osteneală le-am fost cîştigat, numărat fiind atuncea în rîndul diecilor Visteriei.

Iscălit: Costachi Iorga.

1839, Mart 13. Pentru întocmai,
Iancul Gavriil [1]."

„Visteria
Prinţipatului Moldovei.
No. 4514.
Anul 1839, luna Aprilie 16.

Cătră Cinstita Postelnicie.

Isprăvnicia ţinutului Botoşănii, pe lîngă raportul cu No. 2455, pristavlisăşti Visteriei atît jaloba ce au primit de la d. Costachi Iorga, vieţuitoriu în tîrgul Botoşanii, prin care cere desfacerea de protecţia britanicească, ca unul ce ar fi drept pămîntean (născut şi crescut în acest prinţipat), precum şi patenta de protecţia ce au avut primită de la acel consulat. Deci Visteria are cinste a împărtăşi Secretariatului, atît copia de pe pomenita jalobă a numitului spre pliroforie, cît şi patenta în original, spre cè din parte sa regularisire, adăogîndu-să tot odată că numitul au fost în rîndul cinovnicilor cu osăbite încredinţări la desfiinţatul Divan Înplinitoriu.

Ministru Finansului şi Cavaler: Iordachi Ghica, Vel Visternic.

Resoluţie.

La secţia supuşilor streini spre regularisire, răspunzînd tot odată Visterii că, după pilda de mai înainte, asăminea cereri au fost totdeauna priimite, păstrîndu-să însă consolaturilor dreptate ce au avut asupra asemenea feţă pentru pricini ce ş'au luat începere lor supt străină protecţie [2]."

„Secretariatul de Stat
al
Prinţipatului Moldaviei.
No. 839.
1839, Aprilie 27.

[1] Archivele Statului Iaşi, tr. 1764, opis 2013, dosar 1213, fila 19. De la d. Ungureanu.
[2] *Ibid.*, fila 18.

www.dacoromanica.ro

Către Departamentul Finanţelor.

Asupra adresului acelui Departament supt No. 4514, gios iscălitul are cinste a răspundi că, cerirea dumisale Costachi Iorga fiind primită, să poate cunoaşte di raeà, cu aceasta însă ca, după prinţipiile statornicite, avînd pricini începute după canalul protecsiei de mai înainte începute, să urmeze a li da sfîrşit tot într'acest chip."

La 1839, în sfîrşit, Costachi Iorga se aşează: se cere avocat cu examen la Iaşi, dar nu se hotărîse cercetarea. Continuă deci a profesa la Botoşani, cu „atestat" de vechil, „primul care l-a căpătat", şi e cercetat din nou la 1842 (v. şi pp. 276-80), jurînd în Ianuar 1843. Dar numai la 1857 se strămută în Iaşi, unde e făcut Spătar şi apoi Agă. E contra Unirii şi luptă la 1866 pentru Moldova osebită. Moare la 1-iu April 1869 (p. 213, doi ani înainte de naşterea mea).

Maiorescu apare ca „licenţiat în drept" şi avocat, încă din Februar 1866; pp. 218-9. Gheorghe Mîrzescu aduce, în 1858, o diplomă din Paris (pp. 120, 220), iar Iacob Negruzzi una din Heidelberg, la 1863 (pp. 81, 223); N. Gane, fără studii în străinătate, se înscrie la 1868 (p. 95).

Date noi asupra lui Anastase Panu, fiu al unui Romîn macedonean, Aga Panaiotachi, şi al Elencăi Miclescu, născut în Iaşi, la 1810 (case în Huşi); avocat de la 1851; pp. 226-7. Pentru Rolla, fiul d-rului Efstatie şi al Catincăi, sora lui Vasile Alecsandri (studii la München în 1833; plan de călătorie la rudele din Rusia, în acelaşi an); p. 229.

Multe (p. 229 şi urm.) despre Alecu Russu, fiul (dar nu şi al surorii dragomanului austriac Constantin Rosolino) cavalerului (de decoraţie rusească) Iancu. Întors de la studii în 1838, se aşează, un timp, la moşia suceveană Negrişoara. Tatăl, bolnav, merge în 1840 la Constantinopol, lîngă rudele nevestei a doua, cu copiii Cleopatra şi Ahile (Patroclu şi Aspasia rămîn). Alecu conduce pînă la Galaţi. Iancu revine, prin Viena, peste doi ani. Încă din 1841 Alecu e „asesor" la judecătoria din Putna; rămîne acolo pînă la 1844, cînd, după grele chinuri, moare, la Galaţi, tatăl. Fiul e la 1846 exilat pentru alusii în piesa sa *Jignicerul*

www.dacoromanica.ro

Vadră. La 1853, i se iea dreptul de a pleda pentru că „s'au sumeţit cu întinderea condeiului a ataca respectul cuvenit autorităţilor", şi-l vedem scusîndu-se că a greşit doar din „iuţeala polemichei proţesurilor" şi cere a fi iertat de Domn, „fiind profesia de advocat chipul vieţuirii" sale (v. şi pp. 60-4); moare la 4 Februar 1859, în momentul chiar al Unirii, şi de dînsul dorită.

Lîngă Strat, cu diplomă din 1859, e D. A. Sturdza, cu una din 1861; p. 240. Ceva nou, afară de recente descoperiri, despre Ardeleanul Petru Suciu, profesor la Seminariul din Buzău între 1845 şi 1848, iar la Iaşi din 1856; pp. 241-2. Octav Teodori, care a fost şi profesor la Liceul din Iaşi, învăţase la München pănă în 1857; p. 243. D-rul Costachi Vîrnav apare şi ca avocat; p. 245. Se vede A. D. Xenopol luptînd la 1871 ca să aibă dreptul de a pleda fără nostrificarea diplomei; pp. 248-9.

Se adaugă un număr de acte, începînd cu anul 1803.

* * *

Barbu Theodorescu, *Constantin Lecca*, ed. Academiei Romîne, Bucureşti 1938.

Monografie plină de lucruri nouă asupra vechilor pictori de modă clasică din epoca Renaşterii noastre politice.

E sigur că între Leculeşti, cu un *c* sau cu doi, nu e o legătură de familie. Numele e albanes: Lek, şi înseamnă Alexe. Pe larg, despre împrejurările culturale de la Buda: Leca se pierde în ele. Foarte bine, anii de profesorat la Craiova. O folositoare bibliografie a articolelor apărute în revista lui Leca, *Mosaicul*; p. 30, nota 2. După Bogdan-Duică se semnalează împrumutul lui Alecsandri de la unul din ele; p. 34. Se suggerează şi un aftul; *ibid.*, nota 2. Căsătoria cu Victoria Otetelişanu; p. 35. Note despre vechii pictori mireni înainte de dînsul; p. 39 şi urm. Studiile lui Leca la Viena şi Roma; pp. 43-4. Şi inedit din Archivele Statului pentru activitatea lui în legătură cu bisericile; p. 49, nota 1; cf. şi p. 50, nota 3. Lista operelor; pp. 52-3. Am mai văzut una în casa arendăşiei de la Brîncoveni, proprietatea d-lui C. Brîncoveanu; nu ştiu unde se va mai fi aflînd. Multe şi foarte frumoase reproduceri.

* * *

Anton Balotă, *Satul izvor de viaţă românească*, Bucureşti 1938.

E, în margeni restrînse, o carte de mare însemnătate, plină de

www.dacoromanica.ro

observații noi și de prețioase îndrumări naționale. Se promite și o a doua lucrare, menită a scoate la iveală aceleași adevăruri, *Țară și Stat.*

Asămănări cu viața de peste Dunăre, cu împrejurările din Galia narbonensă lămuresc și mai bine ceia ce știința a izbutit a stabili până acum. Interesantă observația privitoare la falimentul romanisării Ilirilor deveniți Albanesi; p. 17. Lucruri noi în orînduirea sătească a Albanesilor se notează și la pagina 24. Frumoasă definiția, întreagă și precisă, a satului, la pagina 27. Escelente observațiile asupra ortodoxiei românești; p. 29 și urm. Și forma literară e plină de un nobil avînt.

* * *

Teodor Neș, *Oameni din Bihor, 1848-1918*, Orade 1937.

Prețioasă culegere de știri, în mare parte necunoscute, din partea de la Apus a neamului. De și în parte prelucrări, ele sînt adesea o revelație.

Este și o împărțire originală a acestei perioade, și e foarte potrivit titlul de „perioada naționalismului oportunist" pentru cea de pînă la 1881. Urmează a „atoniei politice" până la 1905, ca să se treacă la a „naționalismului intransigent". Foarte multe explicații despre frăția romîno-maghiară de la 1848 în aceste regiuni. Rămîne cineva uimit de bogăția, atunci, a unei producții literare, fie și mediocre. E o întreagă istorie nouă pentru perioadele următoare; de aici va trebui să plece orice lucrare ulterioară. O largă bibliografie încheie prețioasa lucrare.

* * *

G. Călinescu, *Viața lui Ioan Creangă*, București 1938.

Noua carte a d-lui G. Călinescu începe cu considerații istorice și antropologice asupra populației moldovenești spre Prut, care sînt de sigur incompetente (femei „slabe, cu fața anguloasă și gura tăiată larg", sau „împlinite" *(sic)*, dar cu „maxilarul de jos proeminent în modul slav" *(sic)*. Citām ca o curiositate și această apreciere: „Nu se mănîncă semințe ca peste Nistru, dar se vorbește clocotitor, inconcludent și nu se îngăduie nimănui să stea de o parte fără atitudine"; p. 6. Dincolo de Siretiu, Ceahlăul „fumegos de nouri ca un vulcan". E o sforțare literară modernistă pe care n'o cerea nimeni pentru a înțelege pe Creangă. Dar sînt și observații bune într'o limbă inteligibilă. În general o grabă de generalisare care face une ori să surîdem.

www.dacoromanica.ro

Ca informaţie, chiar citîndu-se izvorul, ca o aserţiune a bizarului fiu al povestitorului, e greu să admitem fuga din Ardeal a strămoşilor lui Creangă din causa „răscoalelor Moţilor“ *(sic)*. Altfel, toată această migăloasă observaţie presupune muncă multă şi onestă. Resultatul e înfăţişat clar şi concis. Capitolul despre familie e foarte bogat.

Modernismul revine însă în presintarea Iaşului, cu închipuiri, ca „stilul italian“, „coloanele veneţiene“ ale dughenilor, cu „preavasta Mitropolie“ şi „Palatul domnesc destul de vast“. Se va zimbi iarăşi la această caracteristică dată de noul profesor ieşean: „Născut peste un oraş de lemn *(sic)* de abia de curînd *(sic)*, Iaşul părea mai mult o tabără pentru mai multă vreme a unei Curţi venite călare şi în vehicule“ *(sic)*. Cetim şi: „slugile înşişi“; „boieri .. nobili austrieci şi ruseşti tot de odată“, „Copoul este un fel de Bois de Boulogne în drum spre Crîm“. Nu ştiu de unde e d. Călinescu, dar cu astfel de descrieri nu va cîştiga mulţi prieteni la Iaşi, care merită să fie înfăţişat cu alt adevăr şi cu altă duioşie decît aceste grosolane injurii de parvenit al occidentalismului însuşit în doi, trei ani de studii. Să nu uităm şi descrierea Goliei cu „zidul de piatră gălbicioasă“ *(sic)*: clopotniţa „samănă cu turnurile Italiei medievale şi ale Bizanţului“ (acesta din urmă, mai ales...). Mai sus, „o înaltă turlă gotico-romanică“ (o şi vezi...). Iată, tot acolo, şi „o cişmea orientală într'un baroc bizantinisant“ (ciudată definiţie...). „Biserica însăşi este un curios şi fericit amestec de Renaştere şi stil oriental, ba chiar puţin moscovit“ (i-auzi...). Are o „vegetaţie exotică de turle cu căciuli joase de tablă, aşezate pe tambururi încreţite şi pline de minuscule ferestre oarbe. Monumentul e fantastic (!) şi demn tot de odată (!), şi dă privitorului impresiunea că un templu grec, încolţind (), a crescut mai departe în era bizantină“ (p. 91) (arhitecţii şi istoricii artei vor admira definiţia). Alături, amănunte netrebnice şi ridicule ca aceasta: „Tînăra soţie se alese cu arsuri dureroase, ceia ce, până la tămăduire“ (nu şi pe urmă...), „produse multă supărare“ *(sic)* diaconului“; p. 93. Şi cum a putut crede un om serios, profesor, pe diletantul ieşean Gr. Alexandrescu că, la rebeliunea din 1866, Mitropolitul Calinic Miclescu a fost „ascuns în chip grotesc sub un poloboc din pivniţa crîşmei lui Stihi de la Sf. Vineri“, cu adausul: „dovadă că revoluţia o făceau

www.dacoromanica.ro

mai mult bînd"; clericul fiu care a fost Calinic e gratificat cu calificativul de „nebunul Mitropolit".

Plecarea de-acasă a soției e pentru Creangă încă „un lucru foarte supărător"; p. 99. Numai pentru că e „o față bisericească" „chestiunea era gravă". Autorul hotărăște negativ dacă biata femeie „fusese prinsă cu un bărbat în casă" (cu un „bărbat" și nu afară; se vede apoi că nu e un „bărbat", ci un călugăr, și autorul întreabă serios dacă, după secularisarea lui Cuza-Vodă, nu era însuși „egumenul" care „conrupsese"). „Totuși", încheie autorul, „nu e dovedit că Ileana și-a înșelat propriu-zis *(sic)*, soțul." E vorba și de pîra „surorilor", de visite refusate, de „scandal motivat sau nu", ba chiar de bătăile administrate de Creangă soției, „voind să-și ferece muierea nelalocul ei". Cîtă decență și pietate în aceste nemernice mahalagisme, care desonorează memoria unui scriitor! Era să uit că, „judecînd drept, chiar fără a cunoaște purtările Ilenei, este hotărît că Creangă *(sic)* n'a fost iubit de nevasta care, dacă l-a înșelat cumva *(sic)*, a făcut aceasta cu cugetul cel mai onest" (!!!); p. 100. Atunci Creangă, urmărit de o „umoare neagră", „fu fericit, cînd, redevenit țăran, își luă o țiitoare din prostime", ca s'o „bată în lege"; p. 101. Nu lipsește nici bastardul cu o maică. Urmează o Evreică și Madame Braun (pentru aceasta, trimetere la... *Povățuitoriul la cetire*...).

Ca formație spirituală, se discută dacă nu cumva credința lui Creangă a fost atinsă de conferințile lui Maiorescu despre budism; p. 106...

Capitolul despre legăturile cu Eminescu e „istorie romanțată". Credincios părerii că „poesia populară e plină de obscenități", d. Călinescu reproduce cuvintele cum le scrie, în răvașe familiare, Creangă (p. 195). Sînt puse la contribuție toate legendele, și cele mai idioate, ale proștilor dintre contemporani. Spusele lui Gheorghe Panu nu sînt luate, prin escepție, ca pasagii din Evanghelie. Cuvintele lui Maiorescu despre Gruber și audiția colorată, cu cercetări apreciate de Wundt, sînt nedrepte (p. 205): ele trec fără comentariu. Gruber *nu era* Evreu; p. 277.

În același ton de greoaie glumă e presintată și viața zbuciumată a fiului militar al lui Creangă.

La urmă, un asalt contra valorii însești a operei, care n'a fost așa de sus ridicată ca să merite apoi să fie coborîtă așa de jos.

www.dacoromanica.ro

Analisele abstracte din acest capitol cuprind păreri personale, care nu explică nimic. D. Călinescu nu apreciază nici limba, nici imaginația lui Creangă. Ca resumat, „tot talentul lui Creangă stă în a auzi bine vorbirea țărănească vie"; p. 339.

Din punct de vedere biografic, Creangă nu interesează în deosebi și nu trebuie presintat în vulgaritățile traiului, de care, mai mult sau mai puțin, se împărtășește orice om. E crud a le sublinia, e nedrept a le exagera. Din punct de vedere al operei, e evident că d. Călinescu n'are ce i-ar trebui pentru a o înțelege, în tot ce e în ea representativ și în partea, importantă, pe care scriitorul a adaus-o ca element original.

* * *

Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești, volumul X, Acte și scrisori (1637-1660)*, București 1938.

Al zecelea volum din colecția d-lui Veress aduce mult mai puțin nou de cît celelalte, cum se poate vedea și din prefața în care se resumă, despre legăturile țărilor noastre cu Ardealul, lucrurile în de obște știute.

Vedem, în 1637, pe Matei-Vodă ajutînd un misionar la clădirea Bărăției bucureștene (no. 2. Anton Mathaei, care strînge banii, nu pare a fi Italian, cum crede d. Veress, ci Bulgar paulician. Reproducerea în facsimile a pașaportului tipărit, din partea nunțiului, pentru ajutători, Gian-Antonio de Via și Bartolomeo Locadelli nu era de nevoie). Micile știri despre lungul conflict dintre Matei și vecinul moldovean sînt de ordin secundar. Pentru planul, din acest an, al trimeterii în Moldova a lui Ioan Movilă, scrisori; nle 4, 33, 87. Logofătul Sava; no. 9. Se întregesc știrile despre campania lui Vasile-Vodă în Țara-Românească (Kemeny la Vălenii-de-Munte în Novembre: două scrisori; interesant cuvîntul de *rezes, răzeș*, întrebuințat de el la Matei; no. 13). La 1658, Vornicul Șoldan promite lui Rákóczy a-i da pe cei trei Mikes fugiți prin Moldova în Țara-Românească; no. 20. Urmează tratatul dintre prinț și Matei (17 Septembre) no. 21; (v. și no. 20 și no. 26). Cel cu Moldova, 29 ale lunii, no. 22 (v. și n-le 27, 31, 33). Vasile scrie din Botoșani, 1639. Între actele cu privire la hotarul ardelean cu Moldova, d. Veress, cu cît e deprins a ceti din vechea noastră scrisoare, nu se putea încumeta să deie zapisul din Moldovița (1638) de la no. 25. „Vakad Agafton" e...

www.dacoromanica.ro

„Vlădica“ Agafton, de Roman. Nu poate fi „Vidiekul“, ci „vidicul“; Ţinutul. Şi numele celor cinci munţi par rău cetite. Nu s'a observat ortografia, fie şi a copiei din 1768 („Octombrie“!). V., pentru această afacere, şi n-le 31, 61-2, 64. Un pas al lui Rákóczy pentru Ghenadie Vlădica (5 August 1639); no. 34. Foarte interesant zvonul, tot din 1639, că Vasile-Vodă, de ai cărui mercenari germani se vorbeşte, ar fi făgăduit cuiva episcopatul catolic al Ardealului; no. 35. O solie a lui Matei contra Domnului Moldovei în acel moment; no. 36. *E una din cele mai preţioase bucăţi* (nu se zice: „osîrdeşti“, ci „sîrguieşti“). Scrisoare a lui Vasile din Iunie 1640; no. 41. La acest nr. se observă greşeli într'o copie dată mie de Alexici; ele sînt, oricum, mai mici decît ale d-lui Veress în actul de la Moldoviţa. O scrisoare a lui Hrizea Vornicul; no. 46 (era întrebuinţat la clădirea cetăţii Giurgiului). Cerere de adăpost, în cas de nevoie, a lui Matei, în 1641; no. 49 (v. şi n-le 50, 54). „Asak“ e Azovul; no. 50. Altă solie a lui Matei prin Logofătul Sava; n-le 50-1, 54. Planul lui Vasile de a-şi da fata după fiul lui Alexandru-Vodă (al lui Radu Mihnea), no. 52. „Cazulii“ sînt „Cazilbaşii“, Persanii; no. 55. Cu privire la fiul Ţarului refugiat în Moldova şi ucis din ordinul lui Vasile a publicat într'un ziar, dăunăzi, un foileton d. P. P. Panaitescu (v. no. 55). O listă de obiecte; no. 56 (nu se zice: „sipeturi“, ci „sipete“; nu se traduce: „kutnik“, ci „cutnie“; v. şi „bogasie“; „haraţiu“ e imbosibil; nu „dolman“, ci „dulamă“; nu se zice: „în coloarea portocalei“, ci „portocaliu“; „tabla de joc turcesc“ (!) e jocul tablelor; nu se zice „frîmbie“; „spaoglan“ e „spahioglan“). Cumpărături ale lui Matei la Viena (1641); no. 57 (altă scrisoare; no. 58; a treia, no. 63: „Razczik“ e Rusciuc; a patra, no. 65 (1642). Una a lui Vasile (facsimile; no. 59 şi alta no. 60). Alte solii de la Matei; n-le 69-70, 73.

În cearta de hotare Vasile răspunde, la 1642, că, dacă e vorba de reclamaţii, *şi el ar putea cere Ciceul şi Cetatea-de-Baltă*, dar n'o face, stăpînirea Moldovei acolo fiind întreruptă; no. 66. Se plînge şi de cetatea făcută de Gabriel Bethlen pe pămîntul Moldovei, la Oituz. V. şi n-le 68, 72, 74. Iarăşi necunoştinţa geografiei şi istoriei noastre: nu „Sohard“, ci „Suhard“, nu „Contra“ ci Condrea, nu „Kokriz“, ci Grecul Cocris, — dacă s'ar osteni harnicul colecţionator, care nu citează niciodată aşa de precis o carte a lui Sîrbu despre relaţiile lui Matei-Vodă cu străinătatea, să răsco-

www.dacoromanica.ro

lească prin colecţiile noastre!—, Ilie „Şeptiloeşti de Eliseşti“ e Ilie Şeptelici de Hilişeşti; no. 74. Cf. no. 75. Amintiri despre relaţii româneşti cu Ardealul din trecut, în scrisoarea unui preposit catolic de Nicopole; no. 76. Scrisoare de la un Petraşcu Clucerul, de pe Jiiu, în 1643; no. 79. Altă îndatorire a lui Matei-Vodă în acest an; no. 80; v. şi no. 83. Pentru planul de nuntă a Ruxandei Lupului cu Sigismund Rákóczy; no. 82. Scrisoare a lui Vasile; n-le 85-6, 88 (negocieri prin Acaţiu Barcsai, şi pentru pace între cei doi Domni. V. şi n-le 91-2, 95). Dar îndată planul nunţii aceleiaşi Domniţe cu Ianus Radziwiłł; n-le 93, 96-7; 98, 99, 101, 103. La no 94, „Magos-Mort“ e Mogoş-Mort. La no. 97: „Regep“, nu „Recep“. Pentru războiul moldo-muntean de la 1644, no. 100 şi urm. „Gheorghiţă“ de la no. 103 e viitorul Domn Gheorghe Ştefan. V. şi n-le următoare. Scrisoare a lui Matei-Vodă către Zulficar-Efendi; no. 110. V. şi no. 122. Ale lui Vasile din acelaşi an 1645; n-le 112 şi urm. Legătura cu el, 4 April 1646; no. 116; cf. şi no. 125; cu Matei, 22 April; no. 122. Drusiana Bogáthy, văduva lui Marcu, fiul lui Petru Cercel; n-le 115, 192. Solie a lui Matei; no. 119; v. şi no. 122. Scrisoare a Doamnei Elena, no. 120, a Doamnei Ecaterina, no. 126. Scrisoare a lui Moise Movilă, 18 April 1647; no. 121. Scrisoare a lui Nicolae Logofătul, 29 Iunie; no. 124.

Plîngere că Moldovenii au ocupat muntele Tulgheş (1648), în apropierea căruia fratele Domnului face o mănăstire; no. 131. Învoiala cu al doilea Rákóczy (18 Februar 1650); no. 175. V. şi no. 197. Matei-Vodă, pentru moartea prietenului ardelean; no. 132 *Cumpărături ale lui Matei-Vodă la Veneţia, prin Ştefan Bablai;* no. 133. Relaţii ale noului prinţ ardelean cu Vasile-Vodă, Ianuar 1651; no. 138. Pentru nunta Ruxandrei cu Timuş; no. 139. Căsătoria lui Sigismund şi felicitările Domnului Moldovei; no. 141. Dar v. şi no. 152. Lauda frumuseţei Ruxandrei; no. 152. Scrisoare a lui Vasile, din Roman, cu asigurări de prietenie către Rákóczy; no. 155. Dar moartea tînărului frate al acestuia; no. 160. Urmează deci nunta cu Timuş; n-le 162-4, 166. Plan de căsătorie între Clucerul Socol şi o Szalanczy; no. 147 (d. Veress vorbeşte însă, în Prefaţă, p. VII, de „fiul Spătarului Diicul“, — v. şi no. 147 —, şi de fapt se desluşeşte Clucerul cu numele vechiului Socol a fi fiul viitorului pretendent; v. şi n-le 148 şi urm., 161). La no. 153 „Dy“ e Diiul, Vidinul. Matei se plînge (Ianuar 1652)

www.dacoromanica.ro

de un sol ardelean în cale spre Constantinopol; no. 154. Şi alte scrisori ale lui; n-le 156-7, 159. La no. 161: Bugeac, nu „Buceag". Vin, acum, ştiri, de oarecare noutate, asupra războiului din Moldova la 1653; n-le 170 şi urm.

Recomandare pentru conducerea catolicilor în aceste părţi a cunoscutului Petru Parcevich (1652); n-le 168-9. Pas pentru plecarea căpitanului Nemţilor lui Vasile-Vodă, Johann Georg Aussell, lulie 1653; no. 175. Jos pecetea, latină, frumoasă, a noului Domn Gheorghe Ştefan. Vedem pe Vasile invocînd ajutorul Comisului Gligoraşcu; no. 181: doreşte intervenţie pe lîngă „ruda noastră Ştefan-Vodă", pentru liberarea Doamnei şi a fiului. Gheorghe Ştefan îşi cere Doamna din Ardeal; no. 182. El scrie „prietenului" care-l înlocuise şi-i recomandă slugi pe care, în sărăcia sa, nu le mai poate ţinea; no. 185. Altă scrisoare a lui Gheorghe Ştefan; no. 187. La 30 August însuşi Matei cere ajutor ardelean contra unui pretendent ce vrea să-l aducă Siavuş (nu Siavus)-Paşa; no. 180. La no. 185: Şirin-beiu, nu „Sirin-be". Scrisoare de la Constantin Şerban, noul Domn muntean, către Rákóczy; no. 186. Un act al lui Constantin către Bucovăţ; no. 197. Înţelegerea lui, pentru restaurare, cu Rákóczy (1658); no. 213. V. şi n-le 216-7, 226 (din Tîrgul Murăşului, 6 Octombre 1659).

Scrisori din 1655, anul răscoalei Seimenilor. A lui Gheorghe Ştefan (16 Iunie 1655); no. 189; Alta, no. 196 (şi altă pecete), şi o a treia, no. 199. V. şi n-le 201, 203, 207. Măcelul rebelilor „graşi"; no. 194. La no. 200, markgraful, electorul de Brandenburg nu e „duce". La no. 203: „vrea să iese" e o greşeală de limbă. La no. 207: „Pukojnik", neinteligibil, odată ce e vorba de Cazaci, trebuie lămurit ca: „polcovnic". „Zlatin", la no. 208, e Sniatyn.

Scrisoare a lui Mihail Radu-Vodă, iscălind încă: Mihne, la 20 Mart 1658; no. 215. V. şi no. 219. Alături, din Bacău, a lui Gheorghe Ştefan; no. 218. Facsimilele iscăliturilor tratatului de la Rucăr: Vlad, „Intoe" (?), Barbul Vel Vor., Radul Vel Logfet, Stroe Vel Vist., Dumitru Vel Spat., Mihai Vel Cliucer, Gherghe (?) Vel Post., Chirca Rudenul, Μάντα Βλάκω ... (?), ...Ivaşco Vel, Pit..., Μάνω ἰδεφλερω *(sic)* διστιάρης, Pana Vel Pitar, Iordachi Pit., Dobričan..., Radul Serd. Creţulescul, Dumitraş cap., Odor capt., Balea capt., Dumitru căp., Oprea căpt., Mihalache căpt., Manea căpt., Neacşul căpt., Vlaica *(sic)*, căpt o[t] roşii, Pavel căpt., Dadul

www.dacoromanica.ro

căpt., Pană căpt., Badea, căpt. ot Ruş, Tudorii căpt., Papa căpt., Stadorachi *(sic?)* căpt., Duţul căpt. Legături între soţia principelui ardelean şi Doamna Nedelea a lui Constantin-Vodă; no. 229. Prima scrisoare a lui Ghica-Vodă, din Bucureşti, 4 Ianuar 1660; no. 229. Actul din Mart al lui Constantin însuşi e intitulat de editor „pitanţă" (!); no. 230. În inventariul averii lui Mihnea Radu (no. 231), „fotă", la pagina 347, nu pare o traducere bună şi încă mai puţin *mintenele* căptuşite cu samur", „*bătul* frumos"; nu se zice: „alobarde", nici „turchize". Pentru moartea Domnului, spoveduit la Iesuiţi, în Sătmar ori „lîngă Nagyszőllős", la 5 April 1664, no. 232; v. şi n-le. 233, 234. Gheorghe Ştefan ca fugar la Laxenburg, 16 Maiu; no. 235. Scrisori din Iaşi ale lui Ştefan Lupu, 21 Iunie, 10 Iulie şi 22 August; n-le 236-7, 241. Paisie Ligaridi pribeag la Pojon; no. 239. Cf. şi no. 240.

* * *

Nicolae Petrescu, *Anglia, societatea, Statul, civilisaţia*, Bucureşti 1938.

Cunoscutul sociolog de formaţiune englesă consideră subiectul şi din punct de vedere geografic, istoric şi actual politic. Ici şi colo nesiguranţe în ce priveşte istoria („tratatul cu Olaf şi Iustin în 991"; p. 18, nota 1; unirea baronilor cu „poporul" pentru *Magna charta*, fără definirea „libertăţilor"; p. 21; cf. şi pp. 81-2, unde se vorbeşte, cu totul greşit, de „slăbiciunea în care se aflau nobilii după cucerirea normandă"; pp. 102-6: ar fi fost necesar să se arăte pe ce bază principală e presintată această parte). Descoperirilor industriale li se dă numai nota 1 la pagina 60. De o mare bogăţie, cu o necontenită trimetere la cărţile esenţiale, şi variată, lucrarea e de inspiraţie sociologică. De semnalat capitolele, complecte, despre instituţii şi acela despre partide. Nimic despre literatură şi artă. În genere elementul sintetic lipseşte. Încheierile acestui cercetător competent pot fi de mare folos pentru formarea la noi a unei serioase conştiinţi politice.

Acesta a fost şi scopul cărţii, care trebuie nu numai cetită, dar şi meditată.

* * *

Anton D. Velcu, *Steagul lui Ştefan-cel-Mare de la Museul Militar este ostăşesc sau bisericesc?*; Bucureşti [1938].

Într'o polemică fără sens, atît de limpede fiind adevărul, d.

www.dacoromanica.ro

Anton D. Velcu arată, cu o mare bogăție de argumente, că, și în ce privește steagul de la Athos al lui Ștefan cel-Mare, „prapur" bisericesc și steag de luptă nu sînt două lucruri deosebite, că se mergea la război supt steagul Bisericii. De altfel, „stegarul" e și azi la Ruși „praporcic", și „praporul" mielului arată că noțiunea privește numai o întindere oarecare de pînză sau de ce i-ar corespunde. Praporul bisericesc nu e, de fapt, decît semnul alaiului. Dar d. Velcu greșește cînd crede că steagul de Domnie de la Turci avea un caracter național sau creștin; p. 7. Pentru steagurile cu sfinți nu se uită cele din oastea de la 1663-4, în Iorga, *Acte și fragmente*, I. Cu Sfînta Treime era steagul de luptă al lui Tudor Vladimirescu.

* * *

Richard Feller, *Die schweizerische Geschichtsschreibung im 19. Jahrhundert, mit Beiträgen von Giuseppe Zoppi und Jean R. de Salis*, Zürich-Leipzig 1938.

D. Zoppi vorbește de „colaborarea culturală în Elveția" între cele trei nații „principale". D-lui de Salis i se datorește o vioaie însemnare a scrierilor de istorie universală datorite Elvețienilor, Partea de temeiu, aceia care corespunde mai mult titlului, e a d-lui Feller, despre istoria națională. Frumoasă caracterisarea lui Johannes von Müller și dreaptă observație că restituirea libertății elveține fără o luptă a cetățenilor a avut o rea influență asupra moralului politic după 1815. Se vede marele rol pe care. după Müller, după Glutz și Höttinger, l-au jucat istoricii „romanzi", Vulliemin și Monnard. Hazlie caracterisarea, de Zschokke, a lui Rousseau ca „Hanns Jakob Rousseau, ein weiser Mann von Genf"; p. 82. Noua direcție începe încă de pe la 1830 cu Kopp: se dărîmă fără milă frumoasele legende și se părăsește grija stilului. Dar o revenire la simțire și la sintesă urmează.

* * *

Ion Podea, *Monografia județului Brașov*, I, Brașov (1938).

E o lucrare comemorativă, din inițiativa prefectului Tocineanu, a douăzeci de ani de la Unire, foarte larg concepută, bine tipărită și din bielșug ilustrată. Descripția geografică e clară. Urmează, începînd cu preistoria, pagini de narațiune. Izvoarele străine au dat cea mai mare parte, ba chiar totalitatea, informației. Prețioase

www.dacoromanica.ro

ştirile statistice. Mult spor la clădiri. La p. 260 frumosul iconostas din Săcele (Baciu). Minunat cel, în lucru, de la Sita Buzăului; p. 179. Biserica din Zîrneşti, remarcabilă, la pagina 268.

N. Iorga.

* * *

G. H. R. von Koenigswald, *Neue Pithecanthropus-Funde,* în *Forschungen und Fortschritte,* 14, No. 19, 1938, pp. 218-19.

Descoperirile din 1890-1890 ale doctorului Eugène Dubois, făcute în straturile pleistocene din insula Iava, care aveau să aducă la determinarea unui tip de transiţie între maimuţă şi om, – cunoscut din 1894 supt numirea de *Pithecanthropus erectus* –, sînt în present cunoscute de toată lumea. În cercul oamenilor de ştiinţă au urmat discuţii aprinse în jurul problemei dacă acest „pithecanthrop" face parte sau nu din grupa hominidelor. Între timp, în 1929, Davidson Black descoperia la Şu-cu-Tien, la 40 km. spre S.-V. de Peching, un nou tip, *Sinanthropus pekinensis,* ale cărui caractere somatice sînt foarte apropiate de acelea ale „pithecanthropului" şi ale omului de mai tîrziu. Cu aceste descoperiri se punea şi problema existenţei omului terţiar în China. Cercetările în Iava au continuat, dar fără prea mult succes. Anul trecut însă, geologul Koenigswald, ca asociat la „Carnegie Institution" din Washington, a avut norocul să dea peste noi date în legătură cu pithecanthropul. Astfel el a descoperit craniul unei femei, cu o capacitate mai redusă (750 m ^{3}) decît a craniului descoperit de Dubois (900 m ^{3}), precum şi un maxilar inferior, care nu aparţine craniului amintit. Dinţii au toate caracterele unei fiinţe omeneşti, presintînd, pe de altă parte, analogii cu sinanthropul din China şi „homo heidelbergensis", care este representantul cel mai autentic al rasei noastre (paleoliticul inferior, perioada chelleană). Noile descoperiri din Iava au darul de a precisa mai mult seria evolutivă, cel puţin din punct de vedere morfologic, care începe cu „pithecanthropus erectus", se continuă cu „homo heidelbergensis" şi apoi cu „homo neanderthalensis" sau „homo primigenius" din mousterian. În plus, descoperirile lui Koenigswald dovedesc în mod cert că „pithecanthropus" aparţine grupei homenidelor, fiind şi cel mai vechiu represintant al acestui grup.

* * *

www.dacoromanica.ro

A. Jirku, *Das Hakenkreuz-Zeichen in einer Siedlung Palästinas aus dem 4. Jahrtausend v. Chr.*, în *Forschungen und Fortschritte*, 14, No. 19, 1938, pp. 219-220.

Civilisaţiile preistorice ale Palestinei întreţin relaţii foarte strînse cu Anatolia, Mesopotamia, Creta şi arhipelagul grecesc. Raporturi cu Africa se constată mai ales în epoca paleolitică şi mesolitică. Unele analogii se pot urmări şi în Europa continentală. Orientările acestor legături le determină fără îndoială aşezarea geografică a Palestinei. Descoperirile de la Teleilat-Ghassur, aproape de vărsarea Iordanului în Marea Moartă, pot servi la adîncirea problemei raporturilor culturale ale Palestinei cu ţinuturile amintite. A. Jirku presintă deocamdată o svastică încisată pe o măciucă de la Teleilat-Ghassur (3500-3000 în. de Hr.), care ar orienta Creta şi Europa. Svastica este „spre stînga", ceia ce a făcut pe unii arheologi să-i dea o semnificaţie magică, punînd-o în legătură cu noţiunea de nenorocire, de „rîul de moarte". Aceasta s'ar potrivi şi cu presenţa acestei svastici pe o armă. În schimb svasticile „spre dreapta", — destul de rari în Palestina şi dintr'o vreme mai tîrzie —, represintă ideia binelui.

Conclusia autorului este destul de interesantă: „Svastica noastră de la Teleilat-Ghassur este fără îndoială, nu numai cea mai veche găsită pănă acum în Palestina, dar mai ales una dintre cele mai vechi ale istoriei civilisaţiilor. Aceasta este o nouă dovadă cît de puternic a fost locuită Palestina, în cele mai îndepărtate timpuri ale istoriei sale de popoare care nu erau semite".

* * *

Ed. Beninger, *Ein westgotisches Brandgrab von Maros-Lekencze (Siebenbürgen)*, în *Mannus*, vol. 30, 1938, pp, 122-141 ; şi extras.

Autorul publică un mormînt de incineraţie de la Lechinţa-de-Mureş, — numită tot ungureşte —, descoperit în 1916. Cenuşa mortului se afla depusă într'o urnă funerară cu trei mănuşi (una ruptă, probabil după un vechiu rit), pe care se află modelat în relief cîte un şarpe. Vasul e ornamentat cu cercuri concentrice stampilate. Restul inventariului se compune dintr'o strachină, un urcior şi o fibulă din placă de argint (tipul de fibulă „mit ungeschlagenem Fuss"). Pe basa acestei fibule, întîlnită foarte frecvent în bogatul cimitir de la Sînt' Ana-de-Mureş, precum şi în Oltenia (castrul Drubeta), d. Ed. Beninger datează mormîntul pe la 300 d. Hr. sau pe la începutul secolului

www.dacoromanica.ro

al IV-lea d. Hr. El observă de asemenea că lucrarea din placa de argint este străină atelierelor Ostrogoților și că o atare tehnică au învățat-o Visigoții la Pont, introducînd-o apoi în Europa centrală. În ceramica mormîntului, d. Ed. Beninger recunoaște, atît în forme, cît și în tehnică, un caracter celtic, noi am zice mai degrabă: daco-getic. Trebuie de văzut aici o supraviețuire a civilisației tîrzii La Tène și o influență a culturii provinciale romane. D. Beninger vorbește chiar de o „Latène-Renaissance", pe sama căreia trece chiar fibula. Avem a face cu elemente locale de tradiție La Tène, pe care nu puteau să le păstreze și să le impuie neamurilor germanice (gotice) decît populațiile băștinașe, a căror prezență la începutul secolului al IV-lea se poate dovedi și pe această cale.

La fig. 6 d. Ed. Beninger, dă cinci localități cu obiecte „visigotice". Aceste localități sînt mai numeroase, dar necunoscute cercetătorului vienes. În a doua parte a studiului, autorul se oprește asupra urnei funerare cu șerpi, care era un exemplar neîntîlnit pănă acum în morminte germanice și pe care d. Ed. Beninger o pune în legătură cu cultul lui Mithras. Asemenea vase s'au mai descoperit la Carnuntum și Poetovio, în mediul roman din Panonia. Alte descoperiri similare provin tot din lumea romană, sau greco-romană. Vasul de la Lechința nu poate fi nici el înțeles decît în cadrul Daciei romane. Prin ornamentarea lui realisată prin stampilare, vasul cu șerpi face parte din grupa „ceramicei stampilate", care în Dacia este frecventă cu deosebire de la 150-250, dar cu supraviețuiri și în secolele V-VI. D. Beninger îl datează *după* 250 și *înainte* de 271, dar pierzînd din vedere că viața romană nu încetează cu desăvîrșire la această dată. Vasul în discuție este, după d. Ed. Beninger, un vas mithriac și provine dintr'un mithraeum din Dacia, așa de bogată în monumente mithriace. El a fost folosit apoi ca urnă funerară. Prezența șerpelui pe un atare vas s'ar explica (după Drexel) în legătură cu credințile vechi grecești. Șerpele simbolizează sufletul mortului. Am încercat de curînd (v. *Bul. Com. Mon. Ist*, 1938) să arăt ca șerpele din stindardul Dacilor era simbolul sufletului înaintașilor, al strămoșilor, respectiv al întregului neam daco-getic. Vasul-urnă de la Lechința-de-Mureș, în afară de afinitățile sale cu cultul zeului Mithras, nu pare a fi străin nici de credința localnicilor și nici de acelea ale lumii germanice.

D. Berciu.

www.dacoromanica.ro

CRONICĂ

Foarte multe ştiri istorice privitoare în general la trecutul oraşului Piteşti, în lucrarea profesorului Ion Gr. Rădulescu, *Comerţul şi Industria în trecutul oraşului Piteşti* (Piteşti 1938). Autorul este în curent cu toate publicaţiile, din care culege cu atenţie ceia ce priveşte subiectul său. Se reproduc în întregime însemnările din socotelile Braşovului pe care le dădeam în volumul XI din Hurmuzaki.

Pentru vremea mai nouă, se reiau scrisorile de negustori din colecţia d-lui D. Z. Furnică şi cele cîteva acte care se pot culege din „Istoria Romînilor" a lui V. A. Urechiă.

De mare interes este lista negustorilor şi meşterilor romîni din timpurile cele mai noi.

Astfel de lucrări ar fi de dorit să se alcătuiască pentru toate oraşele ţării, servind ca basă pentru opera de reromanisare care nu mai poate întîrzia.

*

În *Prager Rundschau*, VII, 6, un articol al d-lui Franz Wollmann despre „Ştiinţa literară comparată slavă": se întîlneşte teoria influenţelor rivale venite din Răsărit şi din Apus şi, cu toate acestea, autorul, un om de idei largi, crede că s'ar putea ajunge la „o totalitate socială" a ceia ce numeşte el „Die Slavische Wortkunst".

Tot acolo, de d. Urzidil, interesante ştiri despre legăturile dintre Goethe însuşi şi dintre gînditorul ceh E. Purkyné.

*

Un nou studiu, foarte întins, asupra lui Saint-Simon şi saint-simonism a apărut supt auspiciile Societăţii ştiinţilor şi literelor din Varşovia, datorit d-lui Ion Eugeniu Grabowski, Varşovia 1936.

*

Pioasa carte a d-lui Horia Teculescu, V. *Oniţiu educator* (Bucureşti, 1937) e nu numai un omagiu adus profesorului şi scriitorului braşovean, dar şi o întregire preţioasă la cunoaşterea recentului trecut cultural. Dar nu ar strica mai puţine etimologii, şi, la întrebuinţarea cărţilor, ceva mai multă alegere. Se reproduc şi unele scrieri ale lui.

*

www.dacoromanica.ro

O bună prelucrare de ştiri istorice în lucrarea ieromonahului Dionisie I. Udişteanu, *Seminarul monahal, studiu istoric şi anexe (Contribuţii la Istoria şcoalelor călugăreşti*, Tipografia „Cernica", 1937). Întreaga bibliografie e întrebuinţată, şi nu lipseşte nici recursul la inedite. Foarte interesante ştirile despre noul Seminariu. Se vede că el adună călugări de pretutindeni. Nu lipsesc documente, de la 1843 înainte. Listă bibliografică. Cîteva ilustraţii.

De la acelaşi harnic cercetător, *Episcopia Huşilor, prescripţii şi însemnări*, „Seminarul monahal Cernica" 1938.

*

Nu odată istoria Rominilor e atinsă în lucrarea, publicată de d. Iosef Skrzypek, *Południowo-wschodnia polityca Polski od koronacya Jagiełły do śmierci Jadwigi i bitwy nad Worskla (1386-1399)*.

*

Observaţii asupra tratatelor internaţionale din evul mediu, de d. Carol Koranyi, în „Archiva Societăţii ştiinţilor din Liov", partea a 2-a, XIX, 1936.

*

Preţioase ştiri, culese de d. Iosif Neghină, din părţile Bistriţei şi Năsăudului, în *Arhiva Someşană*, Iulie-Septembre 1937. La 1756 Grigore Coşbuc, jude în Hordou; pp. 69-70, 90-1. Începuturile lui Gheorghe Coşbuc într'un *Calendariu pedagogic* pe 1868; p. 152. Se dă traducerea, de Iulian Marţian, a călătoriei din 1793, *Reise von Pressburg nach Hermannstadt*, 1780. Şi a unei părţi din Memoriile lui Ioan Kemeny. Se adaugă „Figuri grăniţereşti năsăudene", de d. Iuliu Moisil.

*

Asupra nunciului în Ardeal Malaspina, în legătură şi cu Mihai Viteazul, v. Runar Lönngvist, în *Historisk Tidskrift* din Stockholm, 1937, 4.

*

Largă bibliografie critică a fascismului, în Antonio Canepa, *Sistema di dottrina del fascismo*, II, Roma, 1937.

*

În *Revista Fundaţiilor Regale*, 1-iu Decembre, două scrisori ale lui T. Maiorescu către Gh. Dima (1875, 1880).

*

www.dacoromanica.ro

În *Rivista storica italiana*, n-l din 30 Septembre, d. G. Cardinali despre causele fundării Imperiului Roman. Şi note despre concepţia lui Gibbon.

*

E de mirare că, în acelaşi nr. din *Siebenbürgische Vierteljahrsschrift* (Iulie-Decembre), se răsping ideile d-lui Schiopul despre falsitatea diplomelor de basă pentru Saşi, dar d. Gustav Treiber e admis să decreteze, pe basa vechiului plan al Bacăului, că oraşul e şi el o fundaţie germană!

*

Se anunţă din Ardeal moartea profesorului Gustav Kisch, ale cărui studii asupra Saşilor aruncă lumină şi asupra trecutului românesc.

*

La articolul d-lui Aurelian Sacerdoţeanu e de observat că Vădeni sau Brodnici, în această revistă, nu poate fi de sigur un nume de popor, dar că între un nume de popor şi o ocupaţie (Vlah-păstor, Neamţ-maşinist, etc.) se fac legături populare. „Brodnicii" de la noi sînt Vădeni, asemenea cu vechii βαδται de la Bizantini, şi ei trebuie căutaţi la vaduri: am propus pe ale Dunării-de-jos. Aiurea pot fi alţii, oricît de mulţi.

*

În *Ateneo Veneto*, Mart-April, d. Marcello Camilucci analisează un poem despre latinitate al d-lui N. Davidescu.

*

Ştiri noi despre Creangă, de d. Mihail Sadoveanu, în *Tradiţie şi actualitate românească*, II, Focşani 1936. Foarte important studiul d-lui Dumitru Murărăşu, *Eminescu în faţa criticei literare*. Se citează batjocurile din *Perdaful*, din *Literatorul* şi ale lui N. Xenopol, cunoscute, din *Telegraful*. Interesante primele recunoaşteri, şi în străinătate.

*

De d. Pavel Berariu un studiu, *Economistul ardelean Visarion Roman, 1833-1885*, Cluj 1937.

*

Despre colonelul Pappasoglu (Papazoglu), cunoscutul scriitor şi editor de tablouri, d. Gh. Petrescu-Sava, în *Gazeta Cărţilor*, 15-30 Iunie 1938. Despre O. Goga, d. T. T. Socolescu.

*

www.dacoromanica.ro

În *Revista Clasică*, VIII, 1936, d. N. I. Herescu dă o admirabilă bibliografie a lui Horațiu.

*

D. Octavian Floca publică, supt titlul *Sargetia*, „buletinul Muzeului județului Hunedoara" (Deva 1937). Pe lîngă material preistoric (sabia de bronz de la Boiu; vastă cercetare), directorul și d. Daicovici dau descoperirile noi de la Sarmizegetusa (și una din rarile vile). D. Floca a aflat și două morminte scitice, aiurea interesante mici obiecte romane. Întins studiu despre un relief „dac" de la Grădiștea-Muncelului.

*

Ziarul „Viitorul" dă această înștiințare:

„A apărut de curînd, în editura Junker-Dünnhaupt din Berlin, un volum datorit d-lui Egon Heymann, intitulat *Balkan, Kriege, Bündnisse, Revolutionen, 150 Jahre Politik und Schiksal* („Balcanii: războaie, tratate, revoluții, 150 ani de politică și de destin").

„Această întinsă lucrare, avînd peste patru sute de pagini, se ocupă cu evoluția modernă a Statelor din Balcani, printre care e pusă și România. Principalele subdivisiuni sînt intitulate: Balcanii și popoarele balcanice, chestiunea Orientului, Noile State balcanice și vechiul joc al Marilor Puteri, Rivalitatea franco-italiană, Zona de risc a expansiunii germane, Emanciparea Iugoslaviei, Războiul etiopic și ecourile lui în Sud-Est, Balcanii pe drumuri noi, Balcanii ca factor al politicei europene. Volumul e complectat cu numeroase ilustrații, hărți, liste dinastice și un indice.

„E o lucrare a unui fost corespondent al ziarului „Münchner Neueste Nachrichten" la Belgrad. Așa se explică importanța dată considerațiilor asupra Iugoslaviei, precum și exactitatea știrilor despre această țară, pe cînd pentru celelalte State balcanice autorul acestei cărți dovedește, din nefericire, o informație foarte pripită. În deosebi, paginile privitoare la România supără pe cetitor prin lipsurile și datele greșite pe care le presintă pe alocuri. Astfel contribuția militară a României în războiul de la 1877-78, atît de decisivă, e trecută complet cu vederea. De asemeni mențiunile despre intervenția noastră în Războiul mondial se reduc la ocuparea Bucureștilor de către mareșalul von Mackensen. Iar contribuția României la realisarea pactului balcanic nu e presintată în adevărata ei măsură.

www.dacoromanica.ro

„Sînt lacune regretabile, fiindcă altminteri e vorba de o carte foarte interesantă, care, în special în ce privește Iugoslavia, bine cunoscută de autor, presintă chiar o reală utilitate."

*

În *Ateneo Veneto* pe Februar 1938, un studiu al d-lui Mino Pellegrini despre poetul engles Robert Browning la Veneția și la Asolo, și altul al d-lui Angelo de Benvenuti despre cele două fortărețe Obrovaț, în Dalmația.

*

În publicația sa *Întregiri*, ca „buletin al Institutului de istoria dreptului vechiu românesc", I, d. Șt. Gh. Berechet tratează despre două noi manuscripte juridice românești (copie a Basilicalelor sec. al XIX-lea; *Cîrja arhierească*, de popa Cosma, 1754) (planșe). În bogata introducere se citează copiile „Sintagmei" lui Matei Vlastaris, la 1474, de călugărul Ghervasie de la Neamț, de grămaticul Damian pentru Ștefan-cel-Mare, de însuși învățatul episcop de Roman, Macarie (era menit Moscovei, de unde fusese cerut lui Alexandru Lăpușneanu), de episcopul de Roman Eustratie, pe lîngă altele, mai nouă. Se semnalează și ordinul din 1729 al lui Nicolae Mavrocordat, ca Domn muntean, de a se întrebuința Codul lui Vasile Lupu, copiat de preotul Stanciu (v. p. 3, nota 1; p. 10, nota 1). D. Gh. Ungureanu despre vechiul drept penal moldovean (și despre calău; despre înfierarea cu „bour" pe frunte; bătăi „cu bice cătrănite"). Măsuri de-ale lui Miron Barnovschi le cercetează d. Ilie Minea (de fapt e vorba de luptele pentru tron în Moldova la începutul secolului al XVII-lea). D Mihail Galan despre dreptatea supt ocupația de la 1828 la 1834 (cu o largă privire în trecut; totul după atente studii în archive). Documente publică d. Berechet. Darea de samă despre cartea lui N. Iorga privitoare la instituțiile din Sud-Estul european cuprinde și întregiri, ca și aceia despre lucrarea recentă a d-lui Zepos.

*

Cetesc, într'o mișcată notiță la Academia de Inscripții din Paris despre regretatul Perdrizet, această caracterisare care trebuie reținută: „acea grijă rece și abstractă a denigrării în care unii văd sarea științii, pe cînd nu descopăr în ea decît oprobriul caracterului" (*Comptes-rendus*, 1938, p. 278).

*

www.dacoromanica.ro

D. Iosif E. Naghiu dă o *Bio-bibliografie a lui Vasile Bogrea*, Cluj 1937.

*

Ştiri nouă despre V. Bogrea, în revista *Vatra Başoteştilor*, I, n-le 3-4 (născut din Arghir şi Agripina, la Tîrnauca, în 26 Septembre 1881). La 1902, tînărul (n. 1881) putea spune: „Veni-va şi timpul cînd nici Carpaţii nu ni se vor părea prea înalţi, nici Prutul prea adînc".

*

Concepţii potrivite cu ale noastre, aşa cum le-am presintat şi la ultimele cursuri de vară, despre sensul hotarelor, în articolul d-lui Jacques Ancel, în *Le Monde Slave*, 1938, II (extras din cartea *Géographie des frontières).*

*

În *Historisk Tidskrift* din Stockholm, 1938 [2], d. Erich Wittenberg dă o întinsă cercetare a cugetării lui Ranke. Interesante scrisori francese despre schimbarea dinastiei suedese în 1809. Asupra relaţiilor suedo-ruseşti, în secolul al XVII-lea, pp. 201-2. Despre noi publicaţii asupra lui Carol al XII-lea, pp. 204-6. O dare de samă despre publicarea, de d. Babinger, a expunerii soliei lui Hiltebrandt (şi la noi); pp. 216-7.

*

Se semnalează pentru Rusia preistorică noua lucrare, apărută la Paris în 1937, a lui Paul Miliucov, *Ocerchi po russcoi istorii, culturi*. Dare de samă largă, în *Le Monde Slave*, April 1938. Ar fi şi desemne ca acelea din peşterile apusene. Se amintesc descoperirile de la Chiev.

*

În *Ştiinţa militară şi doctrina românească*, Bucureşti 1937, căpitanul Mircea Tomescu apără ideia că fiecare naţie are condiţii de luptă speciale şi, cea care se conduce după o doctrină generală, pierde folosul ce poate veni din ele. De aici înfrîngerile româneşti din 1916, cînd am neglijat întreaga noastră tradiţie.

*

De păr. Olimp N. Căciulă, *Hristologia Sf. Ioan Damaschin după tratatul despre cele două voinţe în Hristos* (Bucureşti 1938). Se întrebuinţează o informaţie vastă. Urmează buna traducere a tratatului.

*

www.dacoromanica.ro

În cartea maiorului C. M. Sandovici, *Turiucaia, ideologie militară în ultimul veac*, Bucureşti 1930; „am putea spune că bătălia de la Mărăşeşti nu a fost cîştigată de tunul frances, ci de Pirotehnia armatei romîne, care a asigurat în condiţii cu adevărat romantice consumul de muniţiuni"; p. 73. Constatări demografice triste la paginile 90-1.

*

Statistice asupra naţionalităţilor din Statele Unite, de d. Nicolae Petrescu, în *Buletinul Institutului American din România*, IV (1937). D-na Lucia Cosma despre istoria musicii în America.

*

În *Le Monde Slave*, April 1938, d. P. Vostocov despre noile lucrări ruseşti cu privire la arta religioasă a trecutului şi despre ale d-lui Grabar cu privire la Teofan Grecul şi Andrei Rublev, secolul al XV-lea. Foarte interesantă, în corespondenţa a cării publicare urmează, aserţiunea, din Mart 1826, a Ţarului Nicolae I-iu că el nu consideră pe Greci decît ca rebeli şi că socotelile pe care le va face cu Turcii n'au această basă; pp. 142-3.

*

O bogată carte de antropogeografie e a d-lui Al. Bărbat, *Desvoltarea şi structura economică a ţării Oltului, cu un plan de organisare*, Cluj 1938. Statisticile sînt îmbielşugate. La urmă cîteva preţioase biografii şi unele documente. Largă bibliografie.

*

Păr. N. V. Hodoroabă publică *Monografia parochiei Sf. Atanasie şi Chiril din Iaşi, cu biserica filială „Vulpe"* (Iaşi 1934). Prima biserică ar fi din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în legătură cu familia Petriceicu. Se vede că filosoful C Dimitrescu-Iaşi era fiul lui D. Dimitriu şi nepotul lui Economu din Piatra-Neamţ; p. 40. La 1783 clopotarul Pavel (pp. 43-4). Zugravul Grigore Ostafi (1814) (p. 48), zugravul Iancu Grebliş, de la Bucecea († în. de 1916); p. 47. Ecaterina Asachi, născută Ţintă, după mamă Rîpta, în 1844; p. 50. Note despre Teodor Burada, ca epitrop. Un Anton Cobîlcescu, staroste al blănarilor, de şi profesor; e înaintaşul geologului; p. 111.

Biserica Vulpe e a breslei brăharilor (apoi şi a blănarilor). O icoană dată de Costachi Iorga la 1846; p. 119.

*

www.dacoromanica.ro

Bogate note despre predarea în trecut a cetirii şi scrisului, în Constantin Moscu, *Istoria didacticei la Romîni*, Bacău 1938 (extras din *Pedagogia experimentală* a d-lui Gr. Tabacaru). Foarte bună informaţie. Listă complectă a „Bucoavnelor".

*

În revista *Rassegna monetaria* din Roma, d. Octav Floca înfăţişează monede dacice din Ardeal. Ele sînt evident din lumea dacică. Se constată existenţa monedelor de bronz sau argintate.

*

În studiul *Afirmarea românească* în *Someş, patru ani de gospodărie liberală*, Cluj 1937, preţioase ştiri statistice. Şi multe ilustraţii. Ştiri istorice despre cetatea şi domeniul Ciceului. Nu lipsesc (v. pp. 40-1) şi documente ca acea cerere din 1784 a unui număr de comune care vor „a se şterge şi a se omorî numele iobăgesc". Lista celor ucişi de Unguri în 1918; p. 57. Cîteva „mănăstiri", la Necula, la Lăpuş, la Rohia (aceasta la pagina 67). După acelaşi plan, şi *Administraţia românească în judeţul Cluj*.

*

Despre un postelnicel basarabean Teodor Florea la 1796, d. Paul Vataman, în *Viaţa Basarabiei*, Iunie-Iulie 1938. De ce d. Gh. Raşcu crede că Orheiu nu vine de la Varhély (nu Örhely), cum am arătat eu, ci de la „un vechiu cuvînt românesc, care înseamnă gospodărie boierească, mare şi întărită, dar ruinată şi părăsită" (p. 533)? Una nu exclude alta.

*

În *Candela*, 1937, bine informat studiul d-lui Milan Şesan despre Papalitate şi cruciate (dar se atribuie Papei un rol pe care nu l-a avut). Folositoare bibliografie nouă. D. S. Reli tratează despre trecutul bisericesc al Maramureşului. E adunarea numai aproape (v. şi memoriul mieu la Academia Romînă despre episcopul Iosif Stoica şi observaţiile de acră polemică ale d-lui Pîclişanu în *Cultura Creştină* de la Blaj) complectă a tuturor ştirilor despre organisarea bisericească a Romînilor în această ţară; dar multe ştiri sînt date de a doua mînă. De mare preţ descoperirea şi descrierea unui manuscript grec din 1419, aflător în Biblioteca Universităţii din Iaşi, al Liturghiei Sf. Vasile. *Autorul studiului, păr. Ioan Zugrav, are dreptate să bănuiască un dar făcut lui Alexandru-cel-Bun de la Bizanţ, dar nu de bătrînul Împărat*

www.dacoromanica.ro

Manuil, ci de fiul său, Ioan, care, cum se ştie a trecut prin Moldova, la întorsul spre Chilia. Şi cîteva reproduceri ale preţiosului manuscript.

*

Despre zidarii friulani la noi, Lodovico Zanini, *Friuli migrante*, Udine [1938].

*

În *Cuvîntul Nostru* de la Dorohoiu, IX, 4-6, d. Calinic Istrate dă actul de naştere al lui Hasdeu (26 Februar 1838; Cristienești; mama: „Elisabeta, fiica lui Teofil"; botez la preotul rus de Hotin; dar „rugăciunile de dare a numelui" de cel din Berești. Naşi: Ion, fiul lui Mihai Sturdza de la Noua Suliță, şi o păreche de Ruşi din Zarojani).

*

În *Revista Fundaţiilor Regale*, V, 8, se arată, de d-na Dvoicenco, originalul polon al unei satire a lui Asachi („Soţia de modă"). E şi o adaptare. Stamati i-a mers pe urmă. Paginile de istorie, ce urmează, nu aduc nimica nou.

*

Linguri şi alte unelte cu desemne săpate şi în Sicilia, în cartea d-lui Giuseppe Cocchiaza, *La vita e l'arte del popolo siciliano nel Museo Pitrè*, Palermo 1938, la p. 128. E de admis o infiltrare din Peninsula Balcanică, prin emigraţii greceşti. Cf. şi p. 133 şi urm. Se vede că originea acestei arte e şi acolo în legătură cu daruri sentimentale, ca şi cu ocupaţia pastorală. Dar autorul trimete şi la Africa, unde e mai grea explicaţia. E curioasă asămănarea vasului de la pagina 160 cu anumite forme din Argeş.

*

Pentru bandele ungureşti care pradă pe călători până lîngă Viena, spre sfîrşitul secolului al XV-lea, M. C. Daviso, în *Bollettino storico-bibliografico subalpino* din Turin, 1938, pp. 399-400. O solie savoiardă cade de două ori în mînile acestor *Ongres*; p. 400. Ei se află pretutindeni jăfuind, în numele regelui Matiaş însuşi; p. 401.

*

O admirabilă operă economică realisată de un om de ispravă, în splendida publicaţie asupra ţesătoriei lui Stan Rizescu la Brăneşti: *Stan Rizescu şi înfăptuirile sale, 1885-1900-1937.*

*

www.dacoromanica.ro

Intr'o inscripție publicată în *Atti* ale Academiei dei Lincei, XV (1937), seria I-a, XIII, 7-a (1938), p. 194, o inscripție de la Aquileia are *Synfor* pentru *Symphorus*. Tot acolo ciudate opere sculpturale, de caracter neted asiatic, în Sud-Estul italian.

*

În *Gazeta Municipală* din 17 Iulie, d. George D. Florescu, despre casele din București ale boierilor Slătineni.

*

D. Gheorghe Bezviconi tipărește în a doua ediție frumosul său studiu despre Manuc-beiu, popular încă în Basarabia. Lucrarea e făcută după hîrtiile păstrate din biblioteca bogatului Armean la Hînceşti şi alte izvoare neştiute. Splendidul palat nu poate fi lăsat să cadă în ruină.

*

În curioasa carte, de o uimitoare indiscreție, pe care o dă, în limba franceză, d-na Arabella Yarka, *Au jour le jour (carnet intime, 1913-1918)*, București 1918, se găsesc şi prețioase lucruri istorice. Astfel, la pagina 55, povestirea de regina Elisabeta a ultimelor momente ale lui Carol I-iu (amănunte cu totul nouă, dar contrazise de mărturia d-lui general Angelescu). Şi nota despre atmosfera momentului. Ceva despre aceia din timpul războiului. O convorbire de folos cu regina Maria; pp. 436-7. Nu ştiu să fi refusat un articol al autoarei despre Coţofăneşti, şi nici ca el să-mi fi fost presintat; p. 439.

N. Iorga.

NOTIŢE

Scrie Sainte-Beuve, în portretul lui Gibbon: „nenorocirea istoricilor moderni, şi de care scapă cei vechi, e că, documente noi adăugindu-se neîncetat, meritul formei şi al artei nu mai e ţinut în samă aşa cum ar trebui şi că ultimii veniți, adesea fără a fi mai buni, dar părînd a fi mai bine şi mai complect armați, înăbuşă şi strivesc pe înaintaşi".

*

În lupta dintre concepția lui Langton-Douglas, care atribuie pictorilor sienesi ceia ce era odinioară gloria lui Cimabue Florentinul, nu trebuie să se lase la o parte, pentru desfacerea caracterelor artei italiene medievale, acea occidentalisare a mosaicului,

www.dacoromanica.ro

cum se vede la Torcello, și chiar în mosaicele de la S. Marco, dacă nu în cele de la Pirano. Vasari vorbește de „pictorii greci“ cari au lucrat la Santa Maria Novella din Florența și picturile de la Mistra și Argeș, Mosaicele de la moscheia Cahriè din Constantinopol arată de ce erau capabili meșterii bizantini ai secolului următor. Fără raporturile cu Bizanțul și viața comună între cele două lumi, italiană și bizantină, poate că direcția occidentalistă s'ar fi afirmat încă mai liber chiar din secolul al XII-lea, cînd și Comnenii aduc atîta Apus în viața întreagă a Imperiului lor. Originile romane pentru Siena ar fi însă o piedecă. Nu trebuie uitate nici posibilitățile de conviețuire ale Imperiului latin de Constantinopol. Pănă atunci raporturile fuseseră mai mult cu Veneția și se recunosc în factura mosaicelor.

*

E de notat că desordinele din Bisericile Țării-Românești și ale Moldovei prin trimeterea de Mitropoliți greci de către Patriarhul ecumenic, care, în mijlocul decăderii politice a Bizanțului, știu să-și întindă departe peste graniță autoritatea în ultimii ani ai Imperiului creștin, au o paralelă în trimeteri analoage în Rusia moscovită (în același timp Mitropoliții Chiprian, Pimen și Dionisie, către începutul secolului al XV-lea).

*

Pentru numărul Dacilor între sclavii romani și, în Terențiu, *Davus sum, non Oedipus.*

*

Pentru înțelegerea împrejurărilor din Ardeal după aducerea colonilor sași e de folos să se observe ce s'a petrecut cu Slavii în Ținuturile de germanisare ale Elbei. O bună înfățișare, și în Lavisse, *Étude sur l'une des origines de la monarchie prussienne ou la marche de Brandebourg sous la dynastie ascanienne*, Paris 1875, p. 183 și urm. Se văd sate ale indigenilor vîndute la Germani pentru că aduc un venit prea mic; p. 191, nota 1. Dispare însă dreptul; p. 194.

*

O cugetare a prințului de Ligne, om deștept: „Il faut être homme de bonne compagnie pour écrire l'histoire“.

N. Iorga.

---

www.dacoromanica.ro

Pag.

Dări de samă:

Gh. Ungureanu: *Istoria avocaturii în Moldova, volumul I, până la anul 1880, Istoricul instituției, avocați, documente* (N. Iorga) . . . 258-265
Barbu Theodorescu: *Constantin Leca* (N. Iorga) 265
Anton Balotă: *Satul izvor de viață românească* (N. Iorga) 265-266
Teodor Neș: *Oameni din Bihor, 1848-1919* (N. Iorga) 266
G. Călinescu: *Viața lui Ioan Creangă* (N. Iorga) 266-269
Andrei Veress: *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești, volumul X, Acte și scrisori (1637-1660)* (N. Iorga). 269-273
Nicolae Petrescu: *Anglia, societatea, Statul, civilisația* (N. Iorga) . . 273
Anton D. Velcu: *Steagul lui Ștefan-cel-Mare de la Muzeul Militar este ostășesc sau bisericesc?* (N. Iorga) 273-274
Richard Feller: *Die schweizerische Geschichtsschreibung im 19. Jahrhundert, mit Beiträgen von Giuseppe Zoppi und Jean R. de Salis* (N. Iorga) 274
Ion Podea: *Monografia județului Eraș*ov (N. Iorga) 274-275
G. H. R. von Koenigswald: *Neue Pithecanthropus-Funde* (D. Berciu) . 275
A. Jirku: *Das Hakenkreuz-Zeichen in einer Siedlung Palästinas aus dem 4. Jahrtausend v. Chr.* (D. Berciu) 276
Ed. Beninger: *Ein westgotisches Brandgrab von Maros-Lekencze (Siebenbürgen)* (D. Berciu) 276-277
Cronică: 278-287
Notițe: 287-288

Din N. IORGA:

„ISTORIA ROMÂNILOR"

au apărut și se găsesc de vânzare:

Vol. I partea I, *Strămoșii înainte de Romani*, 267 pag. sfârșit
„ I „ II, *Sigiliul Romei*, 353 pag. . . . 150 „
„ II, *Oamenii pământului (până la anul 1000)*, 342 pag. . . . . 150 „
„ III, *Ctitorii*, 353 pag. . . . . 180 „
„ IV, *Cavalerii*, 451 pag. . . . . 280 „
„ V, *Viteji*, 427 pag. . . . . 250 „
„ VI, *Monarhii*, 520 pag. . . . . 300 „
„ VII, *Reformatorii*, 352 pag. . . . . 200 „
„ VIII, *Revoluționarii*, 398 pag. . . . . 250 „

www.dacoromanica.ro

Așezământul tipografic
„Datina Românească"
Vălenii-de-Munte
(Prahova)

Prețul: **60 lei.**

www.dacoromanica.ro